

**POIKKEAVA, ARVOTON JA EI-TOIVOTTU: HUONO-
OSAISUUS, LUOKKA JA KAPITALISMIN KRITIIKKI
SILJA LIUKKOSEN ROMAANISSA *VIPPI-IHMISIÄ***

Elina Kulmala
Maisterintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Elina Kulmala	
Työn nimi Poikkeava, arvoton ja ei-toivottu: huono-osaisuus, luokka ja kapitalismin kritiikki Silja Liukkoson romaanissa <i>Vippi-ihmisiä</i>	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 52
<p>Tiivistelmä</p> <p>Käsillä olevassa tutkielmassa <i>Poikkeava, arvoton ja ei-toivottu: huono-osaisuus, luokka ja kapitalismin kritiikki Silja Liukkoson romaanissa Vippi-ihmisiä</i> käsitellään Silja Liukkoson romaania <i>Vippi-ihmisiä</i> (2021) huono-osaisuuden käsitteen kautta. Tutkielmassa tarkastellaan huono-osaisuutta osana yhteiskunnallista luokan sekä uusliberalistisen kapitalismin kritiikin tutkimuksellista viitekehystä. Huono-osaisuus linkittyy kirjallisuudentutkimuksellisessa kontekstissa osaksi työväenkirjallisuutta sekä yhteiskuntaotteista kirjallisuutta. Samalla huono-osaisuus, sen sisältämät aihealueet ja rinnakkaistermit yhdistyvät taiteen- sekä kirjallisuudenperiodeihin kuten dekadenssiin, realismiin ja naturalismiin.</p> <p>Huono-osaisuutta ei ole aiemmin tarkasteltu kirjallisuuden- taiteen- tai kulttuurintutkimuksen kentällä, mutta kirjallisuutta on tutkittu esimerkiksi markkinatalouden, kapitalismin, uusliberalismin, prekarisaation ja näihin liittyvien aihealueiden näkökulmista. Huono-osaisuuden lisäksi luokka muodostuu tutkielman keskeiseksi analyttiseksi käsitteeksi. Luokka-termiä käytetään kuvaamaan kohdeteoksen päähenkilön eräänlaista sopimattomuutta sekä poikkeavuutta erityisesti keskiluokkaisesta normista. Yhteiskuntaluokka ja sen tuottama eriarvoisuus kytkeytyvät tutkielman kontekstissa myös työttömyyteen, syrjäytymiseen, köyhyyteen ja mielenterveyden haasteisiin. Kohdeteoksessa esiintyvä eriarvoisuus liittyy suoraan hahmojen luokkataustaan ja luokkaristiriitaisuuksiin. Uusliberalistinen kapitalismi ja sen kritiikki ilmenvät puolestaan kohdeteoksen yhteiskunnallisessa otteessa ja siinä yhteiskuntakritiikissä, jota teos tuottaa. Analyysiosiossa paneudutaan huono-osaisuuden kuvastoon sekä tulkintoihin, jotka käsittelevät yhteiskuntakritiikkiä ja toivoa paremmasta huomisesta.</p> <p>Tutkielman valossa huono-osaisuus osoittautuu tarpeelliseksi sekä kaivatuksi käsitteeksi niin kulttuurin-, taiteen- kuin kirjallisuudentutkimuksen kentillä. Huono-osaisuuden kuvastot ja esitykset ilmentävät kohdeteoksessa ilmiön kulttuurisia representaatioita, samalla heijastuen laajempiin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Huono-osaisuus edustaa eriarvoisuuden yhtä kärjistyneimmistä muodoista, ja sen olemassaolo toimii osoituksena yhteiskunnan piittaamattomuudesta, demokratian heikentymisestä sekä ihmisten kurjuuden tiedostamattomuudesta.</p>	
Asiasanat Silja Liukkonen, eriarvoisuus, sosiaaliset ongelmat, köyhyys, päihteet, dekadenssi, työväenkirjallisuus, kapitalismi, kirjallisuus, kirjallisuudentutkimus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	KOHDETEOKSESTA JA HUONO-OSAISUUDEN TARKASTELUN AJANKOHTAISUUDESTA.....	4
2	HUONO-OSAISUUS, LUOKKA JA KAPITALISMI	9
2.1	Huono-osaisuuden käsiteviidakko.....	9
2.1.1	Huono-osaisuus kirjallisuudentutkimuksessa.....	10
2.1.2	Huono-osaisuutta edeltäneet termit ja rinnakkaiskäsitteet.....	12
2.1.3	Huono-osaisuuden määritelmä.....	14
2.2	Luokka, luokkatutkimus ja luokan tuottaminen.....	17
2.2.1	Yhteiskuntaluokka	18
2.2.2	Luokkana eläminen.....	19
2.3	Markkinatalous ja kuluttava ideaaliminuus	22
2.3.1	Markkinatalous, kapitalismi ja uusliberalismi.....	23
2.3.2	Minuus ja talouden toimintamallit	24
3	POIKKEAVA, ARVOTON JA EI-TOIVOTTU	29
3.1	Kurjuus, sekakäyttö ja varastoon kärsiminen.....	29
3.2	Kapitalismin ja yhteiskunnan kriittinen tarkastelu.....	38
3.3	Päästäänkö täältä vielä ylös?	48
4	HUONO-OSAISUUDEN ARVOTTOMUUS.....	54
	LÄHTEET	56

1 KOHDETEOKSESTA JA HUONO-OSAISUUDEN TARKASTELUN AJANKOHTAISUUDESTA

Silja Liukkosen esikoisromaani *Vippi-ihmisiä* (2021) on kuvaus nuorista aikuisista, jotka elävät yhteiskunnan laitamilla itseään etsien. Takakansitekstinsä mukaan teos kertoo, millaista on pudota yhteiskunnan rattaista ja huomata, etteivät turvaverkot, perheenjäsenet ja yhteiskunta enää kannattele. Teoksen päähenkilöt näyttäytyvät lukuisten sosiaalisten ongelmien valossa, milloin narkomaaneina, työttöminä, psyykkisesti sairaina, syrjäytyneinä, alkoholisteina, seksityöläisinä tai rikollisina. Tutkielmassa käsitellään kohdeteosta huono-osaisuuden käsitteen avulla tarkastellen sen tuottamia merkityksiä ja näkökulmia sekä huono-osaisuuden esityksiä. Huono-osaisuus, jolla tarkoitetaan kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevaa henkilöä tai ryhmää (Saari, Eskelinen & Björklund, 2020, 5), linkittyy tutkielmassa eriarvoisuuden ja sosiaalisten ongelmien lisäksi myös luokan ja uusliberalistisen kapitalismin kritiikin ympärille.

Vippi-ihmisiä teoksen nimettömäksi jäävä päähenkilö sekä hänen asuintoverinsa *Maria* tulevat toimeen Kelan tuilla, pikavipeillä ja webbikameran ruudulle masturboimalla. He elävät käyttökerrasta toiseen pitäen mielessään, kuinka tavanomaista ja tylsää ”normiloidien” totunnainen elämä töiden, perheen ja kodin välillä on. Vakioitu keskiluokkainen peruselämä ei ole heitä kumpaakaan varten. Ilman päihtymystilaa teoksen päähenkilöt eivät ole onnellisia: he etsivät itseään yhä uudestaan pullojen, vesipiippujen ja ekstaasikulhojen pohjilta. Raha ja erityisesti sen puute johtavat tilanteeseen, jossa päihteen ovat peruselintarvikkeita ja laskujen maksamista antavampia. Huumeet¹ ja raha linkittyvät teoksessa myös rikollisuuteen sekä väkivaltakuvastoihin. Jo kirjan nimi *Vippi-ihmisiä* viittaa vilpillisyyteen, vippeihin ja velkoihin. Kun

¹ Valtiotieteen väitöskirjassa *Huumeidenkäyttäjien kuolemat Suomessa* (2018) Rönkä määrittää huumeiden tarkoittavan yleisnimitystä huumausaineille, muuntohuumeille sekä päihteinä käytetyille lääkeaineille. Huumeiden ongelmakäyttäjäyys yhdistetään huono-osaisuuteen muun muassa käyttäjien heikon elämänlaadun kokemusten perusteella. (Rönkä, 2018, 14–16.) Huumeiden ongelmaikäytöllä tarkoitetaan käyttöä, josta aiheutuu käyttäjälleen huomattavia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja.

yhteiskunta, perhe ja sukulaiset eivät ole enää auttamassa kampeamaan takaisin pinnalle, muodostuu omasta tahdosta ja ystävydestä se nostava voima, jonka myötävaikutuksesta päähenkilö löytää elämälleen uuden suunnan. *Vippi-ihmisiä* on päiväkirjamainen teos, jonka mukana seurataan päähenkilön elämää ja ajatuksia.

Silja Liukkonen (s. 1989) on helsinkiläinen kuvataiteilija ja kirjailija. Tutkielmaan valikoitu teos oli vuonna 2021 ehdolla *Helsingin Sanomien* kirjallisuudenpalkinnon saajaksi parhaasta esikoispalkinnosta ja se ansaitsi raadilta kunniamaininnan aihevalinnasta (HS, 2021). Eräässä arvostelussa teosta luonnehdittiin tarkaksi kuvaukseksi huumeidenkäyttäjän arjesta sekä malliesimerkiksi työväenromaanista (Seppänen, 2021) muun muassa kielen rosoisuuden, aiheiden ja hahmojen yhteiskuntaluokan perusteella. Käsillä olevan tutkielman tarkoituksena on laajentaa tätä edellä mainittua kuvaa, ja tuoda huono-osaisuuden käsitteen avulla esille teoksen ajankohtainen kantaaottavuus. Tämä tapahtuu niin suhteessa nykyiseen päihdepolitiikkaan kuin uusliberalistisen kapitalismin ideaaliminuuden kritiikkiin sekä tarkasteltaessa sosiaalisten ongelmien kuvastoa. Tulkitsemisen tarkoituksena on herätellä lukijaa kiinnittämään huomiota yhteiskunnan syrjällä olevien henkilöiden haasteisiin sekä kohtaamaan huono-osaisuutta niin arjessa, kielenkäytössä kuin poliittisessa toiminnassa yhä empaattisemmin.

Tutkielman tarkoituksena on kysyä, millaista on teoksessa esitetty huono-osaisuus ja mitä se teoksessa merkitsee. Toisin sanoen mistä teoksen huono-osaisuus koostuu ja millaisia merkityksiä se saa? Maisterintutkielma liittyy ja liittyy kohdeteoksen osaksi laajempaa keskustelua koskien päihdepolitiikkaa, luokkakeskustelua sekä tehokkuutta ja tuottavuutta vaativan uusliberalistisen kapitalismin ideaaliminuuden kritiikkiä. Tutkimuksen menetelmänä toimii tekstianalyysi: teoksen syvälinen lukeminen, analysointi ja tulkinta huono-osaisuuden diskurssista käsin. Tutkielman pääkäsitteltä huono-osaisuutta lähestytään, analysoidaan ja tulkitaan sen ominaisuuksien, alakäsitteiden ja merkitysten kautta. Kirjallisuudentutkimuksen mahdollisuutena on tuottaa uutta tietoa niin kirjallisista teoksista kuin arvoista, maailmoista, ilmiöistä ja käsitystavoista niiden ulkopuolella.

Perustelen tutkimuksen relevanssin aiheen ajankohtaisuudella. Huono-osaisuuden käsittely tekee näkyväksi Liukkosen *Vippi-ihmisiä* romaanin kautta yhteiskuntamme eriarvoisuutta sekä asenteita, normeja ja ennakkoluuloja suhteessa joko taloudellisesti ja/ tai sosiaalisesti heikommassa asemassa oleviin ihmisiin. Kohdeteoksen ja sen sisältämien ilmiöiden ajankohtaisuus on nähtävillä muun muassa mediakeskusteluissa, uutisissa ja sosiaalisessa mediassa. Mediassa on käyty kiivasta keskustelua jo pidempään muun muassa nuorten huumekuolemista ²(Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus, 2022, 17) käyttöhuonekokeilusta (esim. Karhu,

² Huolestusta on herättänyt erityisesti suomalaisten alle 25-vuotiaiden nuoren huumeongelmien kasvu. (Kailanto & Viskari, 2022, 2.) Myös Päihdelinkin artikkeli *Huumekuolemat Suomessa* paneutuu samaiseen aiheeseen. Sen mukaan huumekuolemat ovat kasvaneet kymmenessä vuodessa 27 prosenttia. (Sedergren, 2021.) Huumekuolemat liittyvät tutkimusten valossa vahvasti huono-osaisuuteen (esim. Rönkä ym., 2020, 4).

2022) sekä huumeiden dekriminallisoinnista (esim. Kause, 2022; Lindholm, 2022). Päihteidenkäyttö³, vakavat mielenterveyden häiriöt ja muut sosiaaliset ongelmat myötävaikuttavat myös medioissa usein käsillä oleviin aiheisiin syrjäytymisestä, köyhyydestä, väkivaltaisuuksista sekä rikollisuudesta, joita kaikkia kohdoteos osaltaan käsittelee. Aiheen ajankohtaisuudesta⁴ kielii myös negatiivinen suhtautuminen ennakolluuloineen ja stereotyyppioineen huono-osaisiin ja erityisesti päihteiden ongelmakäyttäjiin⁵ sekä huumekuolemiin. Esimerkiksi liikenneturvallisuudessa noudatetaan kunnianhimoista nollavisiota kuolemien ja loukkaantumisten suhteen, kun taas huumekuolemiin suhtautuminen on erilaatuista siitäkin huolimatta, että huumeisiin kuolee Suomessa enemmän ihmisiä kuin tieliikenteessä (Kailanto & Viskari, 2022, 2).

Tutkielman tarkoituksena on tarkastella kohdoteoksessa ilmenevää huono-osaisuutta ja tehdä sen kautta tulkintoja esimerkiksi teoksen esille tuomasta yhteiskuntakritiikistä sekä toivosta suhteessa parempaan huomiseen. Tutkielmassa käytetään apuna huono-osaisuuden termin sekä teorian lisäksi myös *yhteiskuntaluokka* käsitettä sekä *uusliberalistisen kapitalismin* termiä erityisesti tutkimuskenttien tuomien kriittisten näkökulmien pohjalta. Luokka termi mahdollistaa teoksessa esiintyvän luokkajaon, -erojen, -ristiriitaisuuksien, -tietoisuuden ja eriarvoisuuden tarkastelun erityisesti juuri uusliberalistisen kapitalismin kritiikin kautta. Tämänkaltaisen tarkastelun avulla tutkielma pyrkii nostamaan esille kapitalismin ongelmallisuuden suhteessa ajatteluamme sekä käsitykseemme ihmisarvosta. Yhtenä maisterintutkielmani tavoitteena pidän huono-osaisuuden aihealueen ajankohtaisuuden tunnistamista sekä sen tarkastelun tarvetta kirjallisuudentutkimuksen kentällä. Näiden käsitteiden avulla pyrin syventymään kohdoteoksen päähenkilön eräänlaiseen sopimattomuuteen, johon ovat vaikuttaneet niin lapsuuden ja nuoruuden elinolot, työttömyys, syrjäytyneisyys, köyhyys kuin mielenterveyden haasteet.

Ymmärrän *Vippi-ihmisiä* teoksen osana kirjallisuushistoriallista heikossa asemassa olevista ihmisistä kertovaa jatkumoa, jota yhdistää vahva yhteiskunnallinen ote. Huono-osaisuus yhdistyy historiallisesti niin kurjuuden, köyhän kansan, vähäosaisten kuin luokkaeriarvoisuuksien kuvauksiin. Yhtenä tutkielmani tarkoituksena sekä päämääränä voidaan pitää *Vippi-ihmisiä* teoksen sijoittamista tämänkaltaiseen

³ Tutkielmani tarkoituksena ei ole puida syitä päihteidenkäytölle eikä arvostella syitä käyttää niitä. Lähestyn päihteiden ongelmakäyttöä huono-osaisuuden diskurssista käsin nähdessä päihteet niin huono-osaisuuden syynä, seurauksena kuin elämästä selviämisen keinona.

⁴ Suomen huumeilannetta kartoittavassa raportissa (Rönkä ym., 2020) kerrotaan ajankohtaisesta huumeilanteesta esimerkiksi huumausaineiden käytöstä seuranneiden ongelmien lisääntymisen sekä näistä käytävän vilkkaan keskustelun kautta (Rönkä ym., 2020, 3). Myös huumausaineiden käyttö on itsessään lisääntynyt edellisen vuosikymmenen (2010) aikana (Kailanto & Viskari, 2022, 2).

⁵ Päihteidenkäytön kuten huumeiden ja alkoholin ongelmakäyttöön liittyy myös sekakäyttöä sekä moniongelmaisuuksia. Esimerkiksi alkoholin ja huumausaineena käytettävien lääkkeiden ja muiden aineiden yhteiskäyttö sekä mielenterveydelliset- ja muuhun terveyteen liittyvät ongelmat voivat limittyä yhteen. Piuspan artikkeli *Eivät huumeet yksin tapa: huumeisiin liittyvät kuolemat Suomessa 2007* (2011) liittyy mielenterveysongelmat, fyysisen sairastelun ja syrjäytymisen osaksi ongelmakäytöstä johtuvia kuolemia. Moniongelmaisuuksia voi Rönkän (2018) mukaan olla myös se, että huumeriippuvuuden lisäksi henkilöllä on toimeentuloon ja asumiseen liittyviä haasteita. (Rönkä, 2011, 176-177.)

kirjallisuushistorialliseen kontekstiin. Yhteiskunnan ongelmat ja uusliberalistisen markkinatalouden vaikutuksien tarkastelu voidaan ymmärtää nykyaikaisena vastineena tai eräänlaisena jatkumona niin historiallisen kurjuuden, köyhän kansan ja vähäosaisten kuvauksille kuin myös luokkatarkastelulle. On myös oleellista huomata, että huono-osaisuuden teemojen sekä aiheiden kuvailu on osoittautunut monissa kulttuurituotteissa⁶ kuten elokuvissa ja tv-sarjoissa olevan varsin viihteellinen, suosittu ja näin ollen ”myyvä” aihe. Kärsimyksellä, kurjuudella, väkivallalla (esimerkiksi rikollisuus) ja elämän haasteilla mässäily kertoo eriarvoisuuden viihteellisestä toisintamisesta sekä huono-osaisuuteen liittyvien stigmojen, ennakkoluulojen ja näiden purkamisen taka-alalle häivyttämisestä. *Kuka kertoo ja mistä* -asetelma edustaa näiden valtasuhteiden korostumista eikä välttämättä tiedostavastakaan näkökulmasta käsin ole mahdollista tuottaa huono-osaisuudesta kertovia kulttuurituotteita, jotka eivät toisintaisi näitä eriarvoisuuteen pohjautuvia rakenteita, käsityksiä tai todellisuuksia.

Uusliberalistisen kapitalismin tarkastelu näkyy kohdeteoksessa sekä sen yhteiskunnallisen otteen että sen sisältämän yhteiskuntakritiikin kautta. Markkinatalous ja kapitalismi talousjärjestelminä ovat luoneet tilan, jossa yksilön arvo määräytyy hänen kulutustehokkuutensa ja tuloksellisuutensa perusteella. Ajatus jatkuvasta kasvusta, tehokkuudesta ja kehityksestä näkyy myös siinä, minkälaisen arvon ihminen ja hänen olemisensa maailmassa saa. Kohdeteos representoi⁷ ihmisiä, jotka ovat ainakin hetimitäin tätä edellä mainittua asetelmaa vastaan, he eivät sisälly niihin määritelmiin, kategorisointeihin ja asetelmiin, joita heidän oletetaan noudattavan. Huono-osaisuus näyttäytyy eräänlaisena vastareaktiona kulutukselle vaikei valinta kuluttamisesta tai kuluttamattomuudesta näyttäydykään huono-osaisen henkilön itsensä päätöksenä vaan lähinnä olosuhteiden pakkona.

Suhteessa aiempaan tutkimukseen, huono-osaisuutta ei niinkään ole juuri tällä kyseisellä termillä tutkittu ja tarkasteltu suomenkielisen kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen kentillä. Sen sijasta huono-osaisuuteen kytkeytyviä aiheita kuten esimerkiksi markkinataloutta (esim. Karkulehto, 2011; Anttila ym., 2016), kapitalismia (esim. Ojajärvi, 2006; Ojajärvi, Sevänen & Steinby, 2018), uusliberalismia (esim. Ojajärvi & Steinby, 2008), prekarisaatiota⁸ (esim. Pyöriä & Ojala, 2012; Harju, 2017; Jokinen & Venäläinen, 2017; Pyöriä & Anttila, 2017) ja näihin liittyviä aihealueita on tutkittu niin kulttuurin-, köyhyys-, sukupuolen- (esim. Skeggs, 2021), kirjallisuudentutkimuksen (ks. lähdeluettelo) kuin yhteiskuntatieteiden (esim. Piispa, 2011; Harju, 2017) piirissä. Tällöin on tarkasteltu muun muassa kulttuurituotteita kuten kirjallisuutta (esim.

⁶ Huumeiden ja muiden päihteiden ongelmakäyttöä ja / tai rikollisuutta erityisesti huumeiden ympärillä kuvataan monissa niin suomalaisissa kuin kansainvälisissä kulttuurituotteissa kuten dokumenteissa, tv-sarjoissa ja elokuvissa. Esimerkiksi *Fear and Loathing in Las Vegas* (1998), *Gia* (1998), *Blow* (2001), *Reindeerspotting – pako Joulumaasta* (2010), *Breaking Bad* (2008–2013), *The Wolf of Wall Street* (2013), *Patrick Melrose* (2018) sekä *Better Call Saul* (2015–2022).

⁷ Representaatio eli esittäminen tai edustaminen (Steinby, 2013, 34).

⁸ Huono-osaisuuteen, luokkaan ja kapitalismiin liittyvä termi *prekarisaatio* on laajassa määritelmässä työelämän epävarmuutta tarkoittava käsite (ks. Pyöriä & Ojala, 2012; Jokinen & Venäläinen, 2015; Anttila yms.; Jakonen, 2017; Pyöriä, 2017).

Ojajärvi, 2006), poliittista puhekieltä (esim. Kauranen & Lamberg, 2016; Mäkinen, 2016), ilmiöitä (esim. Bergroth, 2016 [luokan ruumiillisuus]; Launis, Bergroth & Anttila, 2016 [kokemus luokattomuudesta]), laulujen sanoituksia (esim. Markus, 2022) ja niin edelleen. Kansainvälisellä tasolla huono-osaisuuteen osittain vertautuvaa (joskin erityisen arvottavaa) *white trash*⁹ -käsitettä ja sen ympärillä olevaa ilmiötä on tarkasteltu monissa tutkimuksissa (esim. Wray & Newitz, 1997; Kähkönen, 2003; Hartigan, 2005; Doane & Bonilla-Silva, 2013). Tutkimustani (kuten uskoakseni käsittelemiäni lähteitäkin) ajaa emansipatorinen tiedonintressi, jolloin tutkimuksen, tulkinnan ja analyysin tarkoituksena on havaita esimerkiksi vallan, hallinnan, väkivallan, sukupuolen, talouden ja kirjallisuuden kytköksiä sekä näiden vaikutuksia. Ojajärvi (2013) näkee, että "[k]apitalismi on nykykirjallisuutemme, etenkin romaanin, laajimpia aihepiirejä" (Ojajärvi, 2013, 131).

Tutkielma etenee teorialuvuista analyysilukuihin. Teoria jakautuu huono-osaisuuden, luokan ja markkinatalouden tarkasteluun. Analyysiluvuissa tulkinnan kohteita ovat esimerkiksi kohdeteoksessa esitetty huono-osaisuus, päähenkilön luokka, teoksessa esiintyvä yhteiskuntakritiikki sekä toivo paremmasta huomisesta. Huono-osaisuutta ja tarinoita heikossa asemassa olevista ihmisistä tulee lähestyä hienotunteisesti, empaattisesti sekä eettisesti. Huono-osaisuus on aiheena arkaluontoinen, tunteita herättävä ja haasteellinen. Siksi onkin syytä pohtia läpi tutkielman teon, kuinka tutkia kehittäväällä, huomioivalla sekä emansipatorisella tavalla vaikeita yhteiskunnallisia aiheita ja ongelmia. Miten tuottaa tekstiä ja merkitystulkintoja, jotka eivät sulki, pienentäisi tai vaikeuttaisi käsityksiä esimerkiksi narkomaaneista, työttömistä ja psyykkisesti sairaista? Kuinka löytää ne tavat ja sanat, jotka eivät ylläpitäisi ennakkoluuloja ja negatiivisia käsityksiä? Tätä tulen pohtimaan pitkin tutkielman tekoa ja aiheen tarkastelua.

⁹ *White trash* -termillä viitataan usein Yhdysvaltojen valkoiseen köyhälistöön (Kähkönen, 2003, 84), jolloin huono-osaisuuden teemaan linkittyy myös etnisuus, sukupuoli ja luokka sekä näiden tutkimus (esimerkiksi sukupuolen-, jälkistrukturalismin- ja postkolonialistinen kirjallisuudentutkimus).

2 HUONO-OSAISUUS, LUOKKA JA KAPITALISMI

2.1 Huono-osaisuuden käsiteviidakko

Huono-osaisuuden käsitteen käyttö sijoittuu tarkastelemani tutkimuskirjallisuuden valossa suurimmilta osin 2000-luvulle, tarkemmin ilmaisten 2020-luvulle, joskin huono-osaisuutta ei ole käsitelty suomenkielisessä tutkimuksessa muutamia tutkielmia, artikkeleita ja maisterintutkielmia lukuun ottamatta (esim. Saari, 2015; Rönkä, 2018; Saari, Björklund & Eskelinen, 2020; Ilmoniemi, 2021). Erityisesti kirjallisuuden tutkimuksen kentällä nimenomaisen termin ja aiheen tarkastelu on ollut vähäistä. Sosiaaliryön maisterintutkimuksessa ”*Kaks rinnakkaista todellisuutta, joista toinen on näkyvätön*” *Ihmisarvon eriarvoisuus, luokka ja huono-osaisuus* (Ilmoniemi, 2021), viitataan otikon tasolla huono-osaisuuteen, ja myös Rönkän valtiotieteiden väitöskirjassa *Huumeidenkäyttäjien kuolemat Suomessa* (2018) viitataan tekstin sisällä huono-osaisuuteen ja sosiaaliseen huono-osaisuuteen. Tästä huolimatta yhteiskunnallista huono-osaisuutta on tarkasteltu ja tutkittu laajastikin mutta vain eri termein. Perustelen läpi tutkielman huono-osaisuuden käsitteen käyttöä ja tämän valinnan tarkoituksenmukaisuutta käyden lävitse huono-osaisuutta sivuavia jo liki vanhentuneitakin termejä, rinnakkaiskäsitteitä sekä huono-osaisuudesta kertovia laajempia diskursseja. Lähtökohtani on, että huono-osaisuus ilmentää käsitteenä monia muita vastaavanlaisia osattomuutta käsitteleviä termejä neutraalimmin tätä ilmiötä, jossa muiden tarkastelemieni käsitteiden myötä ilmenee joko arvottavaa, väkivaltaista tai ymmärtämättömyyteen pohjautuvaa puhetta.

Huono-osaisuus on terminä laaja, ja se sisältää monenlaisia merkityksiä, kietoutumia ja limittyviä. Koen, että termi tarjoaa enemmän kuin sellaiset samaa ilmiötä kuvaamaan pyrkivät, mutta moralisoivammat, eriarvoiseksi asettavat sanat tai

synonyymit kuten *kurjuus*, *rappio*¹⁰ ja *vähäosaisuus*. Sanavalintojen tärkeys korostuu tutkimuksen lisäksi myös puhekielessä. Kielen kautta valitut termit ja sanat ovat la-
tautuneita, arvoja sisällään pitäviä sekä mahdollisesti ulossulkevia. Tämän vuoksi on
tärkeää löytää keinot, joilla puhua, oli sitten kyse itsestä, muista tai maailmasta ym-
päriillämme. Huono-osaisuuden alatermeinä, lähitermeinä ja assosiatiiivisina käsit-
teinä voidaan pitää esimerkiksi sanoja *ryysyläinen*, *roskaväki*, *alaluokka*, *sosiaaliset ongel-*
mat, *eriarvoisuus*, *toiseus*, *ulkopuolisuus* ja *sivullisuus*. Huono-osaisuus liittyy myös oleel-
lisella tavalla dekadenssin ja rappion, työväenkirjallisuuden sekä kapitalismin kriitti-
sen tarkastelun ilmiöihin. Tämän lisäksi sillä on yhteyksiä kirjallisuudenhistorialli-
sesta ja -tutkimuksellisesta näkökulmasta käsin myös naturalismiin¹¹, realismiin sekä
primitivismiin. Toisin sanoen kytken huono-osaisuuden käsitteen ja sen tutkimuksen
osaksi edellä mainittuja tyylikausia ja ajankohtia sekä niiden jatkumoa. Naturalismin,
realismin ja primitivismin lisäksi huono-osaisuus näyttäytyy tutkielman valossa liit-
tyvän myös rappiota korostavaan dekadenssiin.

Tässä osiossa tulen tarkastelemaan huono-osaisuuden käsittelyn historiaa sekä
nykyisyyttä niin kirjallisuudentutkimuksen dekadenssista, työväenkirjallisuudesta ja
rappiokulttuurista kuin myös luokan ja sosiaalisten ongelmien teemojen sekä käsitte-
iden kautta. Osion tarkoituksena on tarjota perustelu huono-osaisuuden termin käy-
tölle, luoda jonkinasteista perusteoriaa sekä määrittelyjä käsitteen hyödyntämiselle ja
tuoda sille näkyvyyttä myös kirjallisuudentutkimuksen kentällä.

2.1.1 Huono-osaisuus kirjallisuudentutkimuksessa

Huono-osaisuuteen liittyy joltain osin 1800-luvun Euroopassa vallinnut taidevirtaus
nimeltä dekadenssi. Kyseisen suuntauksen mielenkiinto kohdistui rappioon, nautin-
toihin (kuten päihteet), seksuaalisuuteen ja perversioihin. Toisin sanoen dekadenssi¹²
romantisoi rappiota, kurjuutta ja kärsimystä (Rossi, 2009, 230). Dekadenssin estetiikka
¹³ ihannoit rappiota ja kuolemaan erityisesti silloin kun ne kohdistuvat elinvoimaiseen
ihmiseen kuten esimerkiksi nuoreen tai kauniiseen henkilöön. Dekadenssin yleisiä ja
kansainvälisiä piirteitä niin kuvataiteessa kuin kirjallisuudessa olivat aistinautintojen
ja rappion ohella myös yleinen pessimismi sekä uskonmenetyksen perinteisiin arvoihin
(Mattheiszen, 2004, 13). Lyytikäinen (1998) näkee rappion diskurssin yhdistyvän
myös muihin taiteensuuntauksiin kuten symbolismiin ja naturalismiin (Lyytikäinen,
1998, 9).

¹⁰ Rappiota käsitellään myös muun muassa Jukka Koskelaisen teoksessa *Rakas rappio: pelastus ja perikato länsimaisessa ajattelussa* (2012).

¹¹ Joutsen/Svanen -lehden *Suomalaiset ahdistukset* (2020) vuoden neljännessä numerossa tarkastellaan mielenkiintoisella tavalla kotimaisen kirjallisuuden 1800-luvun naturalismia, modernismia sekä nykykirjallisuutta kansallisen omakuvan ja kielteisten tunteiden teemojen kautta (Nykänen & Rossi, 2020).

¹² Myös sanan tasolla dekadenssi tarkoittaa rappiota, rappeutumista, hajaantumista, huonontumista ja tuhoa, jotka ovat dekadenssiajattelun ja -taiteen teemoja (Mattheiszen, 2004, 48).

¹³ Suomen kirjallisuushistorian dekadenssia eetosta edustavat teokset, joissa tarkastellaan esimerkiksi sairautta, väsymystä, kuolemaa, rappiota ja tuhoutumista (Lyytikäinen, 1999, 138).

Tarkasti ilmaisten dekadenssiajatteluun¹⁴ sisältyy käsitys kulttuureista eräänlaisina organismeina, joiden vaiheisiin kuuluu syntyminen, kasvu, kukoistus, rappio ja kuolema. Rappion ja kuoleman väistämättömyys johtaa uuden syntymään ja kasvuun. Suomen taidekentällä dekadenssi ja rappioilmiöt on pyritty häivyttämään, pitkälti sen vuoksi, ettei niiden ole nähty olevan eduksi kansakunnan identiteetin muodostumisessa. Mattheiszen (2004) näkee, että rappiota ei olla haluttu tunnustaa suomalaisessa kulttuurissa myöhemminkään. (Mattheiszen, 2004, 13.)

Dekadenssikirjallisuus ja dekadenssi eivät mielestäni itsessään ja yksinomaan edusta huono-osaisuutta, sen määrittelyä eikä edes suoraan sen käsittelyä. Suuntaus toimii kuitenkin eräänlaisena pohjana seuraaville huomioille esimerkiksi työväenkirjallisuudesta ja sosiaalisista ongelmista. Dekadenssi ”rappiokirjallisuus” kuvaa mielestäni modernissa länsimaisessa kirjallisuushistoriassa vaihetta ja aikaa, johon kuuluu oleellisella tavalla ihmisistä, ilmiöistä, miljöistä ja teemoista kertominen, jotka kuvasivat huono-osaisuutta. Yhteiskunnan pyöristä putoaminen, päihdeongelmat¹⁵, köyhyys, nälkä, elämän tuhoutuminen ja ruumiin rapistuminen sekä negatiiviset affektit kuten pelko, häpeä ja osattomuus kuvastavat kaikki osaltaan huono-osaisuutta ja sen kokemusta.

Dekadenssin ja -kirjallisuuden lisäksi huono-osaisuuden teeman voidaan ajatella liittyvän myös realismiin¹⁶, naturalismiin sekä primitivismiin suomalaisessa kirjallisuudessa. Kirjallisuuden- ja taiteenperiodina realismi sijoittuu 1800-luvulle (Rossi, 2009, 27), ja sen päämääränä oli todellisuuden kuvaus (Rossi, 2009, 25). Realismi toimii kattokäsitteenä, jonka alapuolelle voidaan liittää niin naturalismi (Rossi, 2009, 34) kuin primitivismikin. 1870-luvulla syntyneenä kansainvälisenä kirjallisuudensuuntauksena naturalismi keskittyi muuttuvaan aikalaistodellisuuteen, uuteen ihmiskuvaan sekä vaihtuvaan käsitykseen maailmasta (Rossi, 2009, 9–10). Suomenkielistä naturalismia edustavat kirjalliset teokset kuvasivat muun muassa rappiota, sairautta,

¹⁴ Dekadenssi syntyi maailmantilanteessa, jossa tapahtui paljon muutoksia. Esimerkiksi teollistuminen ja tekninen kehitys muovasivat ihmisiä ja heidän käsityksiään maailmasta, jolloin alettiin pohtia uudelleen kysymyksiä muun muassa demokratiasta, luokkajärjestyksestä ja naisasiasta. Dekadenssi vastasi tähän ahdinkoon syventymällä nautinnon, rappion ja pessimistisyyden teemoihin. Dekadenssin oppi painotti ajalleen tyypillistä yksilökeskeistä ajattelutapaa, joka kulminoitui itsekkyytenä, omien nautintojen täyttämisenä, väkivaltana ja itsen palvontana. (Lyytikäinen, 1999, 136–138.) Dekadenssien tavoittelema vapaus (muutoinkin kuin seksuaalinen vapaus) kosketti todellisuudessa lähinnä suuntauksen miespuolisia edustajia, jolloin dekadenttius ei onnistunut itse asiassa muuttamaan niitä arvoja, normeja ja moraalia, joita vastaan se oli pyrkinyt kapinoimaan. Ristiriitaisesti dekadenssi loi suuntauksena uusia luokka- ja sukupuolihierarkioita. (Rojola, 1999, 160.) Dekadenssi rinnastuu mielestäni myös nykyajan uusliberalistisen kapitalismin toimintalogiikoihin yksilöiden elämässä. Esimerkiksi suorituskeskeisyyden sekä tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimusten myötä, korostuu niin dekadenssiajalle kuin omalle ajallemme tyypillinen yksilökeskeisyys ja oman edun tavoittelu.

¹⁵ Huono-osaisuuteen liitetään päihteidenongelmakäytön kontekstissa myös eri sosiaalisten ryhmien maantieteellinen eriytyminen (segregaatio), työttömyys sekä rikollisuus (Rönkä, 2018, 22). *Pakko saada!* -teos (2011) korostaa, että riippuvuussuhde voi syntyä kenelle tahansa, kuului sitten mihin tahansa luokkaan, tulotasoon tai omaisi minkä tahansa koulutuksen (Viljamaa & Paavilainen, 2011, 16).

¹⁶ Realismin kysymyksiä sekä teemaa tarkastellaan nykykirjallisuuden ja -näkökulmien valossa muun muassa *Avain*-lehden vuoden 2015 ykkösnumerossa, jonka teemana on realismi (Roine, 2015).

kuolemaa, yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja pettymyksen tuntemuksia (Rossi, 2009, 12). Nämä ominaisuudet yhdistävät naturalismin ja primitivismin koskettamaan myös osittain rappiokirjallisuutta ja dekadenssia juuri kärsimyksen, kurjuuden ja pessimismin kuvausten kautta, vaikkakaan rappio ei toimi naturalismin itsearvona (Rossi, 2009, 230). Toisin sanoen dekadenssi ikään kuin jatkoi naturalismin teemoja tematisoiden rappion kansojen, kulttuurien ja ihmisten representaationa (Mattheiszen, 2004, 47).

Työväenkirjallisuudella viitataan kirjallisuuteen, joka kertoo työväenkokemuksesta tai on työläisen kirjoittamaa kirjallisuutta. Työläskirjallisuus käsittelee yksinkertaista luokkaa. Tällöin voidaan kertoa muun muassa taloudellisesta ahdingosta, epätasa-arvosta ja työn teosta. Kun työläiskirjallisuutta tutkitaan, otetaan huomioon myös se kulttuurinen tausta, jota vasten kirjallinen teos on syntynyt (Ojajärvi, Sevänen & Steinby, 2018, 26). Ojajärvi ym. (2018) näkevät työväen itsetiedostamisen lisääntymisen ilmenneen juuri työväenliikkeen tuottaman kirjallisuuden kautta. *Kirjallisuus nykykulttuurissa* (2018) -teoksessa työväenkirjallisuus nähdään ensiaskeleena kapitalismiteeman ja sen ilmiön käsittelylle (Ojajärvi ym., 2018, 26), jota tutkielmassa tullaan myös tarkastelemaan seuraavissa osioissa tiiviimmin. Huono-osaisuuden termin käytön ja määritelmän kannalta työväenkirjallisuus näyttäytyy paikkana luokkakeskustelun esiin nostamiselle. Luokka on yhä nykyään validi kategoria monenlaiselle tarkastelulle ylipäätään, mutta erityisesti huono-osaisuuden käsittelyn kannalta se näyttäytyy oleellisena. Se, millaiset lähtökohdat, kasvatuksen, koulutuksen, aseman ja ihmissuhteet näin esimerkin omaisesti on onnistunut saamaan (tai joutunut saamaan) sekä tavoittamaan, vaikuttaa elimellisesti siihen, millä tavoin huono-osaisuuden ymmärrämme ja millä tavoin se rakentuu. Luokan tarkastelu painottuu luokkaa ja miinuutta koskettavassa teoriaosuudessa.

2.1.2 Huono-osaisuutta edeltäneet termit ja rinnakkaiskäsitteet

Huono-osaisuutta on kuvattu niin mediassa, puhekielessä kuin tutkimuksissakin toisinaan negatiivissävytteisesti, arvostelevasti sekä lähtökohdistista, jotka eivät ole palvelleet ymmärtäväisempää ja ei-arvottavaa otetta osattomuuteen. Yksi tällainen arvottava termi on *alaluokka*, jolla viitataan suoraan yhteiskunnalliseen luokkaan. Toisinaan tutkimusta tehdessä törmäsin myös termeihin *ryysyläiset* (historiallinen sävy), *roskaväki* (englanniksi *white trash*) sekä *ylijäämäihmiset* (ideologinen/poliittinen painotus). Alaluokka toimii vastakohtaterminä yläluokalle, jonka voidaan ajatella kuvastavan menestyvää, elämässään ”onnistunutta” sekä työllään erittäin hyvin toimeen tulevaa luokkaa. Ojajärven väitöskirjassa *Supermarketin valossa: Kapitalismi, subjekti ja minuus Mari Mörön romaanissa Kiltin yön lahjat ja Juha Seppälän novellissa "Supermarket"* (2006) alaluokka näyttäytyy groteskina rahvaiden luokkana, joka toimii juuri vastakohtana hienostuneelle yläluokalle (Ojajärvi, 2006, 195). Alaluokka tai alempi luokka kantavat Ojajärven mukaan sisällään yläluokan torjumia, huonoiksi pitämiään piirteitä, joiden vuoksi alaluokka alkaa toimia juuri näiden oletusten mukaisesti. (Ojajärvi, 2006, 200.)

Teoksessa *Elävä luokka* (2021) myös Beverley Skeggs näkee Ojajärven (2006) tavoin alaluokan käsitteen arvottavana. Moraalittomaan alaluokkaan liitetään Skeggsin mukaan syrjäytyminen, ulossulkeminen sekä ”vääränlainen” kulttuuri. (Skeggs, 2021, 168.) Tämänkaltainen marginaalinen, toiseuteen sysätty luokka määrittyy sekä valtaapitävien että toiseutta edustavien henkilöiden asennoitumisen kautta. Toisinaan alaluokkaan on liitetty myös edellä mainitut kategoriat ryysyläiset, roskaväki (esim. Wray & Newitz, 1997; Hartigan, 2005; Doane & Bonilla-Silva, 2013) sekä ylijäämäihmiset (mm. Mäkinen, 2016, 258). Näihin termeihin liittyy alaluokan ohella vahva arvottamisen lataus. *Luokan ääni ja hiljaisuus: Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa* (2016) -teoksen mukaan alaluokka ja edellä esitetyt kategoriat sekä niitä edustavat ihmiset esitetään hyödyttöminä, laiskoina, päihdeongelmaisina, yliseksuaalisina sekä moraaliltaan ala-arvoisina. Alaluokkaan yhdistetään viettien ja seksuaalisuuden lisäksi myös ”liika” lasten hankinta. (Mäkinen, 2016, 258.)

On hyvä huomata, että monissa näissä uudemmissa 2000-luvun tutkimuksissa termiä alaluokka ei käytetä huono-osaisia lytäten tai arvostellen. Kuten Ojajärvenkin väitöskirjassa (2006) sekä Anttilan ym. *Luokan ääni ja hiljaisuus* (2016) sekä Skeggsin *Elävä luokka* (2021) teoksessa alaluokka näyttäytyy enemminkin historiallisen sekä taustoittavan näkökulman keinona tai ainoana edes jotenkin toimivana kirjoituksia sekä analyysiä kuvaavana terminä. Toki on oleellista samalla myös kyseenalaistaa, miksi arvottavia käsitteitä tulisi käyttää muissa kuin taustoittavissa aihealueissa. Sanojen ja tietyn kielen valinta vaikuttaa kuitenkin mielikuviin, ennako-oletuksiin ja käsityksiimme ihmisyydestä, jonka käsittely tapahtuu erityisesti tutkimuksellisista piireistä tarkasteltavien kategorioiden yläpuolelta.

Huono-osaisuuden nykyaikaisen rinnakkaiskäsitteen *sosiaaliset ongelmat* käyttöä esiintyy monissa tutkielmani lähteissä. Muun muassa Markusen sosiaalityön maisterintutkielmassa *Ihmisyyden ytimessä: Sosiaaliset ongelmat ja hyvinvointiyhteiskunta Hailoo Helsinki! yhtyeen sanoin* (2022) viitataan jo otsikon tasolla sosiaaliin ongelmiin. Myös arkikielessä, poliittisessa puheessa ja uutisissa voi tulla vastaan sosiaaliset ongelmat termi. Sosiaalisia ongelmia voidaan ajatella olevan esimerkiksi köyhyys, mielenterveys- ja päihdeongelmat, sosioekonominen asema, syrjäytyminen, työttömyys ja yksinäisyys. Markus liittyy mainituissa maisterintutkielmassaan sosiaaliin ongelmiin myös eriarvoisuuden, itsekkyyden, vallan, suorittamisen, toiseuden sekä ilmastomuutoksen kategoriat. (Markus, 2022.) Huono-osaisuuden, sosiaalisten ongelmien ja eriarvoisuuden yhteys tässä määritelmä- ja rinnakkaiskäsiteviidakossa edustaa sitä, millä monilla tavoin huono-osaisuudesta voidaan keskustella. Vaikka huono-osaisuus ei näyttäydä minään ainoana ”oikeana” vaihtoehtona, palvelee se kuitenkin ainakin omaa kirjallisuudentutkimuksellista näkökulmaani jonkinlaisena yleis- ja kattokäsitteenä.

Yhteiskunnallista huono-osaisuutta on tutkittu myös filosofisemmista näkökulmista. Muun muassa Pulkkinen valtio-opin maisterintutkielmassa *Sivullinen, toinen, muukalainen: Camus toiseuden representoijana* (2007) tarkastellaan toiseutta,

ulkopuolisuutta ja sivullisuutta. Pulkkinen näkee, että Camus’*n Sivullinen* on kuvaus yksilöstä, joka jää yhteiskunnan ulkopuolelle epänormaalien toimintamallien takia (2007,1). Tutkielma sijoittuu politiikan kentälle (Pulkkinen, 2007, 2), mutta silti siinä mielestäni tarkastellaan sivullisuutta varsin filosofisesti. Sivullisuus ja yhteiskunnallinen ulkopuolisuus määrittyy muun muassa ulossulkemisen ja hyljeksimisen kautta. Ulkopuolisella ei ole varaa eikä mahdollisuuksia tehdä ruumiistaan ja elämästään keskiluokan normien näköistä ja sen vaatimaa. Kun minuuden toteuttaminen ei onnistu normien vaatimalla tavalla, määrittyvät huono-osaiset kunnianttomiksi, arvottomiksi sekä ei-halutuiksi suhteessa keskiluokan ”kunniallisuuteen”, tuotantoruumiiseen sekä normiin. (Bergroth, 2016, 182.) Suhteessa huono-osaisuuden käsitteeseen toiseus, ulkopuolisuus ja sivullisuus näyttäytyvät filosofisempina pohdintoina niistä määritelmistä, joiden mukaan jokin ja joku nähdään normista poikkeavana ja erilaisena. Huono-osaisuus ilmentää ennemminkin yhteiskunnallista osattomuuden asemoitumista, joka ilmenee erilaisten sosiaalisten ongelmien kategorioiden kautta. Toiseuden käsitteen käyttö voisi soveltua paremmin tieteellisiin teksteihin ja arkipuheeseen, jossa aiheena on abstraktimpi ulkopuolisuuden kokemus.

2.1.3 Huono-osaisuuden määritelmä

Huono-osaisuutta kuvastavien kirjallisuudentutkimuksellisten tutkimusperinteiden ja sen rinnakkaistermien avulla pohjustetun reitin kautta pääsee käsiksi huono-osaisuuden määritelmään. Kuten on jo aiemmin selvinnyt, ei huono-osaisuutta olla käsitelty omana aihealueenaan aiemmassa tutkimuksessa kovinkaan laajasti. Viitteet huono-osaisuuteen ilmenevät paikoin muutamien tieteellisten tekstien sisällä (kuten esim. Rönkä, 2018., Ilmoniemi, 2021) sekä rinnakkaistermien käyttöä esiintyy laajemmaltikin. Poikkeuksen tekee ylisukupolvisen huono-osaisuuden tarkastelu¹⁷, joka on syntynyt tarpeesta uudistaa suomalaista lainsäädäntöä ja jota on tutkimusperinteessä tarkasteltu osana köyhyystutkimusta (Saari ym., 2020, 27). Seuraavaksi käsitellään tutkimusta ja määritelmiä, jotka liittyvät suoraan huono-osaisuuden termiin. Huono-osaisuus määrittyy ennen kaikkea sivuun jäämisenä yhteiskunnan myönteisen kehityksen ja normaalina pidettyjen elämänsäkulun osalta (Saari ym., 2020, 16).

Teoksessa *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla* (Saari, 2015, 29) Saari tarkastelee huono-osaisuuden ilmiötä, ongelman laajuutta sekä huono-osaisuutta tuottavia sosiaalipoliittisia järjestelmiä. Teos toimii aineistoni laajimpana juuri nimenomaan *huono-osaisuutta* käsittelevänä ja määrittelevänä lähteenä. Huono-osaisuuden käsitteen historia paikantuu Saaren mukaan sosiaalipolitiikan tutkimuksen kentälle. Termiä on käytetty Suomessa 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin erityisesti 1990-luvun lama loi tarpeen tämänkaltaiselle tutkimusraolle. Huono-osaisuuden rinnalla

¹⁷ Ylisukupolvista huono-osaisuutta on tutkittu muun muassa teoksessa *Raskas perintö: Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa* (Saari ym., 2020). Ylisukupolvinen huono-osaisuus on ikään kuin sukupolvelta toiselle ”periytyvää”.

on käytetty myös termejä *eriarvoisuus*, *köyhyys* ja *syrjäytyminen*. Syrjäytyminen on pitkän aikavälin prosessi, jossa äärimmäinen köyhyys ja huono-osaisuus kumuloituvat syrjäytymiseksi (Saari, 2015, 77).

Saari määrittelee huono-osaisuuden merkitsevän eriarvoisuutta ja köyhyyttä. Huono-osaisuus on ”sosiaalista etäisyyttä ylläpitävillä sosiaalisilla mekanismeilla sekä erilaisilla kasautuvilla prosesseilla tuotettu sosiaalinen tosiasia, jonka laajuutta ja rakennetta säädellään sosiaalipoliittisen järjestelmän institutionaalisen rakenteen avulla”. Huono-osaisen elintaso perustuu pääosin tukien kuten esimerkiksi työmarkkina- ja asumistuen varaan sekä erilaisten erityispalveluiden kuten muun muassa mielenterveys- ja päihdepalveluiden nojaan. (Saari, 2015, 14–15.) Yhteiskunnan rakenteellinen eriarvoisuus ja sen laajuus kertovat, miten poliittiset valtaresurssit jakautuvat yhteiskunnassa. Suuret yhteiskunnalliset epätasaiset erot kertovat eriarvoisuudesta, jolloin talouteen ja politiikkaan liittyvä valta keskittyy hyväosaisille. Päätöksenteon lisäksi eriarvoisuutta tuotetaan Saaren mukaan ihmisten kollektiivisella välinpitämättömyydellä ja / tai moraalisella sokeudella huono-osaisia kohtaan. Jos heikossa asemassa olevia ihmisiä ei kohdata korkeiden sosiaalisten normien mukaan vaan ennemminkin välinpitämättömyyden ja sokeuden turvin, kohdataan ihminen markkinavälitteisenä käyttöhyödykkeenä, ”jolloin ihmisen arvo yhteiskunnalle määrittyy yksinomaan hänen taloudellisen, kulttuurisen, sosiaalisen tai symbolisen vaihtoarvonsa kautta”. (Saari, 2015, 65–66.)

Huono-osaisuus linkittyy myös köyhyyteen. Saari näkee köyhyyden yhtenä eriarvoisuuden ulottuvuutena, jota on tutkittu muun muassa elintason, elämänlaadun sekä elämäntavan valossa. Huono-osaisuuden ja köyhyyden suhde selittyy sillä, että huono-osaisuuden ajatellaan olevan äärimmäistä köyhyyttä. Köyhyystutkimuksessa huomio kiinnittyy edellä mainittujen lisäksi perustarpeiden tyydyttämisessä havaittaviin vajeisiin kuten esimerkiksi fyysisen ja henkisen terveyden puutteiden täyttymiseen sekä näitä edellyttävien välittävien tarpeiden saavuttamiseen, joita ovat konkreettiset elinehdot kuten ravinto, vesi, asuminen, turvallisuus, koulutus ja terveydenhuolto. Köyhyys näyttäytyy ainakin tarpeita korostavasta tutkimuksellisesta näkökulmasta näiden edellä mainittujen perustarpeiden ja välittävien tarpeiden puutteena, kun taas huono-osaisuus määrittyy tästä näkökulmasta käsin, sillä tavoin, ettei näitä tarpeita saada lähes ollenkaan saavutettua, jolloin toistuvia tai pysyviä vajeita on paljon. (Saari, 2015, 72–73.)

Suhtautuminen huono-osaisuuteen kuvastaa yhteiskunnassa sitä, kuten edellä on jo mainittu, miten valtaapitävät ryhmät näkevät huono-osaiset henkilöt. Huono-osaisuus on sekä terveydellisesti että yhteiskunnallisesti ei-toivottua, vaikka muun muassa ihmisoikeussopimukset velvoittavat sen vähentämistä. Saaren mukaan huono-osaisten laiminlyönti kielii epäonnistuneesta politiikasta ja yhteiskunnasta. (Saari, 2015, 18.) Suhtautumisesta huono-osaisuuteen viestivät myös *kunniallisen- ja kunniattoman köyhän* -termit (esim. Saari, 2015, 96). Kunniallisia köyhiä eli tuen ansaitsevia ovat Saaren mukaan esimerkiksi lapset, työttömät (tiettyyn pisteeseen asti),

vammaiset, sairaat tai vanhukset. Kunniattomat köyhät ovat puolestaan niitä, jotka jäävät tämän ”kunniallisen” luokittelun ulkopuolelle. Heidän ajatellaan olevan olleen itse vastuussa tilanteestaan eikä kansalaisten tai poliittisen kentän huomio ylety tämän kategorian hyvinvoinnin tai olojen kehittämiseksi taikka huomaamiselle. Toisin sanoen kunniallisten köyhien ulkopuolelle sijoittuvat ne ryhmittymät, jotka edustavat vaikeinta huono-osaisuutta. Tällaisia kohderyhmiä voivat olla esimerkiksi asunnottomat, päihteiden ongelmakäyttäjät ja mielenterveyden kanssa kamppailevat henkilöt. (Saari, 2015, 20.)

Kunniallisen- ja kunniaton köyhä -jaottelun lisäksi Saari esittää *poikkeavan käyttäytymisen* käsitteen olevan osa huono-osaisia koskevaa politiikkaa. ”Poikkeavalla” käyttäytymisellä tarkoitetaan sellaista toimintaa, joka jää vallitsevien niin taloudellisten kuin sosiaalistenkin normien sekä odotusten ulkopuolelle. Tällaista toimintaa voisi olla esimerkiksi päihteiden ongelmakäyttö sekä työnteosta tai koulutuspaikasta kieltäytyminen. Myös rikollisuus lukeutuu tämänkaltaiseksi poikkeavaksi käyttäytymiseksi. Niin sosiaalitieteellisesti kuin yhteiskunnallisesti tarkastellen poikkeava käyttäytyminen sekä elämänhallinnan puute korostavat huono-osaisen individualististen valintojen ensisijaisuutta (Saari, 105, 108–109.), jolloin ylhäältä päin määriteltyä käsitystä elämänhallinnasta käytetään mittarina myös heikossa asemassa olevien ihmisten kohdalla. Yhtenä yleisenä elämänhallinnan ongelmana pidetään päihteisiin liittyviä addiktioita, joilla selitetään ”kunniatoman” huono-osaisen tilannetta (Saari, 2015, 112).

Valtiotieteen väistökirjassaan Rönkä (2018) lähestyy huono-osaisuutta sosioekonomisten erojen ja itse koetun huono-osaisuuden näkökulmien kautta. Sosioekonominen asema koostuu koulutuksesta, ammattista, tulotasosta ja varallisuudesta. Nämä erot tuottavat eriarvoisuutta muun muassa sen perusteella, että paremmassa asemassa olevat sekä kohtaavat vähemmän vastoinkäymisiä elämässään kuin myös selviävät niistä kivuttomammin. Huonolla sosioekonomisella asemalla on myös suora yhteys heikompaan terveydelliseen tilaan. (Rönkä, 2018, 21–22.) Ilmoniemen (2021) jo mainitussa maisterintutkielmassa huono-osaisuus ja huono-osainen näyttävät yhteiskuntaluokkana, jonka edustajalla on rajalliset mahdollisuudet arjen toiminnolle, ihmisarvoisen elämän täyttymiselle sekä kokemus omasta kelpaamattomuudesta. Ilmoniemi (2021) käyttää tutkielmassaan käsitettä tunnustusvaje, johon kuuluvat niin perusoikeuksien ja -tarpeiden toteutumattomuus, niiden ohittaminen, poissulkeminen kuin epämääräiset tunteet eli affektit, joihin voidaan laskea erivertaisuuden, kelpaamattomuuden, hyödyttömyyden, arvottomuuden sekä häpeän tuntemuksia. (Ilmoniemi, 2021, 85.)

Tutkielmani valossa huono-osaisuus näyttää ja määrittyy yhteiskuntaluokkana ja tilana, johon linkittyvät niin sosiaaliset ongelmat, addiktiot, terveydelliset haasteet kuin eräänlainen ulkopäin tuleva piittaamattomuus koskien näitä yhteiskunnallisia haasteita ja perusoikeuksien ja -tarpeiden täyttymättömistä. Huono-osaisuus linkittyy vahvasti luokkaan sekä kirjallisuudentutkimuksellisesta näkökulmasta käsin

muun muassa dekadenssi- ja työväenkirjallisuuteen sekä myös naturalismiin ja primitivismiin. Linkit luokkaan, markkinatalouden luomaan minuuteen sekä kohdeteoksen päihteiden ongelmakäyttöön liittävät huono-osaisuuden osaksi laajempaa niin yhteiskunnallista, kulttuurintutkimuksellista kuin filosofista kenttää.

2.2 Luokka, luokkatutkimus ja luokan tuottaminen

Huono-osaisuuden ja sosioekonomisen taustan kuten luokan suhde on ilmeinen, kuten jo huono-osaisuutta käsittelevässä osiossa on ilmennyt. Tässä luvussa paneudutaan erityisesti luokan määritelmän, luokkatutkimuksen sekä luokan kokemusta käsitteleviin aihealueisiin. *Luokan ääni ja hiljaisuus* (2016) -teoksessa luokan- ja luokkaa tutkiva kulttuurin- sekä kirjallisuudentutkimus liitetään osaksi luokan ja marxilaisen luokkateorian tutkimusperinnettä. Luokkaa refleктоiva ja käsitteellistävä kulttuurin- ja kirjallisuudentutkimuksellinen perinne käyttää marxilaisen perinteen lisäksi myös bourdieulaisia (esim. kulttuurinen pääoma -näkemys), feministisiä sekä muita hermeuttisia kuten sosiologian ja yhteiskuntafilosofian välineitä. (Kauranen & Ojajärvi, 2016, 344.) Suomalaisen luokkatutkimuksen perinne kattaa erityisesti Karl Marxin, Max Weberin ja Pierre Bourdieun luokkateoriat. Myös historian-, sukupuolen-, kulttuurin- ja monitieteiset tutkimukset ovat vaikuttaneet suomalaiseen luokkatutkimukseen. Samaten työväentutkimusperinne (kuten edellä esitelty työväenkirjallisuuden tutkimus) on korostanut luokkaa. (Kauranen & Ojajärvi, 2016, 333–334.)

Luokan ja sukupuolentutkimuksen yhteys ilmenee luokan sekä sukupuolen tai muiden intersektionaalisten kategorisointien jäsentelyistä. *Luokan ääni ja hiljaisuus* (2016) -teoksessa nämä eri lajittelut toimivat yhteiskunnallisen järjestyksen valtasuhteina, jotka ohjaavat henkilöiden (niin viiteryhmään kuuluvien kuin siitä ulkopuolisten) toimintaa ja ajattelua sekä asettavat niille niin odotuksia kuin rajoja. Esimerkiksi luokkajärjestys ei ole irrallaan niistä ”muista järjestämisen tavoista, kuten esimerkiksi sukupuolittamisesta tai rodullistamisesta”. (Anttila yms., 2016, 14.) Intersektionaalisuuden käsitteellä viitataan risteäviin ja limittyviin kategorioihin kuten sukupuoleen, seksuaalisuuteen, luokkaan, ikään, alkuperään ja toimintakykyyn¹⁸ (esim. Anttila yms., 2016, 25; Kauranen & Ojajärvi, 2016, 341). Uudempaa luokkatutkimusta ja -teoriaa edustavat juuri kulttuurin- ja sukupuolentutkimuksen lähestymistavat sekä näkökulmat (esim. Anttila yms., 2016, 26).

Luokkatutkimuksen tarve kulttuurisella tutkimuskentällä pohjautuu ilmeisimmistä syistä (esimerkiksi yhteiskunnallisen eriarvoisuuden esitykset) myös nykykirjallisuuden aihealueiden ympärille. Nykykirjallisuus kuvaa niin työelämää, luokkajärjestystä kuin tehokkuuden ja tuottavuuden yksilöön kohdistuvaa vaatimusta

¹⁸ Yleisesti sekä yleistäen voidaan ajatella, että kun henkilö kuuluu yhteen tai useampaan vähemmistö- tai marginaaliryhmään (kuten kohdeteoksen valossa seksuaalivähemmistö), on todennäköisempää, että eriarvoisuus kasautuu.

erityisesti näiden syntyjuurilta eli kapitalismin kontekstista (josta lisää myöhemmin). Tämän tarkastelun nähdään olevan luokkatutkimuksen vastuulla (Ojajärvi, 2016, 133) aiheen problematisoinnin, havainnoinnin sekä löytämisen merkityksissä (Kauranen & Ojajärvi, 2016, 344). Toinen perustelu luokkanäkökulman tärkeydestä koskettaa symbolista valtaa. Tieto ja sen luomisen tavat, joita luokasta tuotetaan (missä yhteydessä tahansa) joko ylläpitävät tai kyseenalaistavat eriarvoisuuden jaotteluja, jolloin tieto, mitä luokista ja muista kategorioista tuotetaan, on samalla myös vallankäytön väline. (Kauranen & Lahikainen, 2016, 78.)

Luokan analyysi, tarkastelu ja tulkinta onnistuvat muun muassa kulttuurituotteiden käsittelyn kautta, vaikka fiktiivisten teosten suhde luokkajärjestykseen ei ole täysin suoraviivainen. Siitä huolimatta kulttuurituotteet kuten romaanit, novellit ja runot pystyvät tarkastelemaan kokemusta luokkana elämisestä, jonka avulla näitä kokemuksia, kysymyksiä ja problematiikkaa koskien luokkaa voidaan tuottaa. (Ojajärvi, 2016, 133.) Kulttuurituotteet, tekstit ja representaatiot toimivat uusintavina ja uudistavina luokkajärjestyksestä sekä luokkaa luovina väylinä (Kauranen & Ojajärvi, 2016, 323). Skeggs (2021) näkee, että luokittelut, kategorisoinnit ja representaatiot ilmenevät populaarikulttuurissa, jonka vuoksi kulttuurisissa representaatioissa luodaan ja uudelleen muotoillaan minuuksia ja luokkaa. Samalla nämä representaatiot viittaavat kohdeteoksen julkaisuajankohdan poliittiseen ja yhteiskunnalliseen tilaan. (Skeggs, 2021, 221.)

Luokkaa analysoidessa olisi tärkeää Skeggsin (2021) mukaan olla asettamatta luokan ja luokkien määritelmiä liian ahtaasti ja pieniin tiloihin. Hän näkee, että tällä tavoin, ahtaasti määritellen luokkatutkimus ei saa otetta luokkana elämisestä, sen määrittymisen vaikeudesta ja epäselvyydestä vaan ennemminkin silloin muotoiltiin luokka mittaamisen ja tutkimisen staattisten tarkoituksien kautta. Luokka ja niiden muodostelmat tuotetaan Skeggsin mielestä dynaamisesti konfliktien kautta, jolloin luokasta, luokkana elämisestä ja sen määritelmästä kamppaillaan juuri tällä symbolisella tasolla, jota Skeggsin mukaan tulisikin luokkaa tutkiessa tarkastella. Skeggsin sanoin tiivistäen: "[l]uokan täytyy niin käsitteenä, luokitteluna kuin asemana olla jatkuvan kamppailun ja uudelleenmäärittelyn kohteena juuri siksi, että se edustaa tiettyjen ryhmien etuja." (Skeggs, 2021, 34.)

2.2.1 Yhteiskuntaluokka

Yhteiskunnallinen jako eli luokka (Ojajärvi, 2006, 139) syntyi Skeggsin teoksen *Elävä luokka* (2021) mukaan "vaihdon mekanismin, sosiaalista ja taloudellista ruumista kirjanneiden metaforien sekä luokittelun metodologisen periaatteen avulla". Luokka muotoutuu ja on muotoutunut historiallisesti, mutta se on silti riippuvainen pitkälti tutkimuksellisista metodeista, havainnoinnista, tilastoista, tutkimuksista ja representaatioista, joiden avulla luokittelut on tunnistettu ja tuotettu. (Skeggs, 2021, 88.) Skeggs näkee, että luokka on kaikissa sen ilmenemismuodoissa tiiviissä yhteydessä

markkinoihin sekä kapitalismiin. Samalla luokka liittyy minuuteen. Luokka on näkökulmasidonnainen termi, ja se sisältää moraalisia latauksia. (Skeggs, 2021, 69.)

Luokan ääni ja hiljaisuus (2016) -teoksessa luokan, talouden ja politiikan suhde ilmenee tekstuaalisissa merkityksenannoissa luokkajärjestyksen kautta. Kirjoittajat näkevät, että luokan käsitteen perusmerkitykset liittyvät voimavarojen kuten materiaalistien, sosiaalisten ja symbolisten resurssien ja vallan jakaantumiselle. (Kauranen & Ojajärvi, 2016, 322–323.) Teoksen kirjoittajat näkevät myös, että nyky-Suomessa luokan järjestäminen eli siitä puhuminen ja sinä oleminen näyttävät juuri teoksen nimenkin mukaan sekä ääneen lausumisena, että teoksen kontekstissa vielä selvemmin näennäisenä luokan hiljaisuutena (Kauranen & Ojajärvi, 2016, 325). Luokan hiljaisuus viittaa huono-osaisuutta leimaavan viiteryhmän demokraattisen yhteisäänen ja poliittisen asiainajon puuttumiseen tai sen vähäisyyteen. Samalla kuitenkin esimerkiksi kulttuurituotteet saattavat onnistua luomaan jonkinlaista ääntä näistä äänettömistä ja jakaantuneista luokista.

Luokkatutkimukseen ja luokan käsitteeseen liittyy myös termi *luokkajärjestys*, jolla tarkoitetaan historiallisesti muodostunutta luokkarakennetta. Samaten termi *luokkakamppailu* liittyy luokkajärjestykseen, siinä luokka järjestyy, muovautuu ja muotoutuu kulttuurisissa ja sosiaalisissa prosesseissa. Tämän lisäksi luokka eletään myös ruumiillisesti suhteessa niin fyysiseen olemiseen kuin tuntemuksiin, tunnetiloihin ja affekteihin. Luokkajärjestys ilmentää toisin sanoen luokan ja luokkakamppailun ilmentymiä yhteiskunnassa. (Anttila yms., 2016, 14, 26; Kauranen & Ojajärvi, 2016, 322.) Anttilan yms. (2016) mukaan luokkajärjestyksessä on lopulta kyse vallasta: sen suhteista, yhteiskunnan jaoista ja hierarkioista. Luokkajärjestys vaikuttaa ihmisten toimintaan ja ajatteluun, vaikka samalla näitä käsityksiä ja määritelmiä myös muotoillaan sekä kyseenalaistetaan. Luokkajärjestyksen tuottamiseen liittyvät myös *luokkatoimijuus* ja luokalliset toiminnan mahdollisuudet. Näillä tarkoitetaan toimijuuden mahdollisuuksia ja ehtoja, joita tietyille luokalle annetaan eri aikoina ja yhteyksissä. Luokkatoimijuus voi olla tiedostettua tai tiedostamatonta, ja se rakentuu luokan etujen ajamiselle. Luokkatoimijuutta, luokkaa ja luokkasuhteita tehdään sekä järjestellään siitäkin huolimatta, vaikkei näitä toimintoja tulkittaisi suoraan niihin liittyviksi. (Anttila yms., 2016, 24–25.) Luokan, luokkajärjestyksen ja luokkakamppailun lisäksi voidaan käyttää termiä *luokattomuus*. Viitattaessa luokattomuuteen sisältyy sen kokemukseen ulkopuolisuuden, arvottomuuden ja hyödyttömyyden tuntemuksia sekä kokemuksia. Luokkajärjestysten ja luokkarakennemallien sivussa luokattomuus näyttää eräänlaisena rajavyöhykkeenä, jonka määrittely ja tehtävä ei näyttäyty selvänä. Osittain tästä syystä vain *tuottavat* luokat ovat yhteiskunnassa vakiintuneita. (Bergroth, 2016, 199.)

2.2.2 Luokkana eläminen

Skeggsin *Elävä luokka* (2021) -teos paneutuu nimensä mukaan luokkana elämiseen, sen tapoihin sekä merkityksiin. Luokan eläminen on hänen mukaansa perustavalla tavalla

läsnä siinä, kuinka luokka tehdään, määritellään sekä ymmärretään (Skeggs, 2021, 315). Teoksessaan Skeggs (2021) esittelee yhdeksän teesiä tai prosessia, jotka liittyvät luokan tekemiseen ja luokkana elämiseen niin suhteessa yksilöön kuin taloudelliseen tuotantoon, joita käsittelen seuraavaksi. Ensimmäisenä teesinä Skeggs mainitsee luokan tunnistamiseen, oppimiseen ja tiedostamiseen liittyvän moraalista arvonmuodostusta. Tällä tarkoitetaan yleensä ylhäältäpäin tulevan moraalisen määritelmän syntymistä sekä luokan sisällä syntyneitä arvotuksia tai kapinaa. Myöhemmin tietous luokasta syntyi ja syntyy erityisesti talouden näkökulmista ja vaihdanta-arvoista käsin. (Skeggs, 2021, 94–95.)

Toisen teesin mukaan luokka ja sen määritelmään limittyvä talous ja erityisesti taloudellinen tuotanto nähdään *neutraaleina* paikkoina. Tuloksellisuuteen tähtäävä suorituskeskeisyys sekä tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimus siirretään järjestelmien ja luokkien vastuun sijasta yksilön harteille. Teesit kolmannelta viidenteen kuvastavat vallan ja luokan suhdetta. Luokan ja talouden suhde valtaan sekä auktoriteettiasemaan edellyttää luokitteluja ja määritelmiä, joiden mukaan osa ryhmistä ja ihmisistä suljetaan tietyn diskurssin (esimerkiksi yhteiskunnan) ulkopuolelle. Skeggs (2021) näkee, että tällöin vallan ja vallantahdon pohja perustetaan aiemmin mainitun moraalidiskurssin varaan. Itse luokka muodostetaan ja synnytetään yhdistämällä sen vaatimukset niin etnisyyteen, seksuaalisuuteen kuin sukupuoleen.

Kuudennen ja seitsemännen teesin mukaan, kun luokka on määritelty, havainnoitu ja visuaalisesti tunnistettavissa, syntyy luokan ilmentymä eli tässä tapauksessa luokan *tunnistamisen* menetelmä. Luokan määritelmät ja tunnistamistavat tekevät eronteon näihin määritelmiin kuuluvien ja kuulumattomien kanssa. Tällöin voidaan Skeggsin (2021) mukaan puhua myös kulttuurisen pääoman eli kokemusten oikeuttamisesta symboliseksi vallaksi, jolla mielestäni viitataan luokan tunnistettavien piirteiden arvottamiseen vallan diskurssissa. Tällaiset luokkakohtaiset ja minuuteen kohdistuvat vaatimukset, odotukset sekä määreet ovat osa vallanpitäjien poliittista kamppailua, toisin sanoen vallan jakautumiseen ja käyttämiseen liittyvää agenda. Kahdeksas ja viimeinen eli yhdeksäs teesi koskettavat myös aiemmin mainittujen ohella valtaa. (Skeggs, 2021, 94–95.)

Skeggsin näkemys luokasta elävänä sekä suhteessa talouteen, valtaan sekä kulttuuriin, että yksilöön itseensä kannustaa tarkastelemaan niin yhteiskunnallisia, poliittisia kuin taloudellisiakin аспектеjä erityisesti kulttuurituotteiden valossa ja niiden kautta, jolloin ”fiktiivinenkin luokka” edustaa todellisen maailman ilmiöitä. Luokan määritelmän, luokkana elämisen sekä sen tunnistamisen rinnalla Skeggs (2021) kirjoittaa myös *luokan väärintunnistamisesta*. Tällä tarkoitetaan pääosin ihmisiä, jotka sijoittuvat valtaapitävien määritelmien mukaan sosiaalisen arvoasteikon toiseen päähän tai sen reunoille. Väärintunnistaminen palvelee vallanpitäjiä, koska sen avulla tietynlaiset viiteryhmät määritellään ja sijoitetaan heistä itsestään kauas. Ikään kuin hyvän ja pahan -erotteluilla oikeutetaan valtaapitävien viiteryhmän piirteet ja edut sekä sillä luodaan pääsy symbolisen vallan piiriin. Moraalisen etäisyyden päähän

asetetuilla ryhmillä on toisin sanoen alempi asema niin konkretian kuin rakenteisiin ja hierarkioihin perustuvan vallan kontekstissa. Skeggs (2021) näkee, että erojen, epäoikeudenmukaisuuksien ja epätasa-arvon ymmärtäminen tuotetaan esimerkiksi juuri näillä edellä mainituilla tavoilla: toisin sanoen epäoikeudenmukaisuutta tuottamalla, elämällä ja tulkitsemalla. Hän painottaa, että tämä niin moraalisen arvoasteikon toisessa päässä olevien ”toisten” asemointi, liike kuin itse ulossulkeminen palautuvat ja ovat peräisin kirjaamisen, vaihdon ja arvon järjestelmistä. Näin luokka, luokkana eläminen ja luokan tekeminen liittyvät myös ostamisen ja myymisen periaatteisiin. (Skeggs, 2021, 33.)

Myös *Luokan ääni ja hiljaisuus* (2016) -teoksessa käsitellään luokan väärintunnistamista. Skeggsin (2021) yllä esitetyt väitteet väärintunnistamisesta linkittyvät myös huono-osaisuuden kategorioihin ja ilmenemismuotoihin. Valtaapitävien tavat määrittää, tunnistaa tai väärintunnistaa luokkaa (tai luokkia) liittyvät luokkiin liittyviin ongelmiin sekä niihin reagointiin. Esimerkiksi jos köyhyyttä, yksinäisyyttä, yksipuolista ravintoa tai mielenterveyden haasteita ei nähdä luokkaan liittyvinä ongelmina, nähdään elämän ylläpitoon tarvittavien asioiden saanti yksilön vastuuna ja hänen omana henkilökohtaisena epäonnistumisenaan tai haasteenaan. Tämänkaltainen näkökanta ilmentää myös valtaa esimerkiksi siinä suhteessa, että tällöin toisen köyhyys ja huono-osaisuus saattaa hyödyttää toista ja että köyhyyttä saatetaan tuottaa, jotta nykyiset valtasuhteen olisivat vastaisuudessaakin voimassa. Myös alisteisessa asemassa oleva henkilö saattaa väärintunnistamisen kautta ylläpitää näitä hänelle haitallisia toimintatapoja ja ajatuskulkuja. Valtasuhteista irtautuminen vaatii uudenlaisia tiedonmuodostamisen käytäntöjä ja luokan tekemisen sekä sen määritelmien ja sinä elämisen tutkimusta. (Kauranen & Lahikainen, 2016, 72.)

Eräänlaisena luokkakokemusta kuvaavana käsityksenä toimii alempien luokkien suhde *keskiluokkaan*, toisin sanoen keskiluokan normiin. Luokka ja yhteiskunnallinen asema ilmenee niiden joko väärin- tai oikeintunnistamisen alueella, joka määrytyy pitkälti keskiluokkaisen kokemusmaailman normin mukaisesti. Tämä normi asettaa ehtoja ja vaatimuksia sille, miten ”normaalius” eli tässä tapauksessa keskiluokkaisuus tuotetaan. Keskiluokkainen eli porvarillinen minuus ja sen normi esittää viiteryhmään kuuluvat yksilöt itseään hallitsevina, itsestään itselleen vastuussa olevina sekä itsestään huolehtivina (Kauranen & Lahikainen, 2016, 78.) Skeggs (2021) näkee, että keskiluokkaisuudella tarkoitetaan rationaalista, pidättyvää, moraalista ja itse-reflektioon kykenevää minuutta. Tällainen arviointi ja määrittely tuottavat tietynlaista kuvaa keskiluokkaisesta ideaalista. Tavoitellun keskiluokkaisen normin mukaan rajoittuvat myös muiden luokkien kuten työväenluokan mahdollisuuden. Työväenluokan nähdään edustavan keskiluokalle vastakkaisia arvoja kuten esimerkiksi pidettävyyden sijasta nautintojen ja viettien seuraamista. (Skeggs, 2021, 88–89.)

Huono-osaisuuden suhde luokkaan ja näiden suhde vaihdantaan, omistamiseen sekä markkinatalouteen selventyy seuraavassa *Markkinatalous ja kuluttava ideaaliminnuus* kappaleessa. Skeggsin (2021) käsittämä talouden rinnalla muotoutuva

keskiluokkainen minuus suosii ja odottaa tätä minuutta tavoittelemaan yksilöllisiä etuja, tuottamaan rationaalisia ja laskennallisesti perusteltuja päätöksiä sekä lisäämän arvon tuottamista. Omistavaa, talouden pohjalta muodostuvaa minuutta sekä ohjaavat että rajoittavat vaihdon mekanismeihin perustuvat prosessit. Tätä kautta minuuksista tulee joko arvokkaita tai arvottomia, jonka pohjalta myös muodostuvat ja luodaan luokkaminuus (Skeggs, 2021, 76.), johon markkinatalous ja kapitalismi vaikuttavat perusteellisella tavalla.

2.3 Markkinatalous ja kuluttava ideaaliminuus

Teoksessa *Kirjallisuus nykykapitalismissa* (2018) tarkastellaan nimensä mukaan kapitalismin ja kirjallisuuden välisiä suhteita, tutkimusta niiden ympärillä sekä ilmiön nykyisiä ilmenemismuotoja. Historiallisesti marxilaisvaikutteinen kirjallisuudentutkimus on ollut kiinnostunut kapitalismin ja kirjallisuuden suhteesta sekä ideologiakriittistä (Ojajärvi, 2006, 15; Ojajärvi ym., 2018, 15–16). Marxilaisvaikutteinen kirjallisuudentutkimus väheni 1990-luvulla ja kapitalismin tarkastelu oli Ojajärven väitöskirjan (2006) mukaan suhteellisen näkymätöntä.

1990-luvun kirjallisuuden ei ajateltu tematisoivan kapitalismin problematiikkaa, vaikkakin on todennäköistä, että tämänkaltaisen tutkimuksen puute johtui ennemminkin vallitsevasta ajankohdasta. (Ojajärvi, 2006, 16.) Tästä tutkimuksellisen tiedonintressin siirtymisestä huolimatta Ojajärvi (2006) näkee, että itse kirjallisuudessa kapitalismi oli silti yksi ”1990-luvun suomalaisen kertomakirjallisuuden keskeisimpiä temaattisia kenttiä - uusimmasta kirjallisuudestamme puhumattakaan” (Ojajärvi, 2006, 303). Käsitellyn ajanjakson jälkeen tutkimuskentän kiinnostus on siirtynyt markkina-kapitalismin tuottamiin yhteiskunnallisiin ongelmiin, ekologisiin haasteisiin, jolloin kapitalismia koskeva tutkimus ja kritiikki on palannut sekä taidetta, kulttuuria että yhteiskuntaa käsitteleviin tieteisiin (Ojajärvi ym., 2018, 7).

Suomalainen kapitalistikriittinen kirjallisuudenluenta näyttäytyy Ojajärven (2006) mukaan muun muassa kapitalismin kritiikkinä, kulttuuristen valtasuhteiden tarkasteluna, ideologiakritiikkinä, luokkasuhteiden ja luokkajakojen suurentumisen kuvailuina, syrjäytymisen ja huono-osaisuuden representaatioiden huomaamisena ja uusliberalistisen puhetavan parodioimisena (Ojajärvi, 2006, 302–303). Nyky-yhteiskunnassa ollaan myös huolissaan siitä, miten uusliberalistinen kapitalismi tulee vaikuttamaan arvoihin ja moraalisiin. Mahdollisimman suuren kaupallisen voiton tavoittelu on ristiriidassa useiden tärkeinä pidettyjen arvojen kanssa. (Ojajärvi ym., 2018, 17–18.)

2.3.1 Markkinatalous, kapitalismi ja uusliberalismi

Kansankielisesti ja kulttuurintutkimusta painottaen, ei niinkään taloustieteisiin sen syvemmälle menemättä, markkinatalous määritellään talousjärjestelmäksi, jossa tuotanto määräytyy markkinoiden mukaan. Toisin sanoen tällöin ”tuotteet, niiden sisältö, määrä ja hinta määräytyvät sen mukaan, mikä on niiden kysyntä”. Kapitalismilla viitataan Ojajärven (2006) mukaan niihin valtasuhteisiin, joiden varassa markkinatalous kuten esimerkiksi kilpailu, vaihto, markkinointi, hinnoittelu, tarjonta ja kysyntä, myyminen ja ostaminen tapahtuvat. Kapitalismin kautta toimivia minuuksia voidaan kutsua markkinasubjekteiksi. (Ojajärvi, 2006, 31). Kapitalismissa on sekä hyvät että huonot puolensa. *Minä ja markkinavoimat* (2018) teoksen mukaan kapitalismin luonteenomaisena piirteenä pidetään ristiriitaisuutta, jolla tarkoitetaan sen sekä luovia että tuhoavia ja vapauttavia että ahdistavia tunnuspiirteitä. Kapitalismi on esimerkiksi onnistunut lisäämään hyvinvointia, mutta samalla hyvinvointi ei ole jakautunut tasaisesti. Epätasa-arvoisuus näyttäytyy kapitalismin kautta globaalina sekä kansallisena ilmiönä, jonka seurauksena jaot hyvä- ja huono-osaisten välillä niin kansakuntien kuin niiden kesken ovat suurentuneet. (Ojajärvi ym., 2018, 169.)

Nykykapitalismista voidaan käyttää myös termejä *markkinakapitalismi*, *uusliberalismi* ja *uusliberalistinen kapitalismi* vaikkakin tietyissä poliittistaloudellisissa piireissä osa valituista termeistä voi synnyttää erilaisia käyttöyhteyksiä ja -tarkoituksia. Nykykapitalismi kulkee tyypillisesti käsikkäin uusliberalistisen hallinnan kanssa, jonka päämääränä on vapaa markkinatalous. 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa alkanut kapitalismin prosessi on johtanut yhteiskuntien markkinallistumiseen eli siihen, että yhteiskunnat ovat alkaneet toimia samojen periaatteiden mukaan kuin yksityinen yrityssektori. *Minä ja markkinavoimat* (2018) -teoksessa nähdään, että viime vuosikymmeninä lähes kaikki valtiot ovat omaksuneet markkinakapitalistisia toimintakäytäntöjä sekä ne ovat sitä kautta muuttuneet yhä uusliberalistisemmiksi yhteiskunniksi. (Ojajärvi ym., 2018, 7.)

Uusliberalistisella ja markkinoituneella yhteiskunnalla viitataan yhteiskuntajärjestelmään, johon esimerkiksi Suomi on mukautunut *Minä ja markkinavoimat* (2018) -teoksen mukaan globaalissa hengessä 1980- ja 1990-luvulla. Tuolloin Suomessa siirryttiin markkinaperusteiseen kilpailuyhteiskunnan kauteen. Tämä tarkoitti sitä, että yhteiskuntaa ruvettiin tarkastelemaan markkinana ja ihmisten hyvinvoinnin uskottiin edistyvän parhaiten vahvistamalla yksityisiä omistusoikeuksia sekä markkinoiden vapautta (Sevänen, 2013, 16; Karkulehto & Leppihalme, 2018, 263.) *Uusliberalismi* perustelee kapitalismin käytäntöjä sekä sen puhe- ja ajattelutapaa. Talouskriisin ja 2000-luvun kilpailuyhteiskunnan syntymisen jälkeen, kilpailu ja taloudellinen näkökulma ovat nousseet esiin niin ”politiikassa, mediassa, työmarkkinoilla kuin arvoja ja yksilöitä koskevassa ajattelussa”. (Ojajärvi & Steinby, 2008, 10.)

Uusliberalismille on tyypillistä nähdä kilpailukyky, suhdanteet ja markkinat tavoiteltavina sosiaalisen toiminnan malleina. Tällä tarkoitetaan, että markkinat ja

kapitalismi ovat siirtyneet moniin sellaisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin ja tiloihin, joissa tämänkaltaista tehokkuusajattelua sekä suorituskeskeisyyttä ei ole ennen ollut, tai ainakaan näitä suhteita sekä yhteyksiä ei ole aiemmin määritelty taloudellisen vaurastumisen kautta. Esimerkiksi työelämän, kulttuuriin ja koulutuksen diskursseissa on nähtävissä monenlaisia piirteitä uusliberalistisesta eetoksesta. Uusliberalistisen markkinamallin on katsottu lisäävän tuottavuutta, tehokkuutta sekä pääoman kasvua, joka on rinnastettu myös hyvinvoinnin kasvamiseen. (Ojajärvi & Steinby, 2008, 10.)

Minä ja markkinavoimat (2008) -teoksessa uusliberalismi tiivistetään teoreettisesti tietynlaiseksi diskurssiksi, joka liittyy valtasuhteisiin, puhe- ja tulkintatapoihin ja ideologioihin. Uusliberalistinen puhe näyttäytyy esimerkiksi arvostelmina, uskomuksia ja käytäntöinä, jotka perustelevat uusliberalistisen kapitalismin päämäärän ja tavat luonnollisina, neutraaleina ja välttämättöminä (Ojajärvi & Steinby, 2008, 13–14.) On myös hyvä pitää mielessä, että puhe markkinoista on aina puhetta myös ideologioista, jota kapitalistinen talous periaatteineen kuten voiton tavoittelun ja sen maksimoimisen mukaan on (Ojajärvi & Steinby, 2008, 9). Talous ja markkinapuhe sisältää aina ideologioita eikä se näin ollen voi olla neutraalia¹⁹.

2.3.2 Minuus ja talouden toimintamallit

Talouden toimintamallien ja -piirin vaikutusten levittäytyttyä osaksi yhteiskunnallista toimintaa ne ovat vaikuttaneet myös yksittäisten ihmisten toimintaan, ajatteluun ja kokemustapoihin (Ojajärvi & Steinby, 2008, 8). Skeggs (2021) näkee, että nykyinen taloudellinen muodostelma on luonut ideaaliminuuden kuvan, jossa minä ei ainoastaan omista itseään vaan myös tehokkaasti ja tuottavasti optimoi itsensä soveltuakseen kapitalismin käyttöön. Skeggs näkee tämän tarkoittavan sitä, että kulttuuri eli esimerkiksi juuri minuus muutetaan tällöin itsen omaksi omaisuudeksi. (Skeggs, 2021, 154.) Myös *Kirjallisuus nykykapitalismissa* (2018) esitetään tämänkaltaisen liberaalikapitalistisen subjektin syntymä, jossa muut subjektin toimintalogiikat, jotka eivät liity ostamisen ja myymiseen logiikkaan, ovat lähes kadonneet. Tämä uusi subjektiisuuden ihannekuva noudattaa valistuksen ja romantiikan autonomisen ja autenttisen minuuden toetutumista, jonka vuoksi minuuden ihanne näyttäytyy vääristyneenä ajatukseen lauseenparresta, *jokainen on oman onnensa seppä*. Valistuksen ja romantiikan ihanneminä eroaa uusliberalistisesta subjektista siten, että ensin mainitun tarkoituksena oli hyödyttää yhteisten asioiden hoitoa, kun taas uusliberalistinen ihanneminä hakee ainoastaan oman etunsa tavoittelua. Valistuksen ja romantiikan ajan ihanneminän autenttisuus, luovuus ja ainutkertaisuus ovat siirtyneet uusliberalistisen ideaalisubjektin käsityksen kautta osaksi kulutuskulttuuria. Uusliberalistinen ihanneminä on

¹⁹ Markkinavoimien valta perustuu pääoman liikkuvuuteen, perustamisen ja lakkauttamisen päätöksille sekä edellä mainittujen kautta tämä valta kohdistuu myös valtioiden ja eri alueiden taloudellisiin- ja yhteiskunnallisiin oloihin. Ojajärvi ja Steinby (2008) korostavat, että kyseessä ei ole ideologisesti neutraali asetelma, koska pääomien vapaa liikkuvuus siirtää valtaa pääomistajille vähentäen työntekijöiden, kansalaisten sekä poliitikkojen kontrollivaltaa suhteessa tuotantoon. (Ojajärvi & Steinby, 2008, 9.)

kuluttaja, joka määrittyy sen mukaan, mitä hän kuluttaa, jolloin persoonallisuus ja individualistisuus näytetään kulutusvalintojen kautta. (Ojajärvi ym., 2018, 205.)

Jokainen on oman onnensa seppä -ajattelutapa korostaa uusliberalistisessa ja kapitalistisessa diskurssissa äärimuotoista individualismia. Ajatuskuva on juurtunut Ojajärven ja Steinbyn (2008) mukaan arki ajatteluumme, ja se on yhdistynyt moraaliin sekä ajatukseen ahkeruudesta, sinnikkyudesta ja periksi antamattomuudesta. Näiden piirteiden ajatellaan johtavan esimerkiksi voittoon, palkintoon tai menestymiseen vaikkakin, kuten jo on todettu, työelämän, arkielämän ja markkinoiden lainalaisuudet eivät päde jokaiseen samoin reilun tavoin. (Ojajärvi & Steinby, 2008, 13.) Uusliberalistiselle ja kapitalistiselle ideologialle on hyödyksi se, että pääoman ja työvoiman ristiriita muutetaan koskettamaan yksilöä, niin että se tuntuu affekteina, ruumiissa kuin myös ihmisten välisissä sosiaalisissa suhteissa (Ojajärvi, 2016, 133).

Markkinatalouden ideaaliminä tuo siis kapitalistisen markkinatalouden ostamisen, myymisen ja tuotteistamisen periaatteet osaksi sosiaalista ja kulttuurista elämää, jossa minuus muovautuu (Mäkinen, 2008, 194). Taipumus kasvuun ja laajenemiseen (tuottavuuden ja tehokkuuden ideaali) on levittäytynyt koskettamaan minuuden kautta myös yleisemmin ihmisen mieltä, persoonallisuutta sekä ruumiillisuutta (Ojajärvi ym., 2018, 93–94). Epäonnistuminen nähdään uusliberalistisen diskurssin mukaan pääosin yksilöllisenä murheena. Esimerkiksi työttömyyden tulkitaan olevan tämänkaltainen individualistinen ongelma (Mäkinen, 2016, 251). Normista poikkeaminen eli huono-osaisuus tai muutoin yhteiskunnan normista erottautuminen tarkoittaa palkkatyön puuttumista ja eräänlaista kuluttamattomuutta (eli olemattomuutta), eikä näitä noteerata niinkään yhteiskunnallisina, luokkaperäisinä eriarvoisuutta tuottavina piirteinä. (Launis ym., 2016, 160.) Yksilölliseksi epäonnistumiseksi nähty piirre kuten köyhyys nähdään todistuksena riittämättömästä yritteliäisyydestä tai liiallisesta passiivisuudesta. Uusliberalistisen kapitalismin korostaessa kilpailukykyä ja taloudellista tuottavuutta, linkittyvät laiskuus ja passiivisuus ei yksin yksilöä koskettaviksi negatiivisiksi konnotaatioiksi vaan myös koko kansakuntaa ja sen selviytymistä sekä moraalia koskeviksi ”haasteiksi”. (Mäkinen, 2016, 258.)

Markkinatalouden näennäinen vapaus perustuu yksilöiden ”vapauten” käyttäen niin markkinoita, varallisuuttaan kuin kykyjään, vaikkakin kuluttaminen ja tuottavuus nähdään paradoksaalisesti jokaisen velvollisuutena ja vastuuna. Uusliberalismi ei näe markkinoiden taustalla vaikuttavaa epätasa-arvoa liittyen muun muassa omistukseen, vaan nämä sosioekonomiset piirteet jäävät ideologian sisällä huomaamatta. Esimerkiksi luokkaerot ja -asemat mahdollistavat eriarvoiset lähtökohdat ja vapauden, joita myös taloudellinen kilpailu tuottaa. (Ojajärvi & Steinby, 2008, 11.) Yksilön vapaus onkin *negatiivista vapautta*, joka värityy uusliberalistisen ajattelun valossa yksilöllisenä oikeutena, eikä se ota huomioon epätasaisia sosiaalisia ja taloudellisia lähtökohtia, jotka takaavat eriarvoiset lähtökohdat. Toisin sanoen uusliberalistinen ideologia ja sen diskurssi tuottaa luokkaa ja luokkia, joiden toiminnanmahdollisuudet perustuvat negatiiviselle vapaudelle. (Anttila yms., 2016, 35.)

Yksilön vastuu itsestään, sen haasteet ja ongelmat eivät siis toisin sanoen näyttyädy yhteiskunnallisina epäkohtina, vaan niiden koetaan kuuluvan yksilön omaan mielenhallintaan, valintoihin sekä toimintaan liittyviksi (Anttila yms., 2016, 35). Samaa aikaan yksilöitä kannustetaan kilpailemaan toistensa kanssa, oli sitten kyseessä ideaalimiuus, työpaikka tai kulutustuotteen ostaminen. Kun uusliberalistinen kapitalismi ideologiana kannustaa painottamaan yksilön vastuuta ja kilpailua, häivyttävät luokkaa ja yhteiskuntaa koskevat epäkohdat sekä ristiriidat pois näköpiiristä. Samalla ”kilpailuyhteiskunta huokuu piittaamattomuutta niitä kohtaan, jotka jäävät esimerkiksi koulutuspaikkoja, työpaikkoja ja kulutusmahdollisuuksia koskevassa kilpailussa häviäjien joukkoon tai jotka eivät työttömyyden tai sairauden vuoksi kykene kunnolla huolehtimaan itsestään” (Sevänen, 2013, 20).

Taloudelliseen minuuteen liittyvät myös *ei-toivotun* ja *ei-halutun* toiseuden kuvaukset. Ojajärven (2006) mukaan kapitalismi edellyttää tietynlaista kuvitteellisen yhtenäisyyden tunnetta, johon liittyy oleellisesti meidän ja muiden eli toisten ja toiseuden representaatiot (Ojajärvi, 2006, 200–201). Näillä vastakohtilla luodaan kuva siitä mitä halutaan ja mikä asetetaan ei-halutuksi eli alempiarvoiseksi. Mielikuvat toiseudesta eli ei-haluttavasta muovaavat kuluttajuutta ja sitä kautta myös markkinoita, ja samalla markkinat muovaavat kuluttajuutta, minuutta ja identiteettejä (Karkulehto, 2011, 230–231). Karkulehto (2011) esittää teoksensa diskurssissa seksuaalisuuden olevan yksi niistä välineistä, joka on valjastettu mediamarkkinoiden käyttöön. Seksuaalisuus kutsuu kuluttajia, vastaanottajia ja yleisöä tietyn tyyppiin identiteetti-positioihin, joiden mukaan tulisi niin kuluttaa, määrityä kuin olla. (Karkulehto, 2011, 230–231.)

Luokan ääni ja hiljaisuus (2016) -teoksessa viitataan luokan ruumiillisuuteen *ruumiillinen luokka* termillä, joka linkittyy jo edellä mainittuun toiseuden teemaan. Myös Skeggs (2021) käyttää samantapaista, joskin lievästi eri painotteista *yhteiskuntaruumiis*-käsitettä. Luokan ruumiillisuus ilmentää eriarvoisuutta tuntemusten perusteella. Luokka ja sen suhteet rinnastuvat materiaalisen ruumin prossien kautta arvottamiseen sekä moraaliin. Esimerkiksi häpeä ja ulkopuolisuuden kokemus tuntuvat ja toisinaan jopa näkyvät ruumiissa. Ruumiillista luokkaa koskevien ja siihen liittyvien tuntemusten lisäksi ruumiin välityksellä myös samalla tuotetaan taloudellista arvoa ja toisaalta myös viestitään omasta potentiaalista, maailmassa, jossa tulosten tekeminen on keskeistä. (Bergroth, 2016, 168–169.) Ruumiillinen- tai yhteiskunnallinen ruumis ilmenee luokkakategorioiden mukaan. Alempi luokka, köyhyys ja huono-osaisuus määrittävät usein negatiivisten tunnistamisten²⁰ tai väärintunnistamisten kautta.

²⁰ Negatiiviset affektit kuten jo edellä mainitut häpeä ja arvottomuus korostavat ulkopuolisuuden tuntemusta. Ruumiilliset ja affektiiviset kokemukset köyhyydestä samaan aikaan tuottavat syrjäytymiseen liittyviä representaatioita sekä vahvistavat kokijansa asemaa. *Luokan ääni ja hiljaisuus* (2016) -teoksessa tämänkaltainen asetelma nähdään osatekijänä huono-osaisen ristiriitaisen minuuden muodostumiselle. (Bergroth, 2016, 191.) Kun kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä vaatii tuottavuutta ja talouskasvua, tuottamaton ruumis koetaan ja ymmärretään osittain juuri näiden negatiivisten tuntemusten kuten häpeän ja inhon affektien kautta (Bergroth, 2016, 191).

Luokkatausta voi toisinaan välittyä aistien kuten kuulon ja hajuaistin kautta. Tuottamaton yksilön kantaa leimaa ruumiissaan, joka yhdistyy nälän, häpeän ja arvottomuuden tuntemuksiin, koska ainoa yhteiskunnallisesti oleva tapa *olla* kulminoituu arvon tuottamiseen (Bergroth, 2016, 195). Köyhäksi koettu ruumis tuntuu ja on jatkuvasti läsnä, ruumis ei ole työstettävissä vaan ennemminkin paikoillaan, eikä se sovi osaksi tehokasta, tuottavaa ja esteettisten normien mukaista agendaa. Affektiivinen köyhyys tuntuu kehossa, liittyy poikkeavuuden kokemuksiin sekä tuntemuksiin kivusta. (Bergroth, 2016, 194.)

Ei-arvokkaan ja ei-tuottavan ruumiin vastakohtana on arvokas ruumis, uusliberalistisen kapitalismin mukainen ideaaliminuus²¹. Se tekee työtä, tuottaa ja edistää talouskasvua sekä sen jatkuvuutta. Ruumiin tulee olla tehokas, kyvykäs, arvoa tuottava sekä sen on viestittävä omasta potentiaalistaan. Kun ruumiiseen panostetaan hyödyttää se myös yhteiskuntaa. Samalla rakennetaan sitä ideaaliminuutta, jonka tarkoituksena on ilmentää yksilön kykyä hyödyttää yhteiskuntaa. Tämänkaltainen eräänlainen *tuotantoruumis* irrottaa itsensä arvottomasta ruumiista huolitellun ulkonäkönsä, nuoruutensa (ei-vanha, mutta ei liian nuorikaan), normaalikokoisuutensa (ei-lihava) ja terveytensä (ei-sairas) kautta ja yhdistäen nämä ihanteet osaksi keskiluokkaista normia. Kulutusvalinteinen ruumis (koska toki tämä kaikki edellä mainittu vaatii rahaa) ei kuitenkaan ole kaikille mahdollinen.

Keskiluokkainen ideaaliminuutta edustava tuotantoruumis etäännyttää itsensä tuottamattomasta ruumiista ja synnyttää täten yhä voimakkaampia erontekoja niihin, jotka tästä tuotantoruumiin normista eroavat. (Bergroth, 2016, 202.) Myös Skeggs (2021) näkee, että omaisuus, raha ja vaihto määrittävät ihmisarvoa, kunnollisuutta ja soveliaisuutta joko irrottaen tai liittäen näitä arvoja kantavat ihmisen keskiluokkaiseen minuuteen sekä moraaliin (Skeggs, 2021, 319). Tuottava ruumis on uusliberalistisen agendan mukaan siis kulutuskykyinen. Kulutuskyvyn puute eli resurssien puute ja sen syy näyttäytyvät yksilökorosteisessa ajatusmallissa yksilön omana syynä. Mallin mukaan vastuuta kantava, kulutuskykyinen yksilön on arvokkaampi kuin eikulutuskykyinen. *Luokan ääni ja hiljaisuus* (2016) -teoksessa kapitalistisen järjestelmän elinehtona on juuri tämä eriarvoisuus, jonka mukaan yksilöllisyys ja minuus rakentuu kulutuskyvyn ja tuottavan ruumiin varaan. (Bergroth, 2016, 175.) Tämänkaltainen arvottaminen kytkeytyy symboliseen väkivaltaan, se on väkivaltaan niitä kohtaan, joiden työvoimalle ei ole markkinaolosuhteiden takia kysyntää (Kauranen & Lahikainen, 2016, 70).

²¹ Uusliberalistinen kapitalismi ja sen ideaaliminuus on tuottavaa ja tehokasta. Yksilösubjektin riittämättömyys liittyy aina häneen itseensä, hänen yksilöllistymiseensä sekä yksilöiden väliseen kilpailuun (Jokinen & Venäläinen, 2015, 155). Kun yksilöllisyys ja yhteisö alistetaan talouden logikalle, on yksilön yritettävä pärjätä maailmassa markkinoimalla, brändäämällä itsensä sekä kilpailemalla. Minuutta ei etsitä enää yksilöstä itsestään vaan, se koitetaan tavoittaa arvon tuottamisen sekä kuluttamisen (kulutusvalintojen) ehdoilla. *Minä ja markkinavoimat* (2008) -teoksessa nähdään, että koko oma minuus kyseenalaistuu. ”Minuutta alkaa luonnehtia jatkuva poikkeustila tai kriisi, pysyvä tyytymättömyys omaan itseän”. (Oksanen, 2008, 231.)

Ruumiillisuuteen ja affekteihin eli häpeään, inhoon ja arvokkaaseen tai ei-tuotavaan ruumiiseen liittyy myös Ojajärven (2006) väitöskirjassa esitetty *groteskin ruumiillisuuden käsite* (Ojajärvi, 2006, 194). Esimerkiksi eritteistä, hajuista, vieteistä ja aisteista luotu huumori voi korostaa kirjallisuudessa etäännyttämisen, samastumisen tai vaikka alentamisen tarkoitusperiä. Eräänlainen ”alaluokan huumori” ja ”alaluokan hovit” voivat käsitellä esimerkiksi ruumiin eritteitä, ääntelyä sekä ruumiillisuutta ylipäänsä. Vitsailun tarkoituksena on sekä naurattaa, luoda samaistumisen tai etäännyttämisen tuntemuksia sekä ikään kuin luoda, uudelleen muokata sekä vahvistaa sitä elävää luokkaa, jota näiden tapojen kulloinkin katsotaan edustavan.

3 POIKKEAVA, ARVOTON JA EI-TOIVOTTU

3.1 Kurjuus, sekakäyttö ja varastoon kärsiminen

Liukkosen *Vippi-ihmisiä* on kuvaus kahdesta aikuisesta naisesta, jotka tulevat toimeen, milloin sosiaalityöllä, pikavipeillä ja varastamalla tai myymällä seksipalveluita. Pääkaupungin keskustamiljöössä asustavat naiset, nimetön päähenkilö sekä hänen läheisin ystävänsä Maria, asuvat vuokralla kimppekämpässä niin juhlien kuin toisinaan nälkää ja puutetta nähden sekä siinä samalla omaa *itseään* etsien. Nykyaikaan sijoitettava teos kuvaa, millaista on, kun ei elä normien mukaista – keskiluokkaista, toimentulevaa sekä tehokkaan suorittavaa – elämää. Päähenkilön huono-osaisuudesta viestivät muun muassa hänen työttömyytensä, mielenterveysongelmat, päihteiden ongelmakäyttö sekä erinäiset ihmisyyden perusarvoja loukkaavat puutteet kuten nälkä ja riittävä toimeentulo. Teoksen hahmot määrittyvät niin omien kokemustensa, itsetuntonsa sekä muualta tulevien oletusten mukaan niin huono-osaisina, poikkeavina, arvottomina kuin ei-toivottuina.

Päähenkilön vanhempien voidaan ajatella kuuluvan kohdeteoksen kontekstissa joko keskituloiseen työväenluokkaan tai alempaan keskiluokkaan, joskin jälkimmäisen tulkinnan avulla tutkielmassa saadaan aikaan selkeämpi eronteko huono- ja hyväosaisuuteen. Teoksen valossa päähenkilön huono-osaisuus on hänen vanhempiensa keskiluokkaisuudesta - ja keskiluokkaisesta perhe-elämästä huolimatta ilmenyt jo lapsuudessa ja nuoruudessa. Esimerkiksi päähenkilön sukupuoli ja seksuaalisuus aiheuttivat kitkaa vanhempien kanssa, ja juhliminen ja seura, jonne päähenkilö hakeutui, johdattelivat häntä vähitellen kohti heikompaa asemaa.

Mietin, miten se saattoi olla mahdollista, et meikäkin meni kasiluokalla humalassa kouluun ilman et kukaan huomasi. Mä piirtelin bilsan kokeessa vastaukseksi avaruusolioita ja pistin nimen kohdalle jotain dadaa. Mä muistan olleeni huumaantunut siitä, et mä pystyin tekeen niin. Joku ilmiö jossain niillä kohdin kai tapahtui, et kun mä ja Maria ruvettiin venkoilemaan niin mitä pidemmälle sitä sekoilua tuli vedettyä, sitä tehokkaammin me pudottiin muiden

joukosta pois. Enää mä en tiennyt, et oltiinko me alun perin torjuttu tää maailma vai oliko maailma torjunnut meidät eka, mut ei sillä ollut väliä. (Liukkonen, 2021, 233)

Katkelmassa päähenkilö palaa ajatuksissaan kahdeksannen luokan oppitunneille ja bilevuosiin. Tekstistä voi päätellä päähenkilön oivaltaneen, että esimerkiksi humalassa kouluun menemistä ei hänen ympärillään joko huomattu tai siitä ei välitetty. Kokeeseen piirretyt avaruusoliot ja tekaistut nimet korostavat kielletyn humalatilän luomaa vapaudentunnetta. Päähenkilö näkee ”putoamisen”, eli eräänlaisen yhteiskunnan rattaista tippumisen, taustatekijänä jo nuoruuden kouluvuodet sekä juhlimiseen viittaavan sekoilun. Putoaminen nähdään teoksen kontekstissa normien mukaisen elämän noudattamattomuutena. Kun koulut on käyty niin ja näin, eikä elämä ja eläminen noudattele tavanmukaisia suuntia ja kehityskulkuja, voidaan puhua putoamisesta. Katkelmassa pohditaan myös, kenen syytä yhteiskunnan rattailta tippuminen on. Torjuivatko naiset maailman, vai torjuiko maailma heidät ensin? Päähenkilö näkee, että loppujen lopuksi sillä ei ole suurtakaan merkitystä, koska joka tapauksessa he ovat tipahtaneet läpi yhteiskunnan ja lähipiirin turvaverkkojen.

Joskus oli olemassa aika, kun me värjöteltiin tuulikaapeissa ja vieraisa rappukäytävissä. Marian kanssa me roikuttiin aina jollakin itähelsinkiläisellä huoltsikalla ja pistettiin pöydän alla viinaa pahvisiin Pepsi-mukeihin. Me tehtiin sitä, mitä me oltiin opittu tekeen. Kun Maria oli 17, mä olin 16 ja puol ja mä muistan, miten tärkeätä se puolikas oli ilmoittaa. Niitä vaiheita mä joskus kelasin, kun ei ollut mestoja eikä ikää ja silti jostain aina löytyi jotain. Luukkuja, joiden lattioilla lojuu ohuita vaahtomuovipatjoja ja joiden partsit oli täytetty roskapusseilla, joita kukaan ei jaksanut viedä ulos. (Liukkonen, 2021, 33)

Ehkä se oli jossain siellä viattomassa kotibileajoissa, joissa mä aina sammuin hirveen helposti ja musta otettiin valokuvia ja tehtiin profiili IRC-Galleriaan. Se nicki oli muistaakseni joku MEGALESBO ja niissä sen profiilin yhteisöissä oli kaikkea rivoa ja pilluntäyteistä. Niihin aikoihin mä muistan, et mulla oli sellainen kausi, jolloin mä tinttasin aina yksin lippuviinaa pitkin kaupunkia hortoillen. Kävelin välillä jonkun metriksen laiturille huojumaan ja tsiigaamaan sitä raidetta. Odotin että kohina voimistuisi ja metron valot tulis näkyviin, mut en mä koskaan uskaltanut hypätä. (Liukkonen, 2021, 84)

Alaikäisenä, kun päähenkilöiden ikä ei vielä riittänyt baareihin, yökerhoihin tai itse ostamaan alkoholia, he viettivät aikansa niissä paikoissa, jonne he pääsivät. Asuntojen tuulikaapit, rappukäytävät, luukut ja huoltoasemat toimivat tiloina, joissa pystyi käyttämään alkoholia. Katkelmasta käy ilmi, että nuoret naiset olivat ”oppineet” toimimaan tällä tavoin. He olivat nähneet ja kuulleet, että näin alaikäiset tekivät, jollei muuta puuhaa ollut tarjolla. Osa juomapaikkojen miljöistä kuvaa kurjuutta ja paitsi jäämistä. Lattialla lojuvat vaahtomuovipatjat ja parvekkeella olevien roskapusien meri viestivät hylkäämisestä, luovuttamisesta ja välittämättömyydestä. Kun voimavarat tai kiinnostus syystä tai toisesta eivät ole yltäneet normaaliksi koetun kodin, asuinpaikan tai oleskelusijainnin ylläpitämiseen voi miljöö näyttää kuvatuunlaiselta. Ja juuri näihin paikkoihin päähenkilöt ovat hakeutuneet ikään kuin viitteenä heidän tulevaisuudestaan. Ympäristön kuvaus viestittää myös siitä asetelmasta, jolla tavoin huono-osaiset kohdataan ja koetaan. Piittaamattomuus toisten suruja, ahdinkoa ja eriarvoisuutta kohtaan onkin eräänlainen kuvaus roskapusseja täynnä olevasta

parvekkeesta. Epäkohdat ja lika näkyvät kadulle, mutta taustatekijät, syyt ja seuraukset roskien takana jäävät pimentoon.

Kotibileajoista kertova katkelma kuvaa päähenkilön päihteiden ongelmakäyttöä ja kiusaamista. Pilana otetut kuvat ja sosiaaliseen mediaan luotu käyttäjä pilkkaavat päähenkilön seksuaalisuutta sekä ulkonäköä. Tekstissä ei suoraan sanota, mutta rivien välistä voidaan lukea, että päähenkilön kiusaaminen johti itsemurha-ajatuksiin ja yksinäisyyteen. Lippuviinan tinctaaminen, metroasema ja raiteet maalaavat kuvan uupuneesta, kyllästyneestä ja toivonsa menettäneestä nuoresta, joka ei ole vielä löytänyt paikkaansa maailmasta, eikä hänellä ole enää myöskään toivoa sen tavoittamisesta. Heteronormatiivinen maailmankuva, kulttuuristen sekä yhteiskunnallisten normien noudattaminen ja ymmärtämättömyys erilaisuudesta sekä sen tärkeydestä ovat johtaneet tilanteeseen metroasemalla, jossa päähenkilö on ollut voimaton ja neuvoton. Päähenkilön kokemat traumat, perheen tuen puute ja yhteiskunnan piittaamattomuus ovat johtaneet tilaan, jossa *Vippi-ihmisiä* -teos tapahtuu.

Vippi-ihmisiä kohdeteoksen päähenkilö pohtii läpi teoksen myös elämän tarkoitusta. Hän näkee, että elämä ei ole elämisen arvoista, jos se perustuu yksinomaan arjen turvallisiin rutiineihin kuten syömiseen, suihkussa käymiseen ja tupakan polttamiseen. Nuoruuden nousuvuosien kiihko ja hetkessä eläminen ovat päähenkilön mielestä osa elämän ydintä. Tasaisesti etenevä ja tylsä arki ei näyttäydä hänen mukaansa tavoittelemisen arvoisena, eikä hän ymmärrä, miksi kukaan sitä haluaisikaan. Päähenkilö ajattelee, ettei hän ole löytänyt tai tavoittanut sitä jotain, mitä muut tältä tavanomaiselta elämältä hakevat:

Siitä miten epävakaata kaikki mun oleminen oli ja miten mä välillä halusin vaan rullata ajan takaisin johonkin nousuvuosien huuruun, siihen ihmeelliseen sisäiseen kiihkoon. Elämän piti vaan olla jotain syömistä ja suihkussa käymistä ja röökinpolttoa, ei mitään muuta ja kieltämättä mä mietin, et miten jengi voi kokea sen mitenkään arvokkaaksi. Kun ei se voinut olla vaan sitä. Musta tuntui et mä en ollut oikein hokannut jotain ihme avainta, mitä kaikilla muilla oli. (Liukkonen, 2021, 161)

Köyhyys näkyy *Vippi-ihmisiä* teoksen maailmassa nälkänä ja puutteena. Kun vaihtoehtoina on eläminen, joka tarkoittaa päähenkilöille juhlimista ja päihteidenkäyttöä taikka kurjaa niukin naukin toimeen tulevaa elämää sekä perustarpeiden tyydyttämistä, valikoituu aika ajoin ensimmäinen vaihtoehto jälkimmäisen sijasta. Kun toimeen tuleminen, ravinnon saanti ja terveyden ylläpitäminen tarkoittavat nautinnoista kieltäytymistä, värittyvät elämä ja sen mahdollisuudet vaikeiden valintojen varaan. Ja kukapa ei tahtoisi välillä pitää hauskaa ja nauttia; päähenkilöiden huono-osaisuuden takia tämä päätös täytyy tosin tehdä perustarpeiden tyydyttämättömyyden kustannuksella.

Maria oli nähnyt kun mä rakastuin ja rikon itteni yhä uudelleen, se oli nähnyt mut tosi pahoissa oloiloissa. Se oli todistellut kaikki oudoimmat viritelmät mitä piti persaukisena kekailla selviytyäkseen, niinku sen kun mä tein silikonisesta jääpalamuotista kuukautiskupin itselleni tai kun söin kaikki Kurkulta jääneet kaninsafkat nälkääni. (Liukkonen, 2021, 101)

Se oli varmaan joku kolmas kaurapuuropäivä ja sen huomasi kyllä selvästi meistä. (Liukkonen, 2021, 120)

[M]ut mulla nyt oli edelleen se spurgunokia, jonka takakansi oli hukkunut ja jonka akku pysyi messissä jesarinpalalla. (Liukkonen, 2021, 59)

Yllä olevissa katkelmissa köyhyydestä kielivät ”persaukiset viritelmät”, joiden turvin päähenkilö on koittanut elää. Itse tehty kuukautissuoja ja kadulta pelastetun citykanin ruuat toimivat keinoina ylläpitää omaa terveyttä ja pitää huolta siitä, että ravintoa on saatavilla edes jollakin tasolla. Kaurapuuropäivät, vanha Nokian puhelin ja dyykkaaminen eli roskiksista ruuan tai tavaroiden etsiminen kuvastavat tapoja selvitä arjesta. Päähenkilöt yrittävät säästää kaikesta parhaansa mukaan ja priorisoida rahankäyttöään niihin suuntiin, joista he kokevat saavansa eniten. Vanhan puhelimen korjaaminen ilmastointiteipillä tekee selvän eron nykyculttuuriin, jossa puhelinta vaihdetaan uudempaan nopealla syklillä. Korjaaminen ja uusiokäyttäminen eivät tosin näyttyädy kohdeteoksen päähenkilöiden eettis-ekologisina valintoina vaan lähinnä eräänlaisena pakkona. Seuraavassa lainauksessa syvennytään köyhyyden tuomiin haasteisiin eli päähenkilön hankaluuksiin tulla toimeen. Katkelma käsittelee päähenkilön rahankäyttöä:

Mä en ollut omilla rahoillani koskaan elämässäni ostanut mitään muuta kun safkaa ja huu-meita. (Liukkonen, 2021, 38)

Päähenkilön taloudellinen tilanne ei mahdollista mitään muuta kuin ravinnon ja huumeiden ostamisen. Hän ei ole ostanut mitään näiden ulkopuolelta, koska muuhun ei ole ollut varaa. Tekstikatkelma viittaa myös niihin perustarpeiden ja nautinnon tai huvien (sekä myös tässä kohdissa addiktio) välisiin valintoihin, joita päähenkilöt joutuvat arjessaan tekemään. Köyhyys määrittää hahmojen elämää siinä määrin, etteivät he näe enää ulospääsyä tilanteesta, jossa heillä olisikin varaa johonkin muuhun tai hetkeen, jossa he voisivat valita kestäväällä tavalla tuotteita tyydyttääkseen perustarpeensa kuten nälkensä. *Vippi-ihmisiä* teoksen huono-osaisuutta ja hahmojen köyhyyttä kuvastaa valinnanmahdollisuuksien puute. Miten tehdä päätöksiä, kun kaikki saatavilla olevat mahdollisuudet ovat huonoja, keskinkertaisia tai kestäättömiä? Valitako niukin naukin pärjääminen vai puute ja huvitukset? Päähenkilöiden elämänselämä, elämänselämä ja todellisuusmaailma heidän ympärillään kehottavat tarttumaan kaikkeen siihen iloon, hupisiin ja nautintoon, mitä vain saatavilla on. He eivät usko parempaan huomiseen eivätkä siihen, että heidän huono-osaisuutensa ja köyhyytensä tulisi muuttumaan paremmaksi. Päähenkilöt yrittävät ottaa kaiken sen irti elämästään, mitä saavat otettua myös sen uhalla, että nämä päätökset vaikuttaisivat negatiivisilla ja vahingoittavilla tavoilla heidän terveyteensä, psyykeensä tai tulevaan elämäänsä.

Mulla meni usein överiksi, jos mä lähdin dyykille. Kai mulla oli vähän outo suhde safkaan, et sitä vaan halusi ahnehtia kaiken mitä saa, vaikka tiesi, ettei sitä kaikkea ehtisi edes vetämään. Mun piti joka kerta säästää jotain. Lautaset jäi aina syömättä tyhjiksi ja jämsät päätyi jääkaappiin homehtuun. Kun mä halusin, et jotain olis aina varalla. Eikä se ollut edes nälän pelkoa, koska itseän mä itseäni nimenomaan näännytin kun en kehdannut syödä kaikkea.

Joskus mulla oli tapana elää aina päivät pelkällä purkalla ja sit illalla vähän jotain. Jauhoin purkan toisensa perään ja keräsin niitä jauhettuja köntsiä pöydälle nenäliinan päälle. Maria väitti, et se oli ällöttävää. Mut siitä tuli jotenkin hirveen hyvä olo. Et tavallaan mä kärsin niinku varastoon. (Liukkonen, 2021, 124)

Varastoon kärsiminen, nälkä ja ruokien säästäminen toimivat päähenkilön tapoina käsitellä kestämatöntä tilannetta, jossa ruokaan ei ole liiammin varaa. Dyykkaamalla hankitut ruuat sekä niiden tähteet jätetään jääkaappiin ja niitä vaalitaan sekä säästetään senkin uhallalla, että silloin tulisi nälkä. Tekstistä voi tulkita, että varalle jättämisen tarkoituksena on tavoitella normaaliksi nähtyä tilaa, jossa ruokaa olisikin varalla (ns. pahan päivän vara). Huoli tulevasta, pärjäämisestä ja turvatusta ravinnonsaannista johtaa tilanteeseen, jossa varalle jättäminen näyttäytyykin päähenkilöiden elämässä näännyttämisenä ja varastoon kärsimisenä. Se, että ei ”kehtaa” syödä riittävästi, viestii jonkinlaisesta matalasta omanarvontunnosta, jonka perusteella päähenkilö ei ole kokenut olevansa riittävän arvokas syömään.

Varastoon kärsiminen -sanapari saa teoksessa monia merkityksiä. Varastoon kärsitään muun muassa nälkä, puute, epäonnistumiset, olematon itsekunnioitus, puuttuvat perusoikeudet sekä terveyteen liittyvät haasteet (mielenterveys, fyysinen hyvinvointi ja addiktiot). Varasto koostuu kohdeteoksen valossa kaikista päähenkilöiden elämien epäkohdista, vastoinkäymisistä ja haasteista. Varastoon kärsiminen osoittautuu jonkinlaiseksi synkäksi vitsiksi omasta ahdingosta. Se näyttäytyy ikään kuin otsaan liimattuna merkinä, joka yhdistää kurjassa tilanteessa olevia huono-osaisia köyhiä ja päihteiden ongelmakäyttäviä. Sanaparissa kaikuu ikään kuin otettu ja annettu tila omasta tai toisen huonommuudesta ja epäonnistumisista. Vaikkei sitä ääneen sanotakaan, niin *varastoon kärsiminen* näyttäytyy yhteiskuntaluokkaa, varallisuutta kuin kulutuskykyä määrittävänä tekijänä. Ikään kuin tietyllä luokka-aseamalla, varallisuusasteella ja kulutuskyvyn puutteella varustettu ihminen olisi velvoitettu kärsimään varastoon. Lauseparit *omapa on syysi* ja *ole oman onnesi seppä* kaikuvat sen perusteluina, miksi heikossa asemassa olevien tulisi kärsiä – ja vielä varastoon. Kuten aiemmistakin lainauksista on nähtävissä, nälkä toimii liikkeelle sysäävänä voimana esimerkiksi dyykkaamiselle, varastoon kärsimiselle sekä säästämiselle. Nälkä toimii myös sen perusteluna, miksi käyttää päihteitä. Kun nälkä on riittävän kova, päähenkilö tahtoo vain ja ainoastaan olla tuntematta sitä:

[E]t tekee mieli vaan vetää taju kankaalle jollain ettei tuntis sitä saatanan nälkää. (Liukkonen, 2021, 114)

Olivatpa nälän tunteen karkottamisessa sitten apuna päihteet tai vaikka nukkuminen, näyttäytyy ajoittainen riittävän ravinnonsaannin puute yhtenä huono-osaisuuden piirteenä. Päihteiden kautta haettu tiedoton tila (kuten osittain unikin) vie nälän *tunteen* pois, vaikka itse nälkä ei näin lähde. Tekstistä on myös havaittavissa jonkinasteista häpeää köyhyyttä kohtaan. Nälkä ei pelkästään harmita, vaan se myös ärsyttää, vituttaa ja suututtaa. Päähenkilö ikään kuin häpeää sitä, että hänen ratkaisunsa nälän tunteeseen on tiedottoman tilan tavoittelu. Tulkitsen, että päähenkilö kokee, ettei hän

pysty kadottamaan näläntunnettaan muutoin kuin päihtein. Varat ja resurssit eivät riittäisi perustarpeiden kuten nälän pidempiaikaiseen tyydyttämiseen, joten näläntunteen karkottaminen päihtein vaikuttaa päihteidenongelmakäyttäjän silmin varteenotettavalta ratkaisulta kestävämpään tilanteeseen. Tiedottoman tilan käyttö näläntunteen poistamisessa ja siirtämisessä on erittäin huolestuttava tapa niin yksilön itsensä kuin yhteiskunnankin kannalta. Millainen on yksilön omanarvontunto, millaiset ovat ne roolit ja ilmentymät, joita huono-osainen asetetaan edustamaan? Entäpä millainen on yhteiskunta, joka ei noudata perusoikeuksien ja ihmisarvoisen elämän toteutumista? Millainen on yhteiskunta, joka näkee luokkaan, taustaan ja elämänkokemukseen liittyvät haasteet pääasiassa yksilön itsensä syynä? Miksi nälkä ja puute hyväksytään?

Tuuttaaminen ja radottaminen ja spördeily oli kuitenkin enimmäkseen selviytymistä. (Liukkonen, 2021, 241)

Yllä olevassa lainauksessa kerrotaan päihteiden pitkäaikaisen käyttämisen sekä eräänlaisen ongelmakäyttäjytymisen, juhlimisen ja ”perseilyn” olevan selviytymistapoja. Kun elämä ja arki ovat ikäviä, haastavia ja täynnä epäoikeudenmukaisuutta, voi päihteidenkäyttö olla ratkaisu ikään kuin toisenlaisen elämän tavoittelulle. Ryyppäämiseen, rälläämiseen ja päihteiden ongelmakäyttöön liittyy oletettavasti vähintään yhtä paljon hyviä kuin huonoja puolia. Sinänsä juhliminen ja riehuminen voi olla hauskaa sekä mukavaa muiden kanssa tekemistä, mutta samalla päihdeongelmat ja mahdollinen rikollinen toiminta riehuessa (esim. rikkominen, luvaton oleskelu, huumaiden käyttö) ovat osoitus kolikon kääntöpuolesta. Osviittaa *Vippi-ihmisiä* teoksen huono-osaisuudesta antaa myös se, että päähenkilöiden valitsema päihteiden sekä juhlimisen täyteinen elämä näyttää lukuisine ongelminensa parempana vaihtoehtona kuin ryyppäämättömyys ja juhlimattomuus. Parempi vaihtoehto viittaa tässä kohdin ”nollaamiseen” eli arkielämän (kurjuuden) syrjään heittämiseen sekä sen unohtamiseen, sosiaaliin kokoontumisiin, ilakointiin sekä hetkeen tarttumiseen. Tämä tapahtuu ja valikoituu paremmaksi vaihtoehdoksi siitäkin huolimatta, että päihde- ja moniongelmaisuus sosiaalisine sekä luokkaa koskettavine haasteinensa säilyy koko ajan, usein jopa voimistuen kyseisen toiminnan taustalla. Toisin sanoen päihteiden ongelmakäyttö lisää jo olemassa olevaa kurjuutta päähenkilöiden elämässä.

Silloin Maria makas maassa ihan valkoisena siellä neonvärien täyttämässä metsässä, purjot suupielessä kaikkien ratailijoiden tallottavana ja meikä istui sen vieressä syömässä muiden ihmisten teltoista lokitettuja banaaneja ja leipiä. Me aina selvittiin jotenkin, vaikka kaikki olosuhteet olis olleet meitä vastaan ja vaikka meidän piti pärjätä lähinnä sillä, miten joku tuntematon viitsi jeesata. Me saatettiin sillonkin joltain tyypiltä iso tölkillinen mansikkasosetta, johon me sekoitettiin niitä kiljuja ja sen avulla kyettiin ees jotenkin humaltumaan. Mariakin hymyili mulle siitä maasta silmät ummessa ja sanoin että mansikkaa oli kuulemma kiva oksentaa. (Liukkonen, 2021, 163)

Katkelmassa päähenkilön ja Marian metsäretki näyttää hieman erilaisena kuin sanan perinteinen merkitys antaa myöten. Kiljun juominen ja muiden päihteiden käyttö

on siirretty kodinpiiristä metsään, jossa hahmot tulevat toimeen muiden retkeilijöiden avulla näiltä joko varastaen tai ruoka-apua saaden. Tuntemattomien ihmisten apu vertautuu mielestäni myös yhteiskunnallisiin etuuksiin, kuten asumisen, perustoi-meentulon ja työttömyystuen keräämiseen. Etuudet ja tuet eivät silti ole monissa koh-din riittäviä tai reilusti saatavilla, vaan ennemminkin nämä, kuten tuntemattomien retkeilijöiden apu, rinnastuvat juuri eräänlaiseen satunnaisuuteen ja siihen, ”miten joku tuntematon viitsii jeesata”. Köyhän ja huono-osaisen elämä määrittäyty taloudelli-sesti muiden varaan, ja kun huono-osaisia kohdellaan ja arvostetaan vain vähän, on myös apu keskinkertaista.

Tulkitsen esitetyn metsäretkivertauksen myös kuvailevan sitä, että apu, jota hei-kossa asemassa olevat saa, on ennemminkin ”oireiden, ei niinkään sairauden” hoitoa. Tällä tarkoitan, että esimerkiksi huono-osaista yritetään auttaa saamaan ravintoa, hei-dän asumistaan tuetaan sekä heille tarjotaan joitakin erityispalveluita. Näistä huoli-matta ne luokkaa, asemaa ja eriarvoisuutta tuottavat sekä uusintavat niin rakenteelli-set, asenteisiin liittyvät kuin yhteiskunnalliset vaikuttimet jäävät taka-alalle. Toisin sanoen huono-osaisuutta tuottavat tekijät nähdään vähempiarvoisina kuin huono-osaisuudesta johtuvat seuraukset. Näen tämän yhdeksi syyksi vahvan individualisti-sen eetoksen, jonka mukaan jokainen yksilö on vastuussa toimistaan, niin onnistumi-sista kuin (erityisesti) epäonnistumisista. Samaten kun vastuu ”epäonnistumisista” (normin vastainen toiminta, oleminen ja elämäntapa) siirretään yhteiskunnallisella ja poliittisella tasolla yksilön harteille, vältetään monista hankalista päätöksistä ja ku-lueristä. Samalla tullaan määritellyksi oikeanlainen eli arvokas ja kunniakas ihmisyy-s sekä ihmisenä olemisen tavat – toisin sanoen kuka saa olla osa yhteiskuntaa sekä de-mokratiaa ja kuka taas ei.

Mun selkä oli nyt ihan lämmin, mut ulkona killuvissa jaloissa pieni loppukesän tuuli heilutti mun säärikarvoja. Siinä mä olin, yhtä korkealla kun yhdessä sähköjohdossa roikkuvat vanhat tennarit. (Liukkonen, 2021, 71)

Kun olin oppinut siihen, että oma maailma vaan oli epätoivoinen ja ryönäinen, että mä siinä jollain tapaa häiritsein muiden elämää olemalla olemassaolollani, kun oli sisäistänyt käsityk-sen itsestään toisena, ihmisroskana, ällötyksenä, paskakasana ja kun jokainen elämässä ta-pahtuva asia tietysti tuki tätä havaintoa, millä sitä muka olis voinut *integroitua*? (Liukkonen, 2021, 198)

Yllä olevissa katkelmissa teoksen päähenkilö pitää eräänlaisena omakuvanaan sähköjohdossa roikkuvia tennareita. Hän näkee niin omin kuin muiden silmin itsensä ja kaltaisensa niin häiritsevinä, roskaisina kuin paskaisina. Vaikka lainauksen vanhat tennarit roikkuvat korkealla, näyttäytyy niiden ”korkeus” kohdeteoksen diskurssissa ennemminkin ironisena heittona. Päähenkilön kanssa samalla korkeudella ja tasolla olevat vanhat, nuhjaantuneet kengät toimivat omakuvana hänelle itselleen. Ajattele-vatkohan tennarit olevansa jotenkin parempia kuin muut, kun ovat niin korkealla? Tähän en usko, ennemminkin tennarit ovat sähköjohdossa sen vuoksi, että joku on kiusatakseen ne sinne omistajan tavoittamattomiin viskannut. Päähenkilökin on

viskattu pärjäämään yksin maailmaan, ja ehkä siksi tennarit rinnastuvat katkelmassa johonkin - ikävä kyllä, tuttuun ja turvalliseen.

Ryönäiseksi ja häiritseväksi tekijäksi oppiminen puolestaan kuvastaa pitkälti ympäröivän maailman suhtautumista huono-osaisuuteen, ”epäonnistumiseen” sekä toiseuteen. Päähenkilö kokee, että kaikki hänen elämässään tukee tätä otaksuntaa toiseudesta, ja hän ajattelee itsekin näin. Päähenkilö kokee, että häntä kohdellaan kuin roskaa, ja hän tietää, millä tavoin häneen suhtaudutaan ja minkä vuoksi. Asetettu toiseus näkyy päähenkilön raflaavassa puhetavassaan, epäsiistissä (keskiluokkaisesta normista poikkeavassa) ulkonäössään ja hänen tavassaan elää. Toiseus on asetettu ulkopuolelta, mutta samalla päähenkilö on sisäistänyt sen osaksi itseään. Hän toisin sanoen toteuttaa tätä toiseuden esitystä. Toiseus ja sen representaatiot määrittävät suhteessa normiin ja normaaliksi, tavanomaiseksi koettuun. Fyysiset ominaisuudet kuten hajut, äänet ja ulkomuoto kuvaavat (opitun mukaan) erilaisia tapoja olla ja elää. Kun häiritsevyys, ryönäisyys ja ihmisroskana olo juurtuvat osaksi omaa identiteettiä ja persoonallisuutta, vaikuttaa niistä irtautuminen eli asioiden paremmaksi muuttaminen mahdottomalta. Seuraavissa lainauskatkelmissa käsitellään osittain tätä päähenkilön todellisuuden ”ryönäisyyttä” sekä analyysin osalta tarkastelen katkelmia kuvauksena rahasta ja sen puutteesta:

Oltiin just taas otettu jo kaikista lafkoista huntin pikavipit. Me pysyteltiin Marian kanssa aina visusti siinä huntin rajassa, tunnollisia kun oltiin. Runkkareilla me maksettiin sitten yleensä vipitkin veike ihan kevyesti, mutta jotenkin tyyliin Risicum sielä Kelan vaklaamissa tilitiedoissa tuntui vähemmän oksettavalta kun joku Ilmari Penttilä ja Lauri Nisula ja Armas Huttunen allekkain isoine summineen, niin siksi me kai ylipäätään päädyttiin aina aluks vippeihin. (Liukkonen, 2021, 26)

Maria levitteli Sokerifaijalta peräisin olevan setelitukon pöydälle ja Ake laski sen uudelleen ja uudelleen monta kertaa ja alkoi sitten näpertää fiktiin vuorotelleen milloin mitäkin. Se sähläsi siinä ties kuinka kauan lapiomaisilla käsillään eikä sallinut pienintäkään desimaaliheittoa fiktiin näytössä liikkuvassa lukemassa. Mä koitin fantasioida hotellin lakanoista ja niillä lojuvista karkeista ja kylpyammeesta, mut ne tuntui kaukaiselta, ikään kuin maailman vastakohdalta. (Liukkonen, 2021, 144–145)

Ensimmäisessä katkelmassa kerrotaan päähenkilöiden tavasta lainata ja ansaita rahaa. Pikavipit sekä videovälitteinen seksityö rahoittavat sekä elämistä että päihteiden, etupäässä huumeiden ostoa, jota taas jälkimmäinen teksti kuvaa. Kun rahat loppuvat kesken, päähenkilöt lähtevät dyykkaamaan roskiksia, minkä jälkeen he turvautuvat pienisummaisiin pikavippeihin, ja viimeisenä vaihtoehtona Maria myy seksipalveluita. Toisessa katkelmassa *Sokerifaijalla* viitataan hahmoon, joka toimii naisten eräänlaisena ”sugardaddynä”. Tällä tarkoitetaan, että henkilö maksaa esimerkiksi sovituista toimista, tapahtumista tai joskus yksinomaan viestittelystä tai juttelusta palvelun toimittavalle tekijälle, joka on usein nuori nainen. Sokerifaija on luvannut maksaa naisille matkan ja hotellin Tampereelle tavatakseen nämä muutenkin kuin videovälitteisesti. *Ake* on puolestaan yksi huumeiden välittäjä, jolta kämppikset toisinaan ostavat päihkeitä, kuten alemmassa tekstissä tapahtuu.

Setelitukko näyttäytyy katkelmassa jonakin ennennäkemättömänä ja ihmeellisenä, suorastaan päähenkilöitä riemastuttavana objektina. Diilerin setelien räpelöinti ja tarkka uudelleenlaskenta kuvastavat sekä epäuskoisuutta rahan aitoudesta, että yleisimmin se viittaa rahanpuutteeseen ja toimeentulon haasteisiin. Katkelman ympäristö ja siinä tapahtuvat toimet edustavat räikeää vastakuvaa päähenkilön haaveilulle Sokerifaijan kustantamasta matkasta ja hotellihuoneesta. Puhtaat ja puunatut hotellihuoneen lakanat, tyynyn päällä olevat karkit ja kutsuva kylpyamme edustavat päähenkilöille tyystin toisenlaista todellisuutta. Puhdas, tyyni ja järjestelmällinen elämä on päähenkilöiden maailman vastakohta, kuten katkelmasta selviää.

Tulkitsen, että myös parempi tai toisenlainen elämä vaikuttaa heidän todellisuutensa vuoksi kaukaiselta ja saavuttamattomissa olevalta. Naisilla ei ole suoraa pääsyä puhtaisiin hotellihuoneisiin, rauhalliseen asuinympäristöön eikä järjestelmälliseen, joskin toisinaan toisteiseen, tuttuun, turvalliseen sekä tavanomaiseen elämään. Huono-osaisilta on evätty pääsy niin taloudellisen tilanteen kuin muiden tekijöiden vuoksi moniin sellaisiin paikkoihin, tiloihin, tilanteisiin, virkoihin, asemiin ja rooleihin, jotka näyttäytyvät ”tavallisen” toimeentulevan ihmisen silmin itsestäänselvyyksiltä. Esimerkiksi työttömällä ei ole vapaa-aikaa eikä lomaa, köyhällä ei ruokaa, monessa tilanteessa ei ole mahdollisuutta terveyspalveluihin, keittiön kuivakaapissa ei ole pahan päivän varaa, asunnoton ei saa nukkua turvallisesti ja huumeongelmainen joutuu terveyspalveluita hakiessaan hoidon lisäksi tai sen sijasta rikosrekisteriin. Elämä on epäreilua sekä eriarvoista, ja se korostuu kärkevästi juuri niiden ihmisten kohdalla, jotka ovat heikoimmassa asemassa. Raha ja omaisuus näyttäytyvät suuressa roolissa suhteessa hyvä- tai huono-osaisuuteen. Ei olekaan itsestäänselvyys, miten, millä tavoin ja millaisin arvoihin esimerkiksi tulonsiirtoja toteutetaan. Teoksen diskursseissa huono-osaisuus linkittyy vahvasti päihteiden, erityisesti huumeiden käyttöön kuten on jo osoitettu.

Anita oli kyl enempi silleen just dena ja mä olin enempi joku eksperimentaalinen höttöilijä, sekin oli vetänyt meidän välille tietyn kuilun. Ihan kun ryyppääminen olis yhtään sen siistimpää tai terveellisempää vaan sen takiaa, et se oli laillista. Sitä mä olin koittanut Anitaalle avaa, et ei oo olemassa mitään raja-aitaa, minkä paremmalla puolella se olis killunut. Mä vaahtosin sille siitä, miten yhteiskunta halua upottaa vaan tietyn tyyppisiä aineita jengin krooppaan ja kieltää tietyt ja et senkin takana oli ihan oman salaliittonsa. Mut Anita oli just sellanen perinteinen, sillä oli viinipulloja aina hamstrattuna kirjahyllyyn ja sen hössötti niiden erilaisista laaduista ja sorteista, ihan niinku se olis tehnyt sen alkoholismista yhtään siivompaa. (Liukkonen, 2021, 68)

Lainauksessa mainittu *Anita* on päähenkilön väkivaltainen ex-kumppani, jonka ajattelun siivittämänä päähenkilö alkaa pohtia eri päihteiden käyttöön suhtautumisen eroavaisuuksia. Anitan esitetään olevan ongelmallisen alkoholinkäyttönsä vuoksi ”dena” eli eräänlainen rappioalkoholisti, kun taas päähenkilö on kuvauksena mukaan ”eksperimentaalinen höttöilijä” huumeidenkäyttönsä ja addiktionsa vuoksi. Esitetyn keskustelun ydin koskettaa eri päihdyttävien aineiden laillisuutta: sitä millainen on laillinen päihtymistila. Koska alkoholijuomien ostos, myynti ja käyttö on laillista, näyttäytyy se laillisena ja ”oikeanlaisena” päihtymisenä. Huumeiden käyttö taas

on päinvastoin laitonta, moraalitonta ja pahaa, vaikka molempien aineiden käyttöä (ainakin ongelmallista sellaista) yhdistää päihtymistilaan hakeutuminen. Puhekielisesti oikeanlainen *juoppo* ja vääränlainen *nisti* ovat paradoksi, jota käsitellään niin kohdoteoksessa kuin yhteiskunnallisissa keskusteluissa eri mediassa. Paradoksia vahvistaa myös huomio siitä, kuten aiemminkin on todettu, että huumeiden ongelmakäyttö ja siitä syystä avun piiriin hakeutuminen saattavat johtaa laittomuutensa vuoksi rikosmerkintään (tai sitten tämän vuoksi ei hakeuduta hoitoon ollenkaan), kun taas alkoholismiin on mahdollista saada hoitoa ilman rikollisuuden leimaa (paitsi toki tietyissä erityistilanteissa).

Vippi-ihmisiä teoksen huono-osaisuus värityy valittujen lainausten valossa perusoikeuksien ja perustarpeiden puutteellisuutena, terveydellisten ongelmien haasteina sekä kurjuuden ja puutteen kuvastoina. Teoksen huono-osaisuus koskettaa sekä yksilöä, hänen käsityksiään maailmasta ja itsestään, että yhteiskunnan tasolla huono-osaisuutta ilmiönä. Huono-osaisuus tuntuu kehossa, iholla ja kyynisinä ajatuksina itsestä, muista ja elämästä. Näлкä, puute ja kurjuus kuten mielenterveyden ongelmat ja riippuvuus päiheteisiin tulkitaan ja perustellaan pitkälti yksilöstä itsestään johtuviksi epäonnistumisiksi, noteeraamatta esimerkiksi yhteiskunnallisen luokan, elämänkulun ja resursseista (pääosin rahasta) johtuvien puutteellisten toiminnanmahdollisuuksien vajavaisuutta. Niin tilanteen ”ratkaisun” kuin epäonnen sudenkuoppien ajatellaan olevan lähtöisin yksilön uutteruudesta, yrittämisestä tai passiivisuudesta ja laiskuudesta. Teos kysyykin riviensä välistä, kenen vastuulla huono-osaisuus on. Seuraavassa alaluvussa käsitellään *Vippi-ihmisiä* teoksessa esiintyvää sekä tulkittavissa olevaa yhteiskuntakritiikkiä.

3.2 Kapitalismin ja yhteiskunnan kriittinen tarkastelu

Vippi-ihmisiä -teos kommentoi monia erityisesti huono-osaisuutta koskettavia yhteiskunnallisia ja arvoihin perustuvia epäkohtia. Toisinaan yhteiskuntakritiikki on selkeästi esillä jo tekstin tasolla päähenkilön ajattelussa sekä puheosuuksissa, ja välillä se on tulkittavissa lainausten, käsiteltyjen aiheiden ja sanavalintojen kautta. Näen, että teoksen tarkoituksena on kyseenalaistaa eriarvoistavia, epäoikeudenmukaisia sekä negatiivisia, jo normeiksi muodostuneita käsityksiä, rakenteita, tiloja, paikkoja, näkemyksiä sekä arvottamisen tapoja. *Vippi-ihmisiä* maalaa jonkinlaisia vaihtoehtotodellisuuksia ja tapoja elää niin osana yhteiskuntaa kuin sen ulkopuolella ja niin negatiivisin kuin yllättävin ja positiivisin seurauksin. Tulkitsen, että teoksen yhteiskuntakritiikki kohdistuu erityisesti suorituskeskeisyyden eli tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimukseen, jonka lähtökohtana on jo teoriaosuudessa käsitelty uusliberalistinen kapitalismi sekä sen toimintalogiikka. Samalla teos kritisoi muun muassa yleisiä elämäntapoihin liittyviä odotuksia ja vaatimuksia, mielenterveyshoitoa, rahaan liittyviä

epäkohtia (kuten kuluttamista ja kannustinloukkua) sekä suorituskeskeisyyteen sekä tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimukseenkin linkittyvää keskiluokan normia.

Mutsilla ja fajilla oli mulle periaatteessa jotain ihme vaatimuksia, mutta lopulta ne jäi hirveen epäselviksi. Tavallaan musta olis pitänyt tulla jotain, mut ei kuitenkaan mitään liian hienoa, niiden mielestä oli kai jotenkin siideä, että ihminen tekee työkseen vähän jotain epämiellyttävää. Ne dissasi mun lukiohaaveita niin, et ne lopulta unohtui ja mä kävin pajareissa sen urpon media-amiksen. Mut nyt mä olin ollut niin pitkään joku ei-mikään, etten osannut ajatella sellaista *joksikin tulemista*. (Liukkonen, 2021, 199)

Vaatimuksen ja odotukset, joita yllä olevassa lainauksessa käsitellään, koskettavat päähenkilön mukaan muun muassa koulutusta, uraa ja yleistä olemista. Päähenkilön vanhemmat ovat keskiluokkaisia ja toimeentulevia hahmoja, jotka koettavat tuupata lastansa heitä itseään lähellä olevaan muottiin. Päähenkilö olisi tahtonut kouluttautua lukiossa ja tehdä työkseen jotain sellaista, mistä hän olisi itse pitänyt. Vanhemmat sen sijaan näkivät, että koulutuksen ja työn tulisi olla hieman epämiellyttävää ja epämuakavaa. Lausunnosta paistaa eräänlainen suomalainen työteliäisyyden, yrittämisen, ahkeruuden, toimeliaisuuden ja uhrautuvaisuuden (työ)kulttuuri. Kun työtä tehdään vain tullakseen toimeen ja kuluttaakseen aikaansa (eli elämäänsä), unohtuu, että elämä voi koostua jostain muustakin²². Ahkeruuden ”kultti” ei ota huomioon ihmisten erilaisia taustoja eikä elämäntilanteita, vaan se perustuu ennemminkin virheelliseen ajatukseen siitä, että jokainen lähtee samalta lähtöviivalta, sekä siitä, että kaikilla olisi samanlaiset mahdollisuudet (ns. jokainen on oman onnensa seppä -ajatus).

Päähenkilö näkee, että vanhempiensa odotusten ja vaatimusten ristitulesa ja niitä noudattaen hänestä on tullut *ei-mikään*. Näen sanavalinnan ja katkelman yleiskuvan viittaavan ihmisyyden määrittymiseen koulutuksen ja eritoten työn ja sen teon kautta. Valinnanvaihtoehtojen suppeus, muiden ohjeiden noudattaminen sekä yleinen käsitys siitä, mitä on ”oikea” työ, riistää päähenkilöltä hänen minuutensa ja sen, että hän olisi *jotakin*. Kun paikka maailmassa ei löydy työn kautta, jonka parissa tavanomainen elämä paljolti kuluu, päähenkilö on tuuliajolla. Kun minuus, persoonallisuus ja ihmisyyys määrittyvät työn (rahan) ja kuluttamisen kautta, mitä jää henkilölle, joka ei joko kykene tai halua noudattaa näitä normeja? Huono-osainen on *ei-mikään*, eikä hänen mahdollisuuksiensa *tulla joksikin* tueta riittävästi. Ihmisyyden määrittymisen työn ja kuluttamisen kautta on jo itsessään varsin haitallinen ja vaarallinen näkemys, ja päähenkilön ahdinkoa lisää se, että vanhemmat hänen oppinaan vaativat hänen toteuttavan heidän kokemaansa kuivaa, kurjaa ja epämiellyttävää elämää.

Kohdeteos kommentoi vaatimusten ja odotusten lisäksi myös mielenterveyshoitoa sekä palveluja, jotka on suunnattu päihteiden ongelmakäyttäjille. Erityisesti kunnonhoidon saaminen, hoitoon pääseminen ja erilaisten klinikoiden maine herättävät päähenkilön huolen. Seuraavissa tekstikatkelmissa käsitellään päähenkilön

²² Tutkimuksen valossa päähenkilön keskiluokkaiset vanhemmat tulevat riittäväällä tasolla toimeen työllään. Tiedostan kuitenkin, ettei monissa tilanteissa kaikilla ole mahdollisuuksia kestävimpiin valinnanmahdollisuuksiin työn sekä toimeentulon osalta.

terapiaistuntoja *Nallepaitaisen muijan* eli päähenkilön terapeutin (tai muu vastaava alan osaaja) kanssa sekä niissä palataan Mariaa ja tämän veljen itsemurhaa koskettaviin muistoihin:

Ryynitellessä ja pupua katsellessa mulla paloi jotenkin totaalisesti päreet siihen mun mielenterveyshoitoon ja rastitin koko kaavakkeen täyteen Kyllä-vastauksia. Se oli kai mun vaimon luonne ja pelko jostain kontrollista ja vallan väärinkäytöstä. Mistä sitä tiesi kuinka syvälle muhun ne pääsivät käsiksi niillä taktiikoillaan. Mun oli aika vaikeeta luottaa keneenkään kun koko elämä oli ollut yks syyhkyjen megalomaaninen jatkumo. Ja Hietsun hautausmaalla oli sitä paitsi ihan fyysinen todiste sen mt-lafkan kusinaamaisuudesta, nimittäin Marian veli. Se oli kävellyt pyjamahousuissa päivystykseen Maria mukanaan ja sanonut tappavansa itsensä johon lääkäri vastasi että pitäis odottaa seuraavaa kontaktia oman alueen poliklinikalla. Sit se lääkäri oli antanut pienessä neliön mallisessa kirjekuoressa kasan unilääkkeitä ja lähettänyt Marian veljen himaan. Maria löysi sen seuraavana päivänä blodäläntistä ranteet auki ja kirjekuori tyhjänä. (Liukkonen, 2021, 10-11)

Se [Nallepaitainen muija] keräsi nopeasti itsensä ja alkoi kyselee et oisinko jo valmis johonkin narkkiklinikalle. Musta tuntui, et sillä ei ollut oikein suhteellisuudentajua koko reppanalla. Se oli just niitä tyyppisiä jotka oli imenyt kritiikittä kaiken sen vuosikymmeniä muuttumattomana säilyneen päihdepropagandan porttiteorioineen ja aplarinkuorimistarinoineen ja oli muutenkin niin kuistilla, et se luuli että tyyliin budi ja subu on jotenkin laitettavissa samaan laariin. (Liukkonen, 2021, 11)

Ensimmäisessä yllä olevassa lainauksessa päähenkilö alkaa pohtia ryynitellessään eli rauhoittavia lääkkeitä väärinkäyttäessään omaa mielenterveyshoitoaan, sen laatua sekä ylipäättänsä kritiikkiä koskien mielenterveyshoitoa ja päihdepalveluita. Päähenkilö käy läpi teoksen suhteellisen säännöllisesti *Nallepaitaisen muijan* vastaanotolla, minkä vuoksi hän täyttää katkelmassa mainittua lomaketta. Kysymykset alkavat ärsyttää päähenkilöä, ja hän vastaa niihin kaikkiin lopulta *Kyllä*. Hän pelkää omien sanojensa mukaan sitä, että joku pääsisi käsiksi hänen syvimpiin ajatuksiinsa ja käsityksiinsä. Hän ei luota ihmisiin helposti, koska hän kokee elämän epäreiluna ja eriarvoisena. Päähenkilö pitää mielenterveyspalveluiden huonoutta ja saavutettavuuden ongelmia syinä siihen, miksi Marian veli päätyi lopulta tekemään itsemurhan koetettuaan saada apua. Esimerkiksi hoitohenkilöiden (ja muun yhteiskunnan) piittaamattomuus, tarkat protokollat sekä byrokratia hoitoon pääsemisestä, resurssipula, stigmat sekä ennakkoluulot koskien niin mielenterveyspotilaita ja -sairauksia sekä yleiset mielenterveyden ongelmiin vaikuttavat taustatekijät ja niiden yhteiskunnallinen hoitamattomuus, näyttäytyvät tulkintani mukaan osasyinä siihen, miksi kohdeteoksen (ja todellisuuden) maailmassa voidaan huonosti.

Toisessa tekstikatkelmassa ollaan vielä samalla ensimmäisen lainauksen terapiaikäynnillä. Terapeutti ehdottaa päähenkilölle ”narkkiklinikalle” menoa. Klinikana tarkoituksena olisi auttaa päihderiippuvuudesta eli päähenkilön tapauksessa pääosin huumeiden ongelmakäytöstä johtuvasta addiktiosta irti pääsemisessä. Päähenkilö näkee itsensä suhteessa muihin huumeidenkäyttäjiin ”kannabishimoisena vauvana” (Liukkonen, 2021, 206), eikä hän koe kuuluvansa niiden ”oikeiden” narkkareiden kategoriaan. Katkelmassa *Nallepaitaisen muijan* nähdään edustavan kaikkia niitä ajatuksia huumeidenkäytöstä ja huumeidenkäyttäjistä, joita on käytetty pitkin vuosikymmeniä. Päähenkilö näkee, ettei terapeutilla ole suhteellisuudentajua, koska tämä

on aina uskonut monien muiden tavoin niihin ennakkoluuloihin, stigmoihin ja urbaanilegendoihin, joita huumeiden käyttäjiin ja käyttöön liittyy. Päihdepropagandana päähenkilö pitää esimerkiksi porttiteoriaa eli käsitystä siitä, että mietojen päihteiden käyttö johtaa automaattisesti vahvempien aineiden käyttöön. ”Aplarinkuorimistarina” taas viittaa käsitykseni mukaan urbaanilegendaan, jonka mukaan huumeiden tai muiden vahvojen päihteiden ongelmakäyttäjä kuori oman ihonsa appelsiinin tavoin aineiden vaikutuksen alaisena. Päähenkilö pitää päihdepropagandana myös huumeiden niputusta yhdeksi samaksi aineeksi, vaikka todellisuudessa mietona pidetty cannabis on hyvin kaukana vahvoista aineista kuten katkelmassa mainitusta subutexista (buprenorfiini), jota voidaan kuluttaa väärinkäyttötynä huumausaineena (muutoin sitä käytetään esimerkiksi vieroitushoidossa).

Päähenkilöä toisin sanoen harmittaa ja ärsyttää, että suhtautuminen päihteiden käyttöön on polarisoitunut: alkoholin käyttö on laillisuutensa vuoksi hyväksytympää, ja huumeiden käyttö huumausaineesta riippumatta koetaan sitä isompana ongelmana laittomuutensa ja huumeidenkäyttäjiin kohdistuneiden stigmojen takia. Huumausaineiden kirjo vaihtelee, eikä niitä olisi syytä luokitella samojen periaatteiden mukaan. Kun tietous huumeista ja niiden käytöstä perustuu urbaanilegendoille ja vahvoille ennakkoluuloille, eikä se ota huomioon alkoholin ”hyväksytympää” (niin sosiaalisesti kuin lain mukaan) käyttöä, hämärtyy yhteiskunnan suhteellisuudentaju.

Tulkitsen, että päähenkilön toiveena on läpi *Vippi-ihmisiä* teoksen parantaa huono-osaisten ja huumeiden käyttäjien asemaa sekä luoda jonkinasteista kulttuurista tietoutta. Tällä tarkoitan, että teos ikään kuin kannustaa etsimään tietoa päihdepolitiikan epäkohdista, ottamaan selvää huono-osaisuutta ja päihteidenkäyttöä koskevista ennakkoluuloista, stereotyyppioista ja stigmoista, ja tavoista puhua huono-osaisuudesta sekä päihteidenkäyttäjistä. Samalla se kannustaa myös tarttumaan haasteisiin, joita yhteiskunnan eriarvoisuus tuottaa. Teos ei mielestäni suoranaisesti puolla huumeiden laillistamista tai niiden käyttöä, mutta se kehottaa silti parantamaan huumeiden käyttäjien asemaa ja heidän avuntarpeensa huomioimista. Kohdeteoksessa ei mainita käyttöhuoneita eikä huumeiden dekriminialisointia, eikä se viittaa suoraa huume-kuolemiin tai ylipäätänsä Suomessa oleviin eriarvoisuutta, huono-osaisuutta ja huumeongelmia koskeviin keskusteluihin tai ilmiöihin. Lukijana kuitenkin tulkitsen, että *Vippi-ihmisiä* -teos kuvaa juuri riviensä välistä näitä asioita ja että teoksen tarkoituksena on herätellä havaitsemaan edellä mainittujen ongelmien vyyhti ja luoda toivoa paremmasta huomisesta. *Vippi-ihmisiä* toimii kannanottona ja ikkunana huono-osaisuuteen paljastaen lukijalleen sellaisen todellisuuden, joka on saattanut jäädä häneltä omassa elämässään täysin huomaamatta. Teos ravistelee muistamaan poliittisessa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja arvottamis- sekä ajattelutavoissa myös ne ihmiset, jotka eivät syystä tai toisesta pysty tai pääse olemaan osallisina omien asioidensa hoidossa. Teos edustaa heikoimmassa asemassa olevia ja kannustaa heidän huomaamiseensa niin ihmisinä kuin kansalaisina. *Vippi-ihmisiä* tuo analyysini ja tulkintani mukaan äänen niille, jotka eivät sitä itse pysty tuottamaan.

Luokkaa, huono-osaisuutta ja kapitalismin sekä yhteiskunnan kritiikkiä yhdistävät *Vippi-ihmisiä* teoksen diskurssissa usein raha ja erityisesti sen puute. Teos viittaa jo nimensä mukaan pikavippeihin, lainaamiseen ja ihmisiin, jotka hakevat pienlainoja. Kohdeteoksen nimi yhdistää tulkintani mukaan huono-osaisuuteen, rahan puutteen ja lainoihin myös eräänlaisen vilpillisyyden ja petollisuuden stigman, joka rakentuu pääosin suhteessa poikkeavuuteen, tuilla elämiseen (negatiivisessa ja arvottomassa merkityksessä) sekä rappioon. Huono-osainen, erityisesti kunniaton köyhä, päihteiden ongelmakäyttäjä tai muuta poikkeavaa käyttäytymistä edustava henkilö voidaan nähdä vilpillisenä ja pahana yhteiskunnan tukiverkostoja hyväksikäyttävänä henkilönä, vaikka todellisuus näiden ennakkoluulojen taustalla voisi olla päinvastainen. Syvään juurtuneet stigmat, olivat ne sitten tiedostettuja tai tiedostamattomia, ylläpitävät negatiivisia asenteita ja käsityksiä suhteessa näihin mainittuihin kategorioihin, eivätkä ne tee tilaa ilmiön kokonaisvaltaiselle ymmärtämiselle. Seuraavissa tekstikatkelmissa tarkastellaan päähenkilön käsitystä rahasta ja suhdetta siihen:

Skidinä mä luulin, että pankkiautomaatista voi nostaa loputtomasti rahaa. Ihmettelin sitä nillitystä mikä himassa oli joka asiasta, että tämä ja tämä minkä nyt saat on tuskallisesti äidin ja isin selkänahasta raastettu. Toljotin porukoita levottomana, en mä voinut käsittää, mikseivät ne urpot vaan ottaneet siitä koneesta seteleitä. (Liukkonen, 2021, 37)

Terdellä me taas suunniteltiin erilaisia keissejä, mitä kaikkea vois testata pölliä ja mistä irtois mitäkin. Se mun tisuissa hiostava pirikasa ei ollut vissiin mikään ihan pikkukolikoilla ostettu. Mä muistelin mistä se kaikki vilunkimeno oli lähtenyt. Joskus ihan pikkuteineinä mä päätin pölliä Mäkkäristä Marian yllyttämänä Nemoa etsimässä -lelun. Se oli vieläkin meillä, semmonen älysulonen kilppari, jonka tassua painamalla sen kilvestä sinkos valoo. Sit seuraavaks me alettiin kääntää R-kioskeja ja Intian basaaria. Hiljalleen se toiminta alkoi mennä aika professionaaliseksi ja lopulta oltiin saavutettu Marian kanssa sen tyyppinen vapauden kokemus, et massi ei varsinaisesti ollut mikään meitä alistava voima. (Liukkonen, 2021, 17)

Ensimmäisessä lainauksessa päähenkilö muistelee lapsuuttaan. Hän oli ajatellut monien muiden lasten tavoin, että pankkiautomaatista pystyi nostamaan rajattomasti rahaa. Samalla pankkiautomaatti rinnastuu elatukseen, joka päähenkilön vanhempien mukaan näyttäytyy eräänlaisena uhrautumisena ja kärsimyksenä. Päähenkilön kasvattaminen on hänen kokemustensa mukaan ollut vanhemmille eräänlainen taloudellinen taakka ja paino. Tässäkin lainauksessa korostuu perinteinen suomalainen niukuuden, epämukavuuden ja kärsimisen ilmapiiri. Päähenkilö on ajatellut lapsenkuvitelmin, että pankkiautomaatti ja siellä olevat rahat ovat kaikille rajattomasti tarjolla. Hän on toisin sanoen ajatellut, ettei luokkaan, omaisuuteen ja rahan liittyvää eriarvoisuutta olisi. Lapsenkuvitelmat paremmasta maailmasta ja itsestä ovat kuitenkin romutettu muistuttamalla hänen arvostaan taloudellisena elättinä. Samalla tavalla kuin tukien varassa eläviä, päähenkilökin on opetettu näkemään itsensä jo pienestä pitäen kulueränä. Kun maailma pyörii yksinomaan rahan ympärillä, unohtuu millainen ihmisen arvo voisi muutoin olla.

Toisessa katkelmassa Maria ja päähenkilö ovat baarin terassilla, jossa he suunnittelevat, mitä varastaisivat seuraavaksi. Vilunkimeno eli luvaton ja jollain tavoin samalla kaikessa luvattomuudessaan kepposteluun rinnastuva toiminta on sellaista, jota

päähenkilöt ovat tehneet jo nuoruudestaan asti. Varastaminen eli kääntäminen alkoi teini-ikäisenä McDonaldissa, josta mukaan otettiin lastenaterian lelu, ja siitä kyseinen toiminta jatkui kioskeille ja muihin kauppoihin. Tekstikatkelma antaa vaikutelman, että päähenkilöt kehittyivät varastamisessa ja jossain vaiheessa ”massi [raha] ei varsinaisesti ollut mikään alistava voima”. Lainauksesta huolimatta raha vaikuttaisi kohdeteoksen diskurssissa olevan *mitä alistavin, vaikuttavin ja merkittävin voima*. Päähenkilöt koettavat kompensoida huono-osaisuuttaan varastamalla, ja he näkevät, että varastamisen takia heidän maailmansa ei pyöri eikä liioin perustu rahan ympärille, vaikka todellisuus näyttäytyy päinvastaisena. Tulkitsen, että tarve kuulua joukkoon: ihmisryhmään, joka kuluttaa, on niin suuri, että se rinnastuu varastamisen kautta saataviin objekteihin. Päähenkilöt toisin sanoen toivoisivat, että heidän elämässään raha ei olisi kaiken kattava ja määrittävä perustekijä, ja he haluaisivat tavoittaa tämän tilan omalla elämäntavallaan ja varastamisella – kuitenkin siinä onnistumatta.

Päähenkilöiden toiveista ja elämäntavasta huolimatta raha määrittää pitkälti heidän elämistään ja olemistaan. Saaduilla tuilla, lainoilla, seksityöllä ja varastamisella ansaituilla rahoilla ylläpidetään elämää, jota päähenkilöt elävät. Eläminen, asuminen ja päihteiden ostot toimivat samoilla uusliberalistisen kapitalismin toimintamallien tavoilla kuin kaikki muukin rahaan, arvoon sekä nykyisenkaltaiseen minuuden rakentamiseen liittyvä toiminta. Tästä toimintalogiikasta ei pääse eroon, vaikka sen mekanismeja ei näkisi. Päähenkilöt asuvat yhteiskunnassa ja maailmassa, joka ei perustu enää esimerkiksi vaihdantataloudelle tai muille tavoille ylläpitää elämää. Päähenkilö näkee kuuluvansa ryhmään, joka vastustaa uusliberalistisen kapitalismin vaikutusta, mutta samalla hän tulee toimineeksi ainakin osittain sen sääntöjen mukaan. Vaihtoehdoisen elämän mukanaan tuoma *rahasta irtautuminen* näyttäytyy huono-osaisten päähenkilöiden kohdalla päinvastaisena ja korostetun varallisuuden, tulojen sekä toimeentulon aiheuttamina murheina. Huono-osainen on erityisen riippuvainen rahasta ja sen puutteesta, kun taas hyväosainen ei tarvitse lainkaan miettiä sitä samoista elämisen, toimeentulon ja pärjäämisen näkökulmista. Hyväosainen on oikeutettu olemaan huolehtimatta rahasta, ja huono-osainen on tuomittu miettimään päivästä toiseen taloudellista selviytymistään.

Rundailin pitkin Itiksen kauppakeskuksen käytäviä. Siellä jengi vaan tallusteli pitkulaisina massoina joka suuntiin, ne oli vähän kun jotain puroja joiden kyydistä ei päässyt veke. Ne osteli siellä kaikkea. Laahusti tuntikausia ja osteli niin pitkään et niiden piti mennä vetään pullakahveja ja lounaita ja eväitä välissä. (Liukkonen, 2021, 60)

Yllä olevassa katkelmassa päähenkilö katselee Itäkeskuksen ostoskeskuksen käytäviä ja niillä kulkevia ihmisiä. Ihmismassat haahuilevat rivissä kaupasta toiseen ja ostavat mitä milloinkin. Ihmismassat ei tunnu pääsevän pois, vaan matka vie aina vain toisesta kaupasta letkan mukana toiseen. Tuntikausia jatkuva tamppaaminen on niin pitkäkestoista ja raskasta, että ihmismassojen on välillä mentävä syömään kahvioon pullaa ja eväitä. Katkelmassa kuvataan osuvasti uusliberalistisen kapitalismin ihannetilaa, jossa ihmismassojen vapaa-aika täyttyy kuluttamisesta ja kauppoissa pyörimisestä.

Yksilöimättömät ihmiset ovat massaa, joiden tarkoituksena on tehdä työtä ja kuluttaa. Myös persoonallisuus ja minuus ilmaistaan kuluttamisen kautta. Päähenkilö voi ikään kuin katsoa tätä asetelmaa sivusta, koska hän ei pysty tavanomaisin tavoin noudattamaan näiden ihmismassojen kohtaloa.

Kuluttamattomuus ja siinä sivussa varastaminen sysäävät päähenkilön ja muut huono-osaiset sivuun niin ansaitsemisen kuin kuluttamisen ”kulttuurista”. Heillä ei ole varaa valita toisin, ja juuri sen vuoksi huono-osaisuus näyttäytyy *Vippi-ihmisiä* teoksen kautta eräänlaisena linssinä ja yhteiskuntakritiikkinä suhteessa uusliberalistiseen kapitalismiin: sen toimintalogiikoihin, vaikutuspiireihin sekä ihmiskuvaan. Huono-osainen pystyy erityisen selkeästi kohdeteoksen mukaan näkemään (sekä kohtaamaan) epäkohtia ja eriarvoisuutta niin suhteessa omaan asemaansa kuin muihin. Kyky tarkastella vallitsevaa asetelmaa ja erityisesti sen epäkohtia asetelman laitamilta ja ulkopuolelta näyttäytyy yhteiskuntakritiikin suhteen kaikkien huono-osaisuuteen liittyvien negatiivisten puolien lisäksi myös jonkinlaisena rikkautena. Hyväosainen ei välttämättä huomaa epäkohtia ympärillään, koska niitä ei näyttäydy samoin intensiteetein, tavoin ja ilmenemismuodoin heidän elämässään. Esittämäni asetelman ongelmallisuus piilee kuitenkin siinä, ettei huono-osaisilla ole loppujen lopuksi mahdollisuutta (ilmeisistä syistä) osallistua yhteiseen päätöksentekoon eikä niihin prosesseihin, joita näiden epäkohtien esille tuominen vaatisi. Katkelmassa ilmaistu kuluttamiskulttuurin kritiikki onnistuu kuitenkin herättelemään lukijan miettimään myös omia tapojaan toimia. Millaista olisi kestävä kuluttaminen ja kuinka elää siinä sivussa omannäköistä elämää? Kuinka paljon oma elämäni pyörii kuluttamisen ympärillä?

Kapitalismin ja yhteiskunnan kritiikkinä kohdeteoksessa toimii myös *kannustinloukon* käsittely. Kannustinloukolla tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö tulee suhteessa koulutukseensa sekä työtaustansa joko paremmin, hieman paremmin tai samantasoisesti toimeen yhteiskunnan myöntämällä tuilla kuin itse varsinaisella työntekijällä. Kun matalapalkkatyöt vaativat enemmän kuin antavat suhteessa tukiin, syntyy kannustinloukoksi kutsuttu tilanne, jossa henkilö saattaa päätyä valitsemaan työntekijän sijasta tukien varassa elämisen. Tulkitseen seuraavan katkelman syventyvän tähän aiheeseen:

Sit mä lähdin vittuun sietä pajalta. Anita olis nauranut mulle paskasesti, jos olis nähnyt mut nyt siinä. Ihmeesti mä kelasin tollasia asioita välillä, et mitä Anita musta ajattelis. Sehän oli vääntänyt kellon ympäri kassavuoroja ja myynyt muutaman kerran pildeäkin, kun sillä oli ollut tiukka tilanne. Se inhosi sitä ajatusta, et sen pitäis nöyrytyä johonkin tollaseen temppurataan, vaik mä vinkkasin sille, et voisin ihan hyvin täyttää ne laput sen puolesta niin et sen ei tarttis kun venaa vaan rahojen kilahdusta tilille ja vähän opetella vetkuttelee ja valkkaamaan kauppassa X-traa ja Euroshopperia. (Liukkonen, 2021, 16)

Tekstikatkelmassa päähenkilö on jonkinlaisella työpajalla, jonka tarkoituksena on todennäköisesti tukea työntekoa ja -hakua. Paja on osa palveluita, joiden kautta päähenkilö on oikeutettu tiettyihin tukiin. Työpajalla ollessaan päähenkilö ryhtyy ajattelemaan ex-naisystävänsä Anitaa ja tämän tapaa tulla toimeen. Päähenkilöä ja Anitaa

erottaa se, että päähenkilö nostaa tukia, kun taas Anita tulee juuri ja juuri toimeen omalla työllään. Toisin sanoen naisten kohdalla näkyvät kannustinloukon eri puolet. Anitan ilmaistaan työskentelevän kaupassa ja toisinaan hän on turvautunut myymään myös itseään. Päähenkilön mukaan Anita ei halua ”nöyrtyä” hakemaan vaikeasti saatavia tukia, vaan hän haluaa ennemminkin selvittää itse. Päähenkilö on neuvonut Anitaa ”kyykkyshoppailemaan” eli valitsemaan ruokakaupan halvimpia merkkejä pärjätäkseen tukien kanssa, vetkuttelemaan sekä totuttelemaan köyhempään elämään. Tästä huolimatta Anita on valinnut ennemmin itsensä myymisen kuin tukien hakemisen silloin, kun taloudellinen tilanne on sattunut olemaan heikompi.

Itsensä myyminen toimii toisinaan eräänlaisena metaforana ihmisyyden arvottamisena rahan kautta sekä kuvauksena nykyisestä matalapalkkaisesta työstä ja toimeentulon pakosta²³. Anita on sekä kirjaimellisesti että kuvainnollisesti myynyt itseään sekä itsensä tullakseen toimeen matalalla palkkatasolla. Niin huono-osainen kuin muutkin työtä tekevät ihmiset, sekä kohdeteoksen valossa erityisesti halpatyötä tekevät henkilöt kuten Anita, toisin sanoen siis ikään kuin myyvät itsensä. Seuraava tekstilainaus saattaa selvittää esittämäni näkemystä:

En mä ollut ikinä pitänyt sitä hirveen hohdokkaana, et jengi myi aikaansa ja vapauttaan veke ihan pilkkahinnalla, mut ainakaan niiden ei varmaan tarvinnut kelata paljon mitään. Ja mitä vähemmän kelas, sitä vähemmän kelas myöskään pahoja asioita. Et kai siinä oli kyse jostain sellaisesta logiikasta. Musta tuntui, että omalla kohdalla kelailu ja funtsailu oli saanut musta niin ison yliotteen, et olin ehtinyt tekemään sen ajatustyön että toi duunihomma joka tapauksessa hajottain mut sisältä jossain vaiheessa, ninku se hajottaa kaikki muutkin, joten en ees viittinyt kasta varvasta siihen. Olin vaan tsekannut, kun muut raivottaa itsensä ihan palasiks ja nauranut vieressä spliffi huulessa. En mä tiennyt, et se nauru loppuis joskus. (Liukkonen, 2021, 125)

Katkelman mukaan päähenkilö näkee työnteon ajan ja vapauden myymisenä. Ihminen ikään kuin myy vapautensa (itsensä) ja siirtyy toimimaan jonkun toisen päämäärien mukaan huonolla palkalla, jolla tulee juuri ja juuri toimeen. Katkelma koskettaa erityisesti huono-osaisia henkilöitä, joiden elämään kannustinloukko vaikuttaa. Päähenkilö perustelee työttömyytensä sillä, että hän tietää työnteon olevan raskasta ja terveyttä (erityisesti mielenterveyttä) kaventavaa. Itsensä pilkkahintaan myyminen työntekijäksi ja uusliberalistisen kapitalismin suorituskeskeisyyteen sitoutuminen näyttäytyvät päähenkilön mukaan huonompina vaihtoehtoina kuin ne ongelmat ja haasteet, joita hän kokee elämässään ilman työtä sekä kuluttamista. Silti, sitaatin lopussa päähenkilö herää siihen todellisuuteen, ettei hän pysty enää elämään elämäänsä ilman työntekoa ja kuluttamista. Itsensä myymisen metafora näyttäytyy erityisesti matalapalkkaista työelämää koskettavana kuvauksena kohdeteoksen kontekstissa.

Uusliberalistisen kapitalismin ja yhteiskunnan kritiikkiä *Vippi-ihmisiä* teoksessa edustavat myös teoksen esittelemät *normoloidit*, joilla tarkoitetaan keskiluokkaisia, ei-poikkeaviksi määriteltyjä, omalla työllään toimeen tulevia henkilöitä. Normoloiditermi toimii kohdeteoksen kontekstissa arvottavana: päähenkilöt eivät haluaisi

²³ Ks. Karkulehto, 2011; Karkulehto & Leppihalme, 2018.

kuulua tähän ryhmittymään tai edustaa keskiluokalle asetettuja määrittelyjä. Hyväosainen normoloidi toimii teoksen maailmassa vastakohtana päähenkilöiden edustamalle huono-osaisuudelle ja heidän elämäntavalleen. Toisinaan näihin keskiluokkaisiin normoloideihin viitataan teoksen maailmassa myös ”jäykkänä paskoina” (Liukkonen, 2021, 34), mistä huokuu päähenkilöiden asennoituminen niin omaan ”alaluokkaisuuteensa” kuin myös kauna, aggressio ja viha omaa eriarvoista asemaa kohtaan (joka suuntautuu myös keskiluokkaisuutta kohtaan).

Musta tuntui, että normoloidit välillä missas sen seikan, et niiden positio oikeasti koostuu jostain, eikä ole mikään selviö. Mä suuntailin mun rageja nyt kovasti koko normoloitumista kohtaan, mun kitkukset aivot oli alkaneet toden teolla purkautumaan. Mä kehitin semmosen teorian itsetunnosta, joka oli kans nallepaitasen muijan yks patistelun kohde, et sen suhteen saattoi olla olemassa jokin korrelaatio henkilökohtaisesti kohdalle napsahaneen paskalastin kanssa. Niinku et jos elämässä ei ollut koskaan mikään mennyt nappiin, niin millä vitulla sitä nappiin menemistä vois ikinä odottaakaan. Kai mä heijastelin näitä kans Keijuun, kun se kertoi itsestään ja elämästään ja mä tajusin, et ne asiat mitä mä pidin itsestänselvinä oli sille joku järkytys ja ne asiat mitä se piti itsestänselvinä oli mulle pelkkää pumpulista unelmaa. (Liukkonen, 2021, 198)

Katkelmassa päähenkilö yrittää olla vastaan sitä asetelmaa, jota pidetään perinteisenä ja normaalina. Keskiluokkainen elämä voidaan nähdä monin tavoin tavoittelemisen arvoisena (esim. vakaa tulotaso, toimeen tuleminen ja työllä pärjääminen), mutta päähenkilön näkökulmien kautta keskiluokkaiset näyttävät ennemminkin ihmisryhmänä, joka ei ole tietoinen omista etuoikeuksistaan, asemastaan ja niistä taustatekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet tämän yhteiskuntaluokan tavoittamiseen. Keskiluokkaiset ja hyväosaiset tulevat taloudellisesti toimeen, eikä heidän tarvitse samoissa määrin pohtia elämästä selviytymistä kuten huono-osaisten. Kun keskiluokkaisuutta tuotetaan annettuna: kyseenalaistamattomana ja omia etuoikeuksia sekä eriarvoisuutta pohtimatta, hämärtyy käsitys luokkaeroista. Katkelmassa päähenkilö näkee tämän normaalina pidetyn ja tavoitellun keskiluokkaisuuden jopa yhtenä syynä siihen, miksi hänellä menee huonosti. Vaikka päähenkilö on lähes kateellinen, vihainen ja kaunainen normoloideja kohtaan, näyttääytyy hyväosaisuus silti myös yhtenä osatekijänä eriarvoisuuden olemassaololle. Toisin sanoen tarkoitan sitä, että keskiluokkaisuus (kohdeteoksen kontekstissa kaikki ne ihmiset, jotka tulevat toimeen, myös rikkaat) sekä hyväosaisuus ja erityisesti se tiedostamattomuus, joka voi sisältyä omaan ja muiden luokkastatukseen, näyttääytyy yhtenä syynä eriarvoisuutta tuottaville rakenteille, käsityksille sekä määritelmille. Luokkia tuotetaan ja eletään huolimatta siitä, tiedostetaan niitä omalla kohdalla tai muiden osalta. Tästäkin syystä luokkatiedostamattomuus ja luokista puhumattomuus osoittautuvat eriarvoistavina toimina erityisesti heikossa asemassa olevia ihmisiä kohtaan.

Oheisessa lainauksessa mainitaan myös päähenkilön terapeutti sekä kohdeteoksen jälkipuoliskolla esitelty hahmo *Keiju*, josta tulee päähenkilön uusi ystävä. Katkelmassa normoloidit ja hyväosaisuus yhdistyvät myös päähenkilön teoriaan heikon itsetunnon ja henkilökohtaisten epäonnistumisien korrelaatiosta. Päähenkilö näkee, että huono-osaisen, kuten hänen itsensä, elämässä juuri mikään ei ole onnistunut. Kun

elämä on täynnä vastoinkäymisiä, on hankala uskoa siihen, että joskus joku onnistuisi tai muuttuisi paremmaksi. Tällä "paskalastilla" viitataan tulkintani mukaan kaikkiin niihin vastoinkäymisiin, haasteisiin ja epäonnistumisiin, jotka ovat joko suoraan tai välillisesti yhteydessä eriarvoisuuteen ja luokkaeroihin. Keiju edustaa päähenkilölle normoloideja, hyväosaisuutta ja keskiluokkaisuutta. Hahmona Keiju on päähenkilölle menestyvä, käyntikortteja jakeleva työn tekijä, jonka ei ole tarvinnut elää puutteessa ja eikä kurjuudessa.

Päähenkilö tapaa Keijun roskiksilla, josta he molemmat hakevat ruoka-aineita, tosin Keiju vapaa-ajan harrastuksena ja päähenkilö taas hengenpitimikseen. Keijun tavattuaan päähenkilö alkaa rinnastamaan omaa elämäänsä yhä tiiviimmin työtä tekevään, hyväosaiseen elämään ja keskiluokkaisuuteen. Hän ymmärtää, että Keijun ja hänen oma kokemusmaailmansa ovat suhteessa luokkaan, elämässä pärjäämiseen ja elämän perustarpeisiin nähden varsin erilaiset. Päähenkilölle Keijun elämä näyttäytyy "pumpulisena unelmana" ja Keijulle päähenkilön elämä taas olisi "järkytys". Luokkatietoisuuden puute on Keijun ja päähenkilön kohdalla molemminpuolista, ja heidän ystävyytensä edustaakin tulkinnassani eräänlaista kahden erilaisen todellisuuden rajapintaa, jonka valossa molempien hahmojen ymmärrys niin omasta kuin toisen asemasta kasvaa. Tämä rajapinta toimii eräänlaisena pohjana eriarvoisuuden purkamisen mahdollisuudelle sekä aidolle kiinnostukselle toisesta. Ystävyys ilmentää eri luokkataustaisten henkilöiden yhteistyötä kohti parempaa.

Hyväosaisuuteen ja keskiluokkaisuuteen liittyy eräänlainen suorittaminen, tavoitteiden saavuttaminen sekä tuloksellisuus. Läpi *Vippi-ihmisiä* teoksen kritisoidaan suorituskeskeisyyttä sekä tuottavuuden ja tehokkuuden vaatimusta. Kun uusliberalistisen kapitalismin toimintalogiikat ovat siirtyneet taloudesta työelämään ja sieltä taas koskettamaan yksilöiden minuutta, persoonallisuutta sekä olemista, värittyvät kohdeteoksen ihmisyyys ja ihmisarvo tuottavuuden ja kuluttamisen kautta. Seuraavissa lainauksissa tarkastellaan näitä aspekteja pintapuolisesti ja sitten hieman syvällisemmin aiheeseen paneutuen.

Sitä vähän ytyksi itseään peilistä ja mielti jotain saavutuksia. Sit kuitenkin tulikin siihen tulokseen, et sei sellaiset varmaankaan olleet mua varten. Olin mä kerran voittanut yläasteen hiihtokilpailussa ja Viking Linen piirustuskilpailussa. Ja saanut läpällä media-assarin paperit ihan vitun pilvessä. Kaikki muu sen jälkeen oli mennyt pieleen, mut ei se ollut mun syy. Tai en mä tajunnut miten se olis voinut olla *vaan* mun syy. (Liukkonen, 2021, 49-50)

Yllä olevassa lainauksessa päähenkilö mieltii omia saavutuksiaan ja niiden poissaoloa. Hän mieltii elämänsä onnistumisia ja "tuloksia" kyynisen sarkastisesti. Lapsuuden hiihtokilpailun ja piirustuskisan voitot eivät näyttäydy minään, ja tutkinnonkin hän oli saanut kannabiksen vaikutuksen alaisena ja "vitsinä". Kyynisyys oman elämän saavutuksia kohtaan näyttäytyy omanarvontunteen puutteena sekä eräänlaisena suorituskeskeisyyden kritiikkinä. Päähenkilö yrittää ikään kuin olla tätä asetelmaa vastaan. Päähenkilö näkee, etteivät saavutukset ja tulokset ole niitä ihmisiä varten, jotka ovat huono-osaisia. Suorituskeskeisyys ja uusliberalistisen kapitalismin ideaaliminän

mallikuva pudottavat huono-osaiset pois niistä asetelmista, joiden mukaan he voisivat olla saavutuksellisia ja tuloksellisia. Ilman työtä, tuloja ja kuluttamista, ei ihmisarvoa jyrkän uusliberalistisen kapitalismin näkökulman mukaan ole, eivätkä kohdeteoksen huono-osaisetkaan koe siksi olevansa arvokkaita. Seuraavassa lainauksessa Maria ja päähenkilö juttelevat lapsuudesta, päähenkilön vanhemmista sekä koulukiussaamisesta. Maria toteaa:

Etsä tajuu et se et sä vihaat ittees on just se tarkoitus. Se on se, mikä tekee ihmisist vittu ohjailtavaa lihaa. (Liukkonen, 2021, 109)

Lainauksen asiayhteys ei ole teoksessa täysin selvä, mutta tulkitsemme toteamuksen viittaavan niin minuuden muodostumiseen, omanarvontuntoon kuin näiden kautta toimimiseen. Tutkielmani kontekstissa ”ohjailtava liha” näyttäytyy niinä ihmismassoina, joiden liikettä päähenkilö kauppakeskuksessa kuvaili jo aiemmin. Ohjailtava liha on ihmisryhmä, joka on epävarma itsestään ja olemisestaan. Itsensä vihaaminen voi johtaa kuluttamiseen (vrt. mainonta ja markkinointi, joka vetoaa epävarmuuksiin), jonka kautta minuutta ja persoonallisuutta kulutusyhteiskunnassa luodaan. Epävarma kuluttaja on uusliberalistiselle kapitalismille lottovoitto, koska eri epävarmuuksien turvin onnistutaan myymään tuotteita ja ideaalikuviä itsevarmasta, terveestä ja onnistuneesta ihmisestä. Koska suorituskeskeisyys (työ ja raha), kuluttaminen ja epävarmuus linkittyvät uusliberalistisen kapitalismin diskurssissa yhteen, ei huono-osaisella ole mahdollisuutta täyttää näitä ”puutteita” kuluttamalla. Hän leimautuu kuluttamattomuutensa vuoksi sekä ulkopuoliseksi, normiin sopimattomaksi, että minuuttaan kuluttamisella tuottamattomaksi (ei minuutta, ei persoonallisuutta, ei identiteettiä). Päähenkilön minuuus ja eräänlainen huono-osaisuus sekä sen esitykset määrittyvät *Vippi-ihmisiä* teoksen valossa niiden asioiden kautta, joita hän tai huono-osainen ostaa, toisin sanoen päähenkilö ja huono-osaisuus määrittyvät erityisesti huumeiden ja päihteiden käytön kautta.

Päähenkilön minuuus on määrittynyt eräänlaisen ryönäisyyden, epäonnistumisten ja tuottamattomuuden kautta siksi huono-osaisuudeksi, jonka kautta yhteiskunta hänet ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä näkee. Myös päähenkilön nimettömyys tukee tätä havaintoa. Muiden silmissä päähenkilö tai huono-osainen on nimetön, kasvoton ja äänetön. Huono-osainen on esimerkiksi luku tilastoissa, merkintä terveyspalveluiden järjestelmissä ja muistutus yhteiskunnan äärimmäisestä eriarvoisuudesta. Huono-osaisuus on äänetöntä hiljaista kärsimistä, jonka taakka välittyy jokaiseen elämänalueeseen. Silti tämän lisäksi *Vippi-ihmisiä* teoksessa on myös hitunen toivoa.

3.3 Päästäänkö täältä vielä ylös?

Kohdeteoksen loppupuolella päähenkilön elämä muuttuu toiveikkaammaksi, kun hän tutustuu uusiin ihmisiin ja ryhtyy turvalliseen parisuhteeseen. Nämä uudet

ihmiset tuovat päähenkilölle erilaisia perspektiivejä ja näkökulmia elämään sekä sen laatuun - luoden toiveita paremmasta huomisesta. Päähenkilö herää huomaamaan oman opitun, toistetun ja tuotetun kyynisen elämänasenteensa ongelmallisuuden sekä mielenterveydellisen tilansa todellisuuden. Tukevien ihmisten myötävaikutuksen seurauksena päähenkilö lopettaa päihteidenkäytön (joskin ensin salassa), ja hän alkaa järjestelemään elämäänsä haluamaansa suuntaan. Päähenkilön paremman elämän tavoitteluun vaikuttavat tulkintani mukaan uusien ihmisten kohtaaminen, vahvojen ystävyysuhteiden mukanaan tuoma tuki, eräänlainen vapauden kaipuu sekä haparoivat askeleet itsensä hyväksymisen suhteen. Päähenkilön suhtautumisen muuttuminen itseensä, maailmaan ympärillensä sekä omaan elämäänsä mahdollistavat uudenlaisen elämän tavoittelun ja siitä haaveilun. Päähenkilön kaikista elämähaasteista, ennako-oletuksista ja pettymyksistä huolimatta, toisin sanoen kaikkia niitä vastaan, hän onnistuu tavoittamaan sen tahdon ja toiveen paremmasta huomisesta ja elämästä, jota hänellä ei ole enää lapsuuden jälkeen ollut. Seuraavaksi tutkimuksessa käsitellään kohdeteoksen esittämiä toivonkipinöitä suhteessa huono-osaisuuteen.

Mä funtsailin niitä siinä käsillä olevia rinnakkaistodellisuuksia, miten yhen seinän tai yhden chattiruudun tai yhen metropysäkin päässä saattoi olla käynnissä joku ihan toinen elämä. Silti ne elämät ei mitenkään kyenneet risteämään toisiinsa. Vaikka kaikki se loputon päivästä toiseen raivottaminen tuntui tähtäävän just nimenomaan siihen. (Liukkonen, 2021, 98)

Tekstikatkelmassa päähenkilö pohtii elämien erilaisuutta, niiden taustoja, tarinoita ja lopputulemia sekä sitä, miten elämät tapahtuvat samalla niin limittäin kuin samalla toisistaan erillään. Tulkitsen katkelman viittaavaan kaikkiin niihin eroavaisuuksiin ja samankaltaisuuksiin, joita esimerkiksi luokkatausta tuottaa. Eriarvoisuus ei synny tyhjiössä, vaan se vaatii luittensa ympärille sortavia käsitteitä, käsityksiä, rakenteita, ennakkoluuloja ja halua olla kohtaamatta toisia kaltaisinaan. Yhteiskuntaluokan, eriarvoisuuden ja huono-osaisuuden taustalla vaikuttavat esimerkiksi koulutustausta, kasvatus, raha, terveys, ammatti, sukupuoli ja etnisyys. Katkelmassa päähenkilö näkee, että elämän tarkoituksena on yrittää ymmärtää muita ja heidän elämäänsä sekä osata kohdata heidät kaltaisinaan, vaikka se olisikin toisinaan vaikeaa tai liki mahdotonta. Kun pystyisimme katsomaan, tutustumaan ja huomaamaan myös muiden kuin itsemme kokemia todellisuutta, olisimme askeleen lähempänä toisinaan kovin utopistiselta tuntuvia tasa-arvon, empatian ja oikeudenmukaisuuden arvojen toteutumista.

Vippi-ihmisiä teoksen yhtenä sanomana toimii edellä olevan katkelman väleistä tulkittavissa oleva muiden empaattisen kohtaamisen tärkeys. Jos toimimme yksinomaan niin omassa elämässä tai yhteiskunnallisessa toiminnassa oman todellisuutemme mukaan kuin sen puolesta etsien omaa etuamme, häivytämme lukemattoman joukon ihmisiä taaksemme. Luokasta ja rahasta (kuluttamisesta) johtuvien eriarvoisuutta tuottavien piirteiden poistaminen vaatii keskustelua luokasta, ei luokan häivyttämistä ja luokasta johtuvien epätasa-arvoisuutta tuottavien asioiden syrjäin

sysäämistä yksilöiden harteille. Teos kannustaa huomaamaan keitä ovat he, joiden ääni ei kuulu: se kannustaa tuomaan esille ja ajamaan muiden hyvinvoinnin, oikeuksien ja taloudellisen aseman kasvamista myös niistä todellisuuskokemuksista käsin, jotka eivät kosketa itseä. Päähenkilö kysyy läpi teoksen, kenen vastuulla hänen oma huono-osaisuutensa on, koska hän ei usko siihen, että hän olisi siihen ainoa syyllinen.

Muiden kohtaaminen empaattisesti ja vertaisenaan vaatii kohdeteoksen mukaan rinnakkaistodellisuuksien lähenemistä, limittymistä ja risteämistä. Mielestäni teos, vaikkakin ollessaan fiktiivinen romaani, tuottaa tätä tietoutta juuri niistä ihmisistä, jotka ovat heikossa asemassa ja joiden ääni ei perinteisesti mediassa, keskusteluissa ja politiikassa kuulu. *Vippi-ihmisiä* tuo äänen sitä kipeästi tarvitseville, ja se herättelee lukijan miettimään, mikä kaikki voisi olla toisin – minkä *tulisi* olla toisin. Teoksessa kohdataan niin päähenkilön kuin hänen kämppiksensä huono-osaisuuden täyttämä todellisuus kuin myös todellisuuksia, joissa päihteet, niiden myynti, rikollisuus, seksiyö, köyhyys, kiusaaminen, seksuaalivähemmistöön kuuluminen, mielenterveyskuntoutus ja rappiotaiteilijuus ovat osa teoksen hahmojen elämää.

Toinen niin ikään toivoa nostattava voima kohdeteoksen maailmassa on ystävyden ja ihmissuhteiden myötävaikutus. Yhteiskunnan pohja, rotko ja syväne, jonne päähenkilö on ajatellut vajonneensa, näyttäytyy monin osin paikkana, josta ei ole pääsyä pois. Kuitenkin teoksen juonen edetessä, hahmojen kehittyessä ja päähenkilön muuttuessa juuri ystävyys ja ihmissuhteet ovat yksi niistä taustatekijöistä, joiden myötävaikutuksesta osa päähenkilön huono-osaisuutta edustavista taustatekijöistä alkaa purkautumaan.

Happihyppely venähti taas niinku kuuluukin siihen aikaan kesästä. Taivas vaihto väriä vaan pikkusen, sen alla me rundattiin duraceleina räkälöissä ja rantsuissa ja dallailtiin vielä himaankin Kuliksen kautta, mistä me raavittiin jonkun ökytalon kukkaisistutukset megeen. Himassa me sekotettiin vikat pirit aamukahviin ja hengattiin samassa vilittiogassa pardella.

Sä et feilais mua, mä örisin Marialle.

Piri pyöri lusikan mukana pieninä paakkuina kahvin pinnalla. Mä huomasin, et Maria oli sammunut vasten mun olkapäätä. Siitä alko kuulua tuhinaa, joten ihan turha mun oli sille enää puhua. Mut kyl Maria sen ties, ettei se feilais. Se ei feilais niinku Anita. Niinku kaikki muut. (Liukkonen, 2021, 18)

Yllä olevassa katkelmassa teoksen alkupuolelta päähenkilö ja Maria viettävät kesäistä iltaa yhdessä. Naiset ovat täynnä virtaa, ja he tuhoavat siinä samalla matkan varrelle joutuneen ökytalon istutukset. Railakkaan illan päätteeksi kämppikset juovat amfetamiinilla terästettyä kahvia ja istuvat vilttiin kääriytyneenä parvekkeella, jossa päähenkilö toteaa Marialle tämän tietävän, ettei Maria jättäisi häntä koskaan yksin. Päähenkilö kokee, että kaikki muut Mariaa lukuun ottamatta ovat hylänneet hänet. Niin päähenkilön vanhemmat, ex-naisystävä kuin yhteiskunta ovat lopulta jättäneen päähenkilön yksin niin haasteinensa kuin ihmisenä. Ainoastaan Maria ja katkelman jälkeen löytyvät uudet ystävät ovat jääneet tukemaan päähenkilöä. Päähenkilö olisi tarvinnut ja kaivannut apua niin vanhemmiltaan, kouluiltaan, mielenterveyspalveluilta kuin

yhteiskunnalta ylipäänsä. Hänet olisi pitänyt kohdata asemastaan, luokastaan, elämänhaasteistaan ja ongelmistaan huolimatta kokonaisena ihmisenä, joka on edellytetty saamaan tarvitsemansa apu ja tuki jo varhaisista haasteista lähtien. Päähenkilö ei ole huono-osaisuutensa vuoksi voinut *tulla joksikin*, vaan hänet on asetettu rooleihin, ennakkoluuloihin ja stigmoihin, jotka ovat heikentäneet hänen asemaansa ennestään. Kuitenkin kaiken tämän rinnalla ystävyysuhteet, muut läheiset ihmiset sekä kohdeteoksen loppupuolella kuvioihin saapuva uusi kumppani mahdollistavat päähenkilön eräänlaisen eheytyksen, jonka avulla rotko, jonne hän on pudonnut, tuntuu päivä päivältä hieman matalammalta.

Ne oli vikoja kertoja, kun me oltiin meillä yötä tai käytiin lenkkisaunassa. Meillä oli silloin vielä Marian kanssa sellanen meno, et me menttiin kusellekin yhdessä, kun koko ajan oli jotain askaa toiselle. Ihan kun toinen olis ollut joku laari, jota oli koko elämänsä venannut ja sit vihdoon pääsi purkamaan kaikki pelot ja toiveet, vihdoin pystyi kiinnittymään johonkin ihmiseen, joka tuntuin niinkun himalta. (Liukkonen, 2021, 34)

Lainauksessa päähenkilö muistelee lapsuutta ja nuoruutta Marian kanssa. He olivat toistensa parhaat ystävät, eikä heidän juttelustaan tullut tuolloin loppua. Vaikka katkelma ei vaikuta järin toiveikkaalta tai optimistiselta, lopun kommentti ystävyydestä *kotina* kuitenkin tulkintani mukaan viittaa siihen. Päähenkilö kokee, että Mariaan ystävyytyttyään hän pystyi puhumaan tälle kaikista niistä asioista, joita hän ei ollut voinut aiemmin käsitellä. Ääneen sanomattomat pelot ja toiveet saivat tulla ystävyuden kautta uudella tavoin näkyviin. Katkelmasta paistaa vapaus ja riemu ystävästä, jonka kanssa voi olla kaltaisenansa. Päähenkilö sanoo odottaneensa ”laariansa” koko elämänsä; hän on toivonut jotakin kiinnittymispistettä ja kodintuntua, joita hän ei ole ennen kokenut.

Tulkitsen ystävyuden olevan se koti, jossa päähenkilö tuntee olonsa tärkeäksi, halutuksi, kuunnelluksi, ymmärretyksi sekä hyväksytyksi omana itsenään. Päähenkilö ei pysty kiinnittymään traumaajensa, elämänhaasteidensa ja näistä johtuvan kynnistyneen elämänasenteensa vuoksi muualle kuin toiseen turvalliseen ja tukevaan ihmiseen. Hänellä ei ole kotia, perhettä eikä yhteiskunnan tukea, eikä häntä pidetä täytenä, kokonaisena ihmisenä muun muassa huono-osaisuuden ja sen piirteiden sekä taustatekijöiden vuoksi. Kapeat käsitykset ihmisen arvosta ja siitä, kuka sen tavoittaa, tuottavat kohdeteoksessa ihmisraunioita, joille ei anneta edellytyksiä nousta huono-osaisuudesta ja eriarvoisuudesta pois (niissä määrin, miten se on yksinomaan yksilöstä lähtöisin mahdollista). Kun kukaan muu ei ainakaan riittävällä, inhimillisellä tasolla tue ja auta, muodostuu ystävyydestä nostettava voima, jonka ansiosta elämä saattaa alkaa näyttämään hieman valoisammalta. Alla olevassa lainauksessa päähenkilö havahtuu huomaamaan oman arvokkuutensa, tai ainakin sen rakennuspalasia:

Katsoin, kun se [Keiju] lähti ovesta ja vielä vähän vilkaisi mun suuntaan. Enkä mä ollut metroraidetta tuijottava juoppo teini enkä likanen lesbo, en mikään niistä tunkkaisista osotuksista, joilla mä aina tökin itseäni. Mä halusin lähteä vaan himaan. (Liukkonen, 2021, 85)

Tekstikatkelmassa päähenkilö tapaa Keijun ja alkaa tutustua tähän paremmin. Heistä tulee ystävykset, ja tämän uuden ihmissuhteen kautta päähenkilö rupeaan huomamaan oman arvokkuutensa kaikista niistä häntä koskettavista ”poikkeavista” piirteistä johtuvista, niin annetuista, otetuista, uusinnetuista kuin uudelleentuotetuista ennako-oletuksista, käsityksistä kuin stigmoista huolimatta. Katkelmassa päähenkilö uskaltaa ottaa itselleen tilaa ja tarkastella niin ulkomuotoaan, ominaisuuksiaan (olivat ne sitten hänen itsenä määrittelemiä tai muualta tulleita) kuin minuuttaan. Päähenkilö ei näe itseään enää itsemurhaa suunnittelevana nuorena, likaisena lesbona tai muina niinä tunkkaisia määritelmänä, joilla hän (ja muut sekä yhteiskunta) häntä ahdistelevat. Hän on päässyt osittain eroon niistä muualta tulleista ja annetuista ominaisuuksista, joita huono-osaisuuteen ja muihin siihen liittyviin kategorioihin liitetään.

Tulkitsen, että katkelmassa päähenkilö katsoo itseään ikään kuin peilistä, joka ei ole väritynyt pessimismin mutta ei silti optimisminkaan värein vaan ennemminkin todellisen, kokonaisen ihmisen sävyin. Hän ei suostu enää elämään niiden määritelmien ja kategorisointien mukaan, jotka eivät hänelle kuulu ja joita hän ei itse itselleen ole asettanut. Päähenkilö ikään kuin kasvaa, jättää menneen ja ottaa vastaan nykyhetken ja tulevan. Ihmissuhteiden ja niiden tarjoaman turvan ja tuen kautta päähenkilö löytää itsensä uudestaan: hän alkaa etsiä niitä minuuden palasia, joita sekä hän että muut hänen ympärillään ovat koittaneet häivyttää. Näin hän löytää kodin. Alla olevissa siteerauksissa päähenkilö alkaa entistä vahvemmin hyväksymään itsensä ja löytämään jonkinlaisen vapaudentunteen:

Kun olin päässyt meidän himakadulle, jäin jotenkin vahingossa tsiigaamaan omaa heijastustani Filmtownin ikkunasta. Mulla oli terävät polvet. Se näkyi Marian vanhojen farkkujen läpi. Selkäranka oli tottunut tiettyyn lesbiseen kumaraan, jossa tissit ei törrottäisi niin näkyvästi paidan alta. Mä olin kai ihan fine. En mikään erityisen spessu, mut vissiin mä oli aika oooko. (Liukkonen, 2021, 85–86)

[M]usta alko tuntua yhä enemmän siltä, et ehkä mä en ookaan niin ainutlaatuisen tai ainutlaatuisen paska, vaan jotenkin ihan sitä samaa ihmismassaa kun kaikki muutkin. (Liukkonen, 2021, 210)

Ensimmäisessä tekstikatkelmassa päähenkilö kävelee kaduilla ja katselee omaa heijastustaan myymälän ikkunasta. Hän huomaa terävät polvensa ja kumaran asentonsa. Päähenkilö havahtuu siihen, että hän on loppujen lopuksi *okei*, sellainen kuten muutkin, mikä toistuu myös jälkimmäisessä lainauksessa. Päähenkilö kokee olevansa niin puutteinensa kuin ansioinensa samanlainen kuin muut: keskeneräinen, ja juuri siksi kokonainen ihminen. Tulkitsen, että tämänlaisen kohtelun hän tahtois saavan myös muilta – siihen hän olisi oikeutettu. Toinen lainauskatkelma on kirjan loppupuolelta päähenkilön vietettyä aikaa uuden kumppaninsa *Eerikan* kanssa. Katkelman sarkastisen humoristisesta otteesta huolimatta kyseisestä mielteestä huokuu myös toivo. Huono-osaisuudesta, luokasta ja muista asemista sekä kategorioista huolimatta uskoi sin ihmisten haluavan tulla kohdelluiksi samanarvoisesti. Luokka, huono-osaisuus ja eriarvoisuus eivät voi toimia demokraattisessa tasa-arvoon pyrkivässä

yhteiskunnassa perusteluina sille, miksi ihmisiä kohdellaan eri tavoin. Jos yhteiskuntaluokkaa koskettavia ja siitä johtuvia epäkohtia ei haluta huomata tai parantaa, on paikallaan väittää luokan ja sen käsitteen olevan epävalidi, vanhanaikainen tai tarpeeton. *Vippi-ihmisiä* teoksen kautta eriarvoisuus ja äänettömät ihmisjoukot saavat äänen. Ne äänet muistuttavat, mitä demokratian ja tasa-arvon saavuttaminen huono-osaisuuden diskurssissa yhteiskunnassamme tarkoittaisi.

4 HUONO-OSAISUUDEN ARVOTTOMUUS

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu *Vippi-ihmisiä* (2021) teoksessa esitettyä huono-osaisuutta niin kyseisen termin kuin yhteiskuntaluokan ja uusliberalistisen kapitalismin käsitteiden avulla. Kohdeteoksessa ilmenevä huono-osaisuus, sen kuvaukset ja merkitykset ilmenevät tulkintani mukaan hahmojen kokemusmaailmassa, käsityksissä sekä niissä olettamuksissa, joita he tekevät sekä heistä tehdään. Huono-osaisuus kiehtoutuu esimerkiksi osaksi päähenkilöiden minuutta, ulkonäköä, puhetapaa, elämänasennetta sekä koettuja toiminnanmahdollisuuksia, ja se asetetaan tämän lisäksi myös ulkoapäin niin käsityksin, asentein, ennakko-oletuksin, stigmoin, arvottamisen kuin sananvalintojen kautta. Kohdeteoksen hahmot elävät toisin sanoen todellisuudessa, joka jää helposti pimentoon, oli sitten syynä piittaamattomuus, välinpitämättömyys, tiedostamattomuus tai huono-osaisuuteen liittyvän viiteryhmän äänettömyys.

Pitkin tutkielman tekoa vahvistui käsitys huono-osaisuuden termin käytön tarpeellisuudesta ja sen merkityksestä laajempaan aihealueeseen kirjallisuudentutkimuksessa. Vaikka monia huono-osaisuuteen liittyviä teemoja on tarkasteltu tutkimuksissa niin lähiaikoina kuin historiassa, osoittautuu *huono-osaisuus* terminä mielestäni näistä kaikista vähiten arvottavaksi. *Vippi-ihmisiä* -teos on täynnä sivuhahmoja ja tapahtumia, joita voisi tutkia vielä lisää huono-osaisuuden diskurssista. Olisi myös mielenkiintoista syventyä entistä laajemmin huono-osaisuuden-termin kirjallisuushistoriallisiin ja -tutkimuksellisiin juuriin. Samaten yksinomaan kuluttamisesta ja sen kritiikistä voisi saada kohdeteosta tarkastelemalla toisenkin tutkimuksen. Huono-osaisuutta voitaisiin myös lähestyä intersektionaalisuuden kautta, ottaen entistä enemmän huomioon esimerkiksi päähenkilön seksuaalisuuden ja muut teoksen marginaalikategoriat. Toisin sanoen jatkokysymyksiä, uusia tutkimuskysymyksiä ja -alueita on huono-osaisuuden sekä jo *Vippi-ihmisiä* teoksen osalta paljon.

Vippi-ihmisiä kuvaa, millaista on olla ei-toivottu: sellainen ihminen, jota ei syystä tai toisesta sisällytetä normiin. Kohdeteoksen huono-osaiset hahmot ovat osin omasta tahdostaan sekä sen lisäksi olosuhteiden pakosta vastaan niitä normaaleina pidettyjä elämäntapoja, -kulkuja ja käytänteitä, joiden mukaan esimerkiksi keskiluokkainen

minuus näyttäytyy tavoittelemisen arvoisena. Kun minuutta ei pystytä tuottamaan nykymaailman odottamilla tavoilla, toisin sanoen kuluttamalla sekä töitä tehden, kadottaa huono-osainen osin itsensä, tai ainakaan muiden silmin häntä ei rahallisen arvottomuutensa takia voida pitää kokonaisena. Tulkintani mukaan kohdeteoksen nimetön päähenkilö kuitenkin lopulta löytää itsensä tai ainakin osia itsestään. Hänen eheytymisensä tapahtuu vuorovaikutuksessa läheisten ihmissuhteiden kautta sekä luokkatietoisuuden kasvaessa.

Tutkielmani tarkoituksena oli ensinnäkin liittää *Vippi-ihmisiä* -teos osaksi kirjallisuushistoriallista sekä -tutkimuksellista jatkumoa sekä osoittaa huono-osaisuuden käsitteen käytön tärkeys ja ajankohtaisuus. Kohdeteos ja sen käsittelemä huono-osaisuus linkittyvät yhteiskunnallisen otteensa vuoksi melko saumattomasti osaksi heikossa asemassa olevista ihmisistä kertovaa kirjallisuutta sekä tämänkaltaisen aiheen tutkimusta. Huono-osaisuuden käsite ja sen käsittely osoittautuivat liittyvän myös taiteen- ja kirjallisuudensuuntauksiin kuten dekadenssiin, realismiin, naturalismiin, primitivismiin ja työväenkirjallisuuteen. Toisena tutkielman tarkoituksena toimi luokan ja uusliberalistisen kapitalismin yhdistäminen kohdeteoksen kontekstissa huono-osaisuuteen. Näiden yhteys ilmeni erityisesti analyysiosiossa *Vippi-ihmisiä*-teoksen huono-osaisuuden kuvauksissa, joiden tulkitsin toimivan yhteiskuntakritiikkinä sekä tehokkuuden, tuottavuuden ja suorituskeskeisyyden ajatusten kyseenalaistamisena (uusliberalistisen kapitalismin kritiikki).

Vippi-ihmisiä -teos ottaa kantaa ajankohtaiseen päihdepolitiikkaan, yhteiskunnassa esiintyvään eriarvoisuuteen sekä luokkaristiriitaisuuksiin. Teos nostaa esille päihdepolitiikan epäkohtia ja ennakkoluuloja, jotka koskevat päihteiden käyttäjiä tai muilla tavoin heikossa asemassa olevia ihmisiä. Kohdeteos kannustaa kohtaamaan muut ihmiset samanarvoisesti, oikeudenmukaisesti sekä tasa-arvoisesti kaltaisinaan. Pitkin tutkielmaa ja kohdeteosta kaikuu kysymys siitä kenen tai minkä syytä huono-osaisuus on. Tutkielmani valossa huono-osaisuus näyttäytyy erityisesti luokkaa ja sen luomia eriarvoisuuksia tuottavana kategoriana. Luokan ja luokkaerojen häivyttäminen toimii keinona sysätä individualistisessa maailmassamme vastuu huono-osaisuudesta yksilön itsensä harteille, vaikka tosiasiallisesti luokkaeroja koskettavat eriarvoiset tekijät ovat yhteiskunnallinen - yhteinen - ongelmavyöhyke.

Huono-osaisuutta ilmenee yhteiskunnassa, joka on piittaamaton, välinpitämätön ja täynnä oman edun tavoittelua. Kun ihmisarvo pohjataan arvoon, tuottavuuteen, tehokkuuteen, keskiluokkaiseen ideaaliminuuteen ja kuluttamiseen, unohtuvat näiden ulkopuolelle kuuluvat viiteryhmät yhteiskunnan ulkopuolelle. Äänetön huono-osaisuus ja huono-osaisuuden olemassaolo ovat karu todistus siitä, mitä tapahtuu, kun ihmiset eivät kohtaa toisia kaltaisinaan. Silloin ei oteta huomioon erilaisia todellisuusmaailmoja, taustoja, lähtökohtia ja toiminnanmahdollisuuksia – silloin pysytellään itsekeskeisyyden alueella.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Liukkonen, S. (2021). *Vippi-ihmisiä*. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Tutkimuskirjallisuus

Anttila, A., Kauranen, R., Launis, K., Ojajärvi, J., Bergroth, H., Lahikainen, L., . . .

Anttila, A. (2016). *Luokan ääni ja hiljaisuus: Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. Vastapaino.

Bergroth, H. (2016). "Luokan ruumiillisuus arjen kokemuksissa köyhyydestä".

Luokan ääni ja hiljaisuus : yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa, 45-348.

Doane, A. W., & Bonilla-Silva, E. (2013). *White Out: The Continuing Significance of Racism*. Taylor and Francis.

Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus (2022), *Euroopan huumeraportti 2022: Suuntauksia ja muutoksia*, Euroopan unionin julkaisutoimisto, Luxemburg. Haettu osoitteesta https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/14644/2022.2419_FI_02_wm.pdf

Harju, S. (2017). Prekarisaatio: Katsaus prekarisaatioilmiöön sekä analyysi suomalaisesta prekaaridiskurssista 2000-luvulla. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Hartigan, J., Jr. (2005). *Odd tribes: Toward a cultural analysis of white people*. Duke University Press.

HS. (18.11.2021). Meri Valkaman teos voitti Helsingin Sanomien kirjallisuus-palkinnon. Haettu osoitteesta <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008413850.html>

- Ilmoniemi, M. & University, T. (2021). "Kaks rinnakkaista todellisuutta, joista toinen on näkymätön": Ihmisarvon eriarvoisuus, luokka ja huono-osaisuus. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Jakonen, M., Iaitos, Y. j. f., Philosophy, D. o. S. S. a., Valtio-oppi, & Science, P. (2017). Prekarisaatiotutkimuksen seuraava askel?: Keskustelua Työelämän myytit ja todellisuus (toim. Pasi Pyöriä) kirjasta. Työelämän tutkimusyhdistys ry ; Tampereen yliopisto, Työelämän tutkimuskeskus.
- Jokinen, E., & Venäläinen, J. (2017). *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Kailanto, S & Viskari, I (toim.). (2022). Huumekuolemien ehkäisyn Suomen malli : Suosituksia huumekuolemien ehkäisemiseksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki 2022. Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143786/URN_ISBN_978-952-343-819-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Karhu, O. (31.1.2022). Huumeisiin kuolee Suomessa keskimäärin 10 vuotta nuorempana kuin Euroopassa – näin THL yrittää katkaista huumekuolemien kasvavan trendin. Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-12294226>
- Karkulehto, S. (2011). *Seksin mediamarkkinat*. Gaudeamus.
- Kauranen, R., & Lahikainen, L. (2016). "Luokan äänen ja hiljaisuuden muodostuminen rakenteellisesti ja kokemuksellisesti". *Luokan ääni ja hiljaisuus : yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, 46-87.
- Kauranen, R., & Lamberg, E. (2016). "Hyvinvointi, työ ja häivytetty luokka pääministeri Jyrki Kataisen puheissa". *Luokan ääni ja hiljaisuus : yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, 349-352.
- Kauranen, R., & Ojajarvi, J. (2016). "Lopuksi: Luokkajärjestys, äänekkyyys ja hiljaisuus". *Luokan ääni ja hiljaisuus : yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, 321-331.
- Kause, P. (10.10.2022). "Ennen aineisiin kuoltiin kaduilla". Haettu osoitteesta <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009070611.html>
- Koskelainen, J. (2012). *Rakas rappio: Pelastus ja perikato länsimaisessa ajattelussa* (1. p.). Atena.
- Kähkönen, L. (2003). "Valkoisuus kriisissä: rotu, sukupuoli ja luokka Joyce Carol Oatesin novellissa "White Trash"". *Vieraaseen kotiin: Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa*. Turun yliopisto, 82-108.

- Launis, K., Bergroth, H., & Anttila, A. (2016). "'Luokattomuus' ja eriarvoisuuden kokeminen köyhyyskirjoituskilpailun teksteissä". *Luokan ääni ja hiljaisuus : yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, 345-348.
- Lindholm, P. (7.7.2022). THL:n huume politiikan tutkija pettyi, kun eduskunta äänesti kumoon selvityksen huume politiikasta - "Ei edes kunnolla keskustella". Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-12528168>
- Lyytikäinen, P. (1998). "Dekadenssi - rappion runous". *Dekadenssi vuosisadan vaihteen taitteessa ja kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7-15.
- Lyytikäinen, P. (1999). "Symbolismi ja dekadenssi". *Suomen Kirjallisuushistoria 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 136-146.
- Markus, M. & University, T. (2022). Ihmisyyden ytimessä: Sosiaaliset ongelmat ja hyvinvointiyhteiskunta Haloo Helsinki! yhtyeen sanoin. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Mattheiszen, M. (2004). *Rappio ja renessanssi: Dekadenssi Suomen kuvataiteessa ja kirjallisuudessa*. Plataani.
- Mäkinen, K. (2008). "Äijää esiin: Sukupuoli ja minuuden tuotteistaminen tv-sarjassa Sillä silmällä". *Minä ja markkinavoimat : yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella*, 192-218.
- Mäkinen, K. (2016). "Maahanmuuttovastainen internet-aktivismi, uusliberaali ideaalikansalaisuus ja ylijäämäihmiset". *Luokan ääni ja hiljaisuus : yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, 53-357.
- Nykänen, E & Rossi, R. (21.12.2020). "Suomalaiset ahdistukset". Suomalainen klassikkokirjasto, Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Haettu osoitteesta <https://journal.fi/joutsen-svanen-erikois-special/issue/view/5483>
- Ojajärvi, J. (2006). *Supermarketin valossa: Kapitalismi, subjekti ja minuuus Mari Mörön romaanissa Kiltin yön lahjat ja Juha Seppälän novellissa "Supermarket"*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ojajärvi, J., & Steinby, L. (2008). *Minä ja markkinavoimat: Yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella*. Avain.
- Ojajärvi, J. (2013). "Kapitalismista tulee ongelma". *Suomen nykykirjallisuus 2*, Kirjallinen elämä ja yhteiskunta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 131-154.
- Ojajärvi, J. (2016). "Luokkakamppailusta ja sen piiloutumisesta kaunokirjallisuuden valossa". *Luokan ääni ja hiljaisuus : yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. 88-133.

- Ojajärvi, J. k., Sevänen, E. & Steinby, L. (2018). *Kirjallisuus nykykapitalismissa: Suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurin näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Oksanen, A. (2008). "Markkinoitu minuus: Subjektin brändäys tosi-tv:n aikakaudella". *Minä ja markkinavoimat : yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella*, 219-237.
- Piispa, M. (2011). *Eivät huumeet yksin tapa: Huumeisiin liittyvät kuolemat Suomessa 2007*. Yhteiskuntapolitiikka, 76(2), 169-180.
- Pulkkinen, A. (2007). *Sivullinen, toinen, muukalainen: Camus toiseuden representoijana*. Jyväskylän yliopisto, Valtio-oppi.
- Pyöriä, P., & Ojala, S. (2012). *Työn prekarisaatio ja kasautuva epävarmuus*. Hallinnon Tutkimus, 1.
- Roine, H. (1.3.2015). *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*. Haettu osoitteesta <https://journal.fi/avain/issue/view/5296>
- Rojola, L. (1999). "Modernia minuutta rakentamassa". *Suomen Kirjallisuushistoria 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 150-164.
- Rossi, R. (2009). *Särkyöä arki: Naturalismin juuret suomalaisessa kirjallisuudessa*. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Rossi, R. (2020). *Alkukantaisuus ja tunteet: Primitivismi 1900-luvun alun suomalaisessa kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rönkä, S. (2018). *Huumeiden käyttäjien kuolemat Suomessa: Monimenetelmäinen tutkimus lääkkeellistymisen, sosiaalisen huono-osaisuuden ja huumeiden käyttökontekstien näkökulmasta*. Helsingin yliopisto.
- Rönkä, S., Markkula, J., & Arponen, A. (2020). *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Gaudeamus.
- Saari, J., Eskelinen, N., & Björklund, L. (2020). *Raskas perintö: Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Gaudeamus.
- Sedergren, J. (1.6.2021). *Huumekuolemat Suomessa*. Haettu osoitteesta <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-ja-muut-paihdyttavat-aineet/huumekuolemat-suomessa>

- Seppänen, A. (18.9.2021). Silja Liukkosen esikoisromaanin rouhea kertoja kuvaa huumeriippuvaisen arkea realistisen oloisesti. Haettu osoitteesta <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008262788.html>
- Sevänen, E. (2013). "Nykykirjallisuuden yhteiskunnallinen kehys". *Suomen nykykirjallisuus 2*, Kirjallinen elämä ja yhteiskunta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11-35.
- Skeggs, B., (2021). *Elävä luokka* (Class, self, culture 2004). Suom. Lahikainen, L., Jakonen, M., & Anttila, A). Vastapaino.
- Steinby, L. (2013). "Kirjallisuus ja kirjallisuudentutkimus". *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 15-56.
- Viljamaa, J. & Paavilainen, U. (2011). *Pakko saada!: Addiktoitunut yhteiskunta* (Versio 1.0.). WSOY.
- Wray, M., & Newitz, A. (1997). *White trash: Race and class in America*. Routledge.